

ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
MINISTERSTVA ZEMĚDĚLSTVÍ,
LESNÍHO A VODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

Zemědělská ekonomika

K některým otázkám přestavby a výstavby vesnice v ČSSR

4

ROČNÍK 8 (XXXV) – PRAHA, DUBEN 1962

CENA 10 Kčs

ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
MINISTERSTVA ZEMĚDĚLSTVÍ,
LESNÍHO A VODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Rídí redakční rada: C. Sc. Karel Svoboda, *promovaný ekonom (předseda)*, C. Sc. doc. dr. Alois Grolig, C. Sc. inž. Jaromír Havlíček, inž. dr. Alois Hrubeš, C. Sc. Dmitrij Choma, C. Sc. inž. Josef Krilek, inž. Ctibor Ledl, inž. Ladislav Sobotka, Otto Soukup, C. Sc. inž. Mikuláš Sebesta, Mir. Zich. Vedoucí redaktor Bohuslav Vávra

© Ústav vědeckotechnických informací MZLVH, Praha 1962

Obsah — Содержание — Content — Inhalt

Štěpánek M. Aktuálnost otázek přestavby a výstavby vesnických sídlišť	271
Blažek M.: Zvláštnosti sítě venkovských sídel v ČSSR	275
Janda J.: Poznámky k urbanistické problematice výstavby a přestavby venkovského osídlení	285
Novák V.: Některé zásady zemědělské investiční výstavby	305
Sluka M.: Nejbližší úkoly další bytové a občanské výstavby venkovských sídlišť	315
Pachl J.: Možnosti efektivního využití současných zemědělských staveb	327
Резюме: К некоторым вопросам перестройки и строительства населенных пунктов	339
Zusammenfassung: Zu einigen Problemen des Um- und Aufbaus von Dorfsiedlungen in der ČSSR	340

Z vědeckého života

Štěpánek M.: K výsledkům sofijské konference o otázkách zemědělské výstavby	343
---	-----

Výběr literatury

Problematika přestavby a výstavby vesnice

Slovníček

Příloha

Statistické přehledy o čs. a zahraničním zemědělství (*Počet pracovníků v zemědělství v ČSSR*)

Zvláštnosti sítě venkovských sídel v ČSSR

Doc. dr. Miroslav BLAŽEK

Vysoká škola ekonomická, Praha

Současný stav rozmístění osídlení i typy jednotlivých sídel na území naší republiky jsou výsledkem dlouhodobého vývoje, na který měly také vliv podmínky geografického prostředí, charakterizované pestrostí a různorodostí poměrně malého území.

V procesu celkového vývoje osídlení se vyvíjela také síť zemědělských, či širěji chápáno venkovských sídel, jejíž základy pocházejí z období, kdy se u nás začala rozvíjet zemědělská výroba, zejména rostlinná, tj. zhruba před tisíci lety. Již tato skutečnost naznačuje, jak dlouhý a spletitý byl vývoj až po současný stav. Přitom rozmístění sídel a jejich urbanistický i architektonický charakter, právě tak jako vzájemné vztahy mezi sídly, jsou značně stabilní a mění se pomalu.

Způsob rozmístění obyvatelstva i formy osídlení vůbec jsou vždy zásadně určovány stupněm vývoje výrobních sil a výrobních vztahů. V současném období našeho ekonomického vývoje vstupuje proto otázka plného využití dosavadní sítě i její přestavby jako velmi závažná.

Ukažme si některé hlavní zvláštnosti sítě venkovských sídel v ČSSR, které je nutno využít nebo plánovitě usměrnit při vytváření perspektivní koncepce organizace osídlení.

Počet sídlišť v ČSSR je značně vysoký. Chápeme-li sídliště jako seskupení trvalých obydlí, včetně zařízení občanského a technického vybavení, která tvoří uzavřené a od jiných jednotek osídlení územně oddělené prostředí pro společenský život obyvatel,¹⁾ lze jich odhadnout na 35 až 39 tisíc.

V Československu kromě toho existuje ještě samotové osídlení,²⁾ které však není typické. Tento druh osídlení je spojen s některými speciálními obory hospodářství jako s lesnictvím nebo železniční dopravou. Počet samotových sídlišť se trvale zmenšuje. Samotové osídlení není však oním činitelem, který má hlavní vliv na vysokou hustotu sídlišť v ČSSR. Samotové a rozptýlené osídlení

1) Sídlíště v pojetí podle zákona o územním plánování, čís. 84/1958 Sb.

2) Samotou se rozumí od ostatních sídlišť územně oddělená jediná sídelní jednotka, která není seskupením více obydlí, ale jen obydlím jediným, výjimečně i velmi malou skupinkou dvou až tří obydlí.

Ve starších odhadech (Blažek M.: *Sídla v Československu*, Praha 1951, str. 31) se předpokládalo, že na území naší republiky je asi 60 až 65 tisíc sídel (sídlíšť), včetně samot. Podle výzkumu ministerstva vnitra (*Průzkum lidové správy*, Praha 1950) asi 40–42 % všech sídel připadalo na samoty.

má větší význam jen v některých horských oblastech moravsko-slovenského pohraničí a na středním Slovensku,³⁾ kde jeho řešení bude značně obtížné. Otázka sídelní koncentrace tohoto typu není však pro přestavbu našich venkovských sídlišť rozhodující.

Jedním z hlavních rysů osídlení Československa je vysoká hustota sídlišť. V celostátním průměru připadá na 345 ha plochy jedno sídliště (bez samot). Vůbec nejčastější vzdálenost mezi sídlišti (i samotami) se pohybuje od 1,5 do 2,5 km (26 % všech zjišťovaných vzdáleností) a velmi často jsou sídliště ještě blíže vedle sebe. Rozestup mezi sídlišti, větší než 5 km (měřeno přímou vzdáleností), je již zcela výjimečný.⁴⁾ Tato vysoká hustota je charakteristická v podstatě pro všechny oblasti ČSSR a oblasti s malou hustotou sídlišť jsou v ČSSR spíše výjimkou.

Vysoká hustota sídlišť a s ní neoddělitelně spojená jejich omezená velikost vytvářely již v minulosti předpoklady pro seskupování sídlišť ve větší hospodářské i administrativní celky, osady nebo obce. Toto seskupování drobných sídlišť se vždy uskutečňovalo tak, že kolem zpravidla největšího sídliště se soustředil určitý počet převážně velmi malých sídlišť (a samot). V obcích, které se takto vyvinuly jako konglomeráty sídlišť je 50 až 90 %, výjimečně i více obyvatel soustředěno v ústředním sídlišti, v jádru obce. Rozsah tohoto seskupování byl oblastně rozdílný. Obecně je možno říci, že na Slovensku byly administrativní obce rozlehlejší a větší. Rozdílný je také proces seskupování mezi sídlišti městského a venkovského typu. Ve městech je počet seskupených sídlišť zpravidla značně vyšší než na venkově. Na vývoj počtu obcí měly vliv jak politické poměry, tak i rozdílné přírodní podmínky. Tak například vysoký počet malých obcí, jako seskupení poměrně malého počtu sídlišť, byl spojen s rozvojem místní samosprávy před první světovou válkou a na ni navazujícími tradicemi. Nadbytečná rozdrobenost obcí je však nežádoucí. Ve srovnání s rokem 1948 se v současné době snížil počet obcí slučováním o 20,6 %. Toto postupné slučování má samozřejmý vliv na částečnou změnu poměru mezi počtem obyvatel v jádru obcí a v přidružených sídlištích.

Seskupování sídlišť ve větší hospodářské a administrativní celky má u nás starou tradici a odpovídá objektivní potřebě. Rozhodující pro jejich celkový ráz i velikost obcí je koneckonců charakter ústředního sídliště a až ve druhé řadě rozsah seskupení. Celkový obraz o síti venkovského osídlení dostatečně poskytne rozbor podle obcí.

V základním členění rozdělujeme obce na městské a venkovské. Obce městského typu jsou především středisky průmyslu a služeb širšího, oblastního významu. Venkovské osídlení naopak lze chápat především jako zemědělské, vybavené službami jen místního významu a rozsahu. Zcela rozhodující počet obcí v ČSSR připadá na obce venkovské. Názorně to ukazuje tabulka I.⁵⁾

Podle stupně zprůmyslnění a urbanizace je vzájemný poměr venkovských a

³⁾ Blahušiak J.: „Dotěrajší stav a perspektívne problémy nášho osídlenia“, Ekonomický časopis čís. 4/1961, Bratislava, str. 400, mezi jiným uvádí, že například v okrese Čadca žije podle stavu z roku 1961 celkem 29,6 % obyvatel okresu v rozptýleném osídlení (31 000 osob v 5880 domech).

⁴⁾ Jednotlivé vzdálenosti mezi sídlišti byly propočítány z podrobných map v Geografickém ústavu Karlovy university v Praze pod vedením K. Kuchaře. Výsledky tohoto měření nebyly publikovány.

⁵⁾ Rozdělení na městské a venkovské obce podle návrhu Ústředního úřadu státní kontroly a statistiky je učiněno na základě rozboru vybavenosti, rázu zástavby a složení obyvatelstva. Je to první objektivní klasifikace obcí podle jejich funkce (Pracovní materiál odboru „Obyvatelstvo“ z listopadu 1961).

Obce	ČSSR		České kraje		Slovenské kraje	
	počet	%	počet	%	počet	%
městské	576	4,8	457	5,2	119	3,7
venkovské	11 387	95,2	8269	94,8	3118	96,3
celkem	11 963	100,0	8726	73,0	3237	27,0

městských obcí oblastně rozdílný. Poměrně nejméně venkovských obcí má Severočeský kraj (89,9 % všech), dále Ostravsko, okolí Prahy atd. Venkovské osídlení je nejrozšířenější na východním Slovensku a v Jihočeském kraji (97,2 % všech obcí) a podle počtu obcí zcela převažuje i v silně průmyslových oblastech. Z hlediska strukturálních změn a perspektivní přestavby sítě sídel je nejdůležitějším činitelem.

Venkovské obce jsou značně menší než městské obce. Odpovídá to historickému vývoji výrobních vztahů i výrobních sil v zemědělství, zejména roztržitosti půdní držby, nízké koncentraci výroby v zemědělských závodech apod. Podle klasifikace obcí, kterou vypracoval Ústřední úřad státní kontroly a statistiky, připadá na venkovské obce z jednotlivých velikostních skupin celkem (tabulka II):

Vzájemný vztah mezi velikostí a základním zařazením umožňuje dělit obce na venkovské a městské podle počtu obyvatel, přičemž obecně uznávanou hranicí je počet 2000 obyvatel v obci. Ve přechodné skupině do 5000 obyvatel však ještě převažují obce venkovského typu.

Velké venkovské, spíše zemědělské obce jsou u nás nejvíce rozšířeny na jihozápadním, částečně i na severním Slovensku a na jižní Moravě. Zejména na jihu Moravy a Slovenska vytvářejí širší

oblasti, ve kterých se nutné strukturální změny musí uskutečňovat odlišně od jiných oblastí. Tak např. na území okresu Břeclav jsou výjimkou menší obce než s 1000 obyvateli. Zahrneme-li mezi větší venkovské obce i ty, které mají více než 1000 obyvatel, je takových na území republiky více než osmina všech venkovských obcí (odhadem 14 %). Ve větších nebo středně velkých venkovských obcích (nad 1000 obyvatel) žije téměř 40 % všeho venkovského obyvatelstva. Tato skutečnost není v rozporu s velkou hustotou malých venkovských sídel v ČSSR.

Nejběžnějším velikostním typem jsou malé venkovské obce s méně než 500 obyvateli. V českých krajích tvoří asi dvě třetiny z počtu všech vesnických sídlišť, zatímco na Slovensku je jejich podíl menší (asi 40 % všech slovenských venkovských obcí). Při slučování obcí před rokem 1960 se zmenšil počet malých obcí. Závažnou skutečností však dosud je, že velký podíl malých obcí připadá na

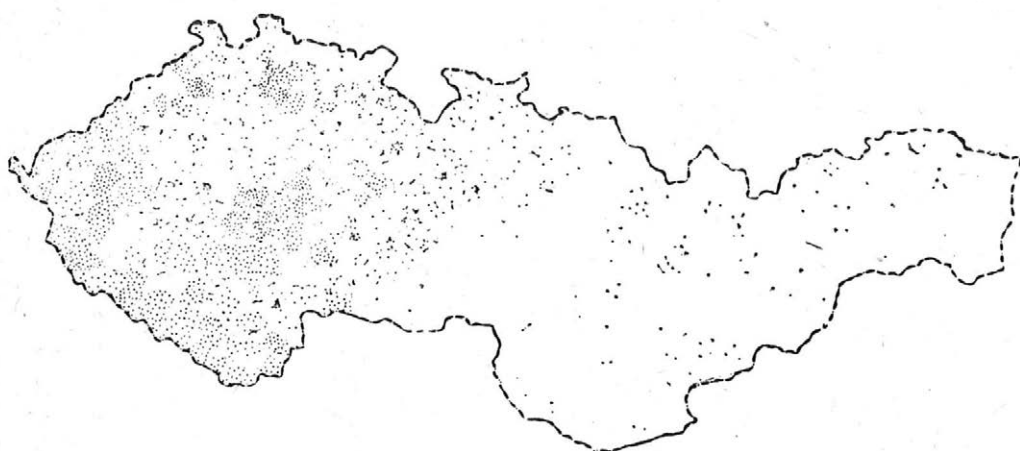
II.

Velikostní skupina obcí podle počtu obyvatel	Z toho % venkovských obcí
20 000 a výše	0,0
10 000 — 19 999	1,4
5 000 — 9 999	6,9
2 000 — 4 999	64,0
1 000 — 1 999	97,0
11 — 999	100,0

obce s méně než 200 obyvateli. Ještě v roce 1950 nebyly v českých krajích výjimkou obce s méně než 200 a místy i s méně než 100 obyvateli (v roce 1947 celkem 4100 obcí v českých krajích, tj. 35 % všech tehdejších obcí). Administrativním slučováním se rozšíření tohoto typu obcí zdánlivě značně omezilo, avšak sloučené obce zůstávají konglomerátem, kde je jádro obce malé a netvoří vždy skutečné středisko života v obci.

Rámcově lze říci, že zejména západní část státu je charakterizována malými venkovskými sídly, kdežto na východ od linie Znojmo—Opava převažují obce střední a větší velikosti, s výjimkou východního Slovenska, kde opět přibývá malých obcí. Největší venkovské obce jsou v nížinách (kolem 200 m n. m.) a největší hustotu obcí i sídel nalézáme ve středních nadmořských výškách kolem 300 až 400 m n. m. Směrem do hor se opět hustota sídlišť i obcí snižuje. Přitom je třeba zdůraznit, že při celkově značné hustotě venkovských sídel v ČSSR existují oblastní rozdíly, které nutno při plánování přestavby sítě sídel i při nové organizaci obcí plně respektovat.

Československo lze také charakterizovat jako území s pestrá mozaikou velikostních typů venkovských sídel. Tato oblastní různorodost, byť v rámci celkové vysoké hustoty spíše drobného osídlení, je dalším znakem sítě československých venkovských sídel. Tuto skutečnost jen v menším rozsahu zakrývá územní organizace obcí jako seskupení více sídlišť. Je proto účelné, aby každá úvaha o změnách vycházela vždy z rozboru sítě jak administrativních obcí, tak zejména jednotlivých sídlišť.

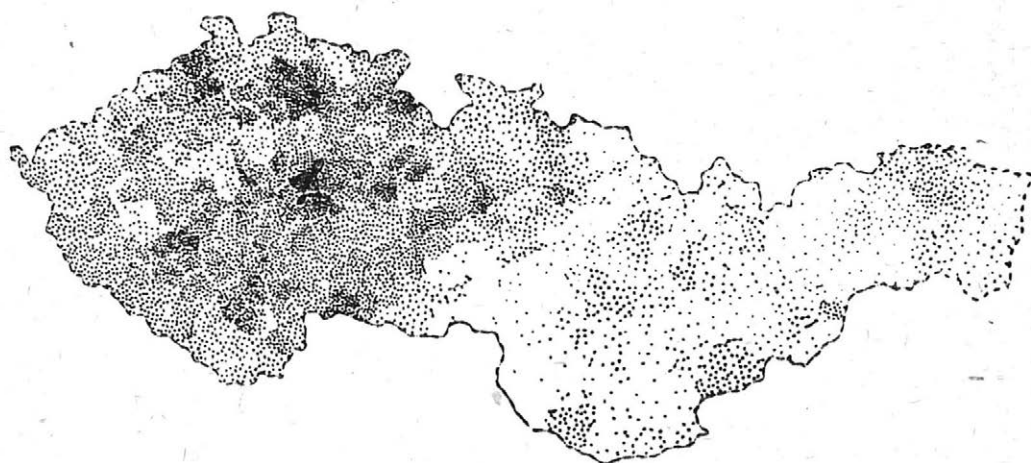
1. Rozložení sídlišť o velikosti do 100 obyvatel. Největší soustředění je v českých krajích a v severozápadní části Moravy. Směrem na východ se již sídliště tohoto typu objevují jen ojediněle.

Závažnost problému malých obcí, které se skládají z několika velmi malých sídlišť, zejména v západních a jižních Čechách, vystupuje více, než by to odpovídalo jejich rozšíření. Je to proto, že v oblastech malých obcí je málo přirozených středisek, kolem kterých by bylo výhodné účelně organizovat výrobu i rozvoj služeb a osídlení vůbec.

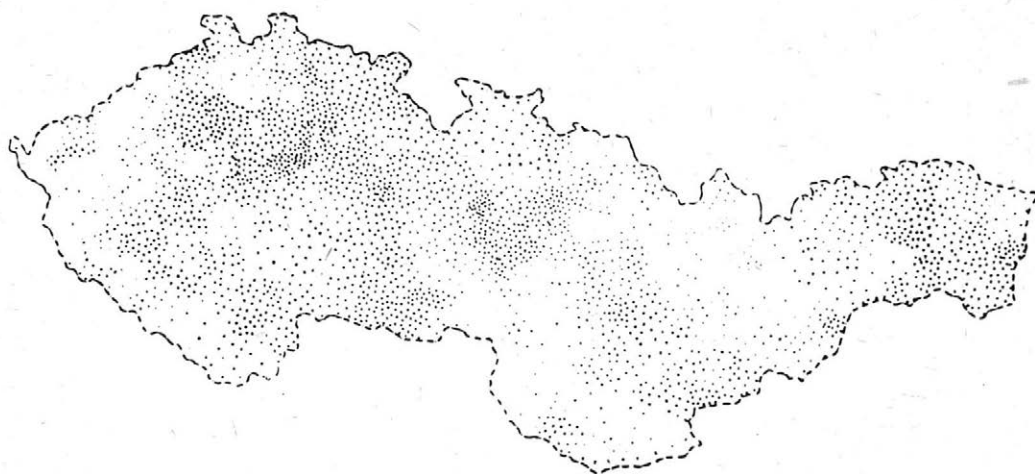
V souvislosti s osídlením pohraničí a s trvalým úbytkem pracovních sil v zemědělství snižuje se počet obyvatel ve venkovských obcích. Jak se mění podíl obyvatelstva, které žije v obcích s méně než 2000 obyvateli z celkového počtu obyvatel státu, ukazuje tabulka III.

III.

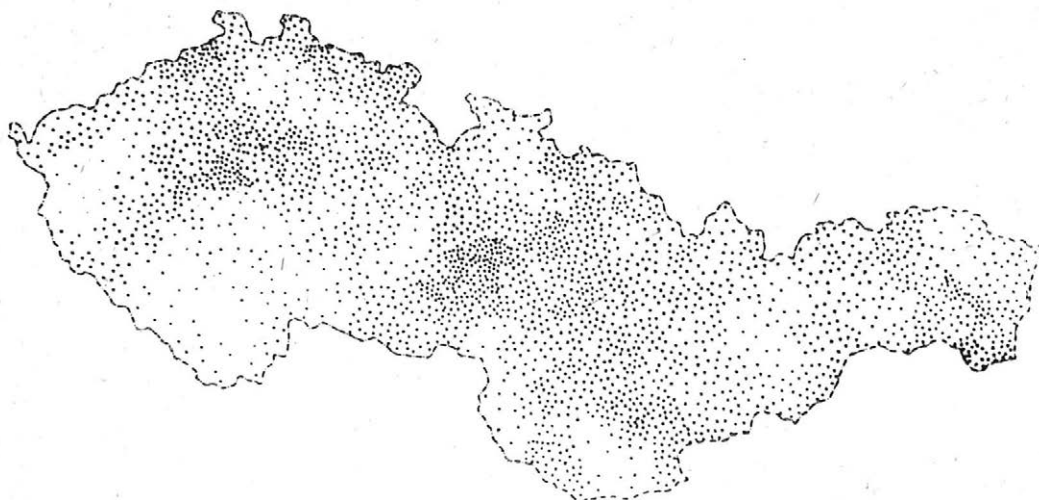
Ukazatel	1930	1950	1957	1961
podíl na celostátním osídlení	52,80	48,70	46,00	42,50
průměrný roční úbytek	—	0,22	0,41	0,70

2. Rozložení sídlišť o velikosti 100—300 obyvatel. Jde o nejpočetnější skupinu sídlišť v ČSSR. Výrazné soustředění je v českých krajích a v severozápadní části Jihomoravského kraje.

3. Rozložení sídlišť o velikosti 300—500 obyvatel. Jde o druhou nejpočetnější skupinu sídlišť v ČSSR. Sídlíště této velikosti jsou v podstatě rozložena po celém území státu.

4. Rozložení sídlišť o velikosti 500—1000 obyvatel. Třetí nejpočetnější skupina sídlišť na území ČSSR. Převaha sídlišť tohoto typu je na Moravě a na Slovensku a již v menší míře v Čechách.

Zrychlení trvalého úbytku obyvatelstva na venkově je především vyvoláno změnami na slovenské vesnici. Následkem hospodářského zaostávání Slovenska v období kapitalismu byl odliv obyvatelstva ze slovenské vesnice v minulosti poměrně nepatrný. Dnes naopak socialistická industrializace tento pohyb žádoucím způsobem urychluje, takže na Slovensku byl např. v letech 1950—1957 pokles podílu venkovského osídlení dvojnásobně větší než v celostátním průměru.

I když neplatí obecně, že relativní (i absolutní) pokles počtu obyvatel by byl větší ve velmi malých obcích a sídlištích než ve větších venkovských obcích, je tendence k úbytku obyvatelstva u malých obcí silnější. Je to dáno zejména nákladnějším a obtížnějším zajišťováním základních služeb, značně omezenými možnostmi velkovýrobní organizace práce a vzájemné výpomoci. Rovněž i otázka řídicích kádrů vystupuje v plné ostrosti, jak o tom svědčí vývoj v některých obcích jihočeského a západočeského pohraničí, kde snižování počtu obyvatel dosáhlo místy kritické meze.

Rychlejší pokles osídlení v malých a velmi malých obcích je nepochybně spojen s jejich převážně zemědělským charakterem. Podle příslušnosti k hlavním skupinám povolání tvoří totiž absolutní většinu příslušníci k zemědělství a lesnictví⁶⁾ jen v nejmenších obcích českých krajů (do 300 obyvatel). Na Slovensku pak tato nadpoloviční většina existovala podle starších statistik i ve větších venkovských obcích. Zásadně však platí, že čím je menší venkovské sídliště, tím je jeho zemědělský charakter výraznější. Tato zásada platí i uvnitř administrativní obce, kde ústřední sídliště, ač je často střediskem zemědělské velkovýroby, má podle složení obyvatelstva méně výrazný zemědělský charakter než sídliště přídružená.

Na osídlení má rovněž vliv i velikost hospodářského území obcí a osad. Bylo to výrazné zejména v minulosti, kdy o velikosti vesnických

⁶⁾ Podle statistik z roku 1947 v českých krajích v obcích do 300 obyvatel příslušelo 51,6 % všeho jejich obyvatelstva k zemědělství a lesnictví, na Slovensku podle osad ještě ve velikostní skupině do 5000 obyvatel 53,7 % všech příslušných byli zemědělci. Tento podíl se zejména na Slovensku podstatně snížil. Rozdíly však nadále zůstávají.

sídlíšť téměř výlučně rozhodoval rozsah půdy pro zemědělskou výrobu. Je proto přirozené, že s růstem počtu obyvatel obcí se zvyšuje rozloha jejich území a obráceně. V rámcovém celostátním srovnání se ukazuje, že velmi malé obce mají malá katastrální území.⁷⁾ Neexistují přitom rozdíly mezi západní a východní částí státu a diferenciací začíná teprve u obcí s více než 300 obyvateli, kdy ve slovenských krajích, zejména v souvislosti s rozdílnými přírodními podmínkami a větším rozsahem lesů, se plocha katastrů rychle zvyšuje. Obce velikostní skupiny od 1000 do 1999 obyvatel na Slovensku mají v průměru rozlohu téměř dvojnásobnou než obce v českých krajích (2171 ha resp. 1170 ha). Největší katastrální území mají slovenské obce s více než 2000 obyvateli. To také स्पovídává relativně větší význam zemědělské výroby ve slovenských obcích městského typu.

Přesuny v držbě půdy a hospodářskotechnické úpravy pozemků, slučování obcí i dosavadní sídelní vývoj oslabily význam předchozího srovnání. Přesto je však pro venkovské osídlení v ČSSR charakteristické zjištění, že čím menší obce (a sídlíšť), tím výrazněji je patrný jejich zemědělský charakter. Zároveň je však v těchto obcích nedostatečný rozsah základního výrobního prostředku, půdy, pro rozvinutí velkovýrobních forem.

Závažným znakem sídelních poměrů na našem venkově je stavební stav domovního a bytového fondu. Podle poválečných šetření ve venkovských a převážně venkovských obcích (s méně než 5000 obyvateli) bylo zjištěno 1,9 miliónu domů (zhruba 78 % domovního fondu ČSSR.⁸⁾ Na českém i slovenském venkově zcela převažuje jednopodlažní a převážně jednobytová výstavba. Kultura bydlení, vyjádřeno počtem obyvatel žijících v jednom domě, je poměrně vysoká a rovněž i celková úroveň výstavby vesnic je relativně uspokojivá. Převažují stavby z pálených cihel, na severním a východním Slovensku stavby dřevěné a na jižním Slovensku a částečně i na jižní Moravě stavby z nepálených cihel. Kámen jako stavební materiál se udržel v horských částech českých krajů. Zástavba v sídlíšťech je značně kompaktní, zejména v níže položených oblastech.

S celkovým, na první pohled příznivým stavem domovního fondu však kontrastuje jeho stáří. Bytová výstavba na vesnici se po roce 1948 uskutečňovala téměř výlučně formou individuální výstavby rodinných domků. Těch se v letech 1948 až 1960 postavilo téměř 200 000, z toho třetina v českých krajích. Rozdílným tempem výstavby na Slovensku se částečně vyrovnaly protiklady z minulosti, kdy slovenská venkovská výstavba značně zaostávala. Z individuální bytové výstavby připadá podstatná část na stavby venkovské.⁹⁾ Rozsah uskutečněných demolí v tomto období nelze spolehlivě určit, avšak pravděpodobně vyrovnává poválečné přírůstky v českých krajích.

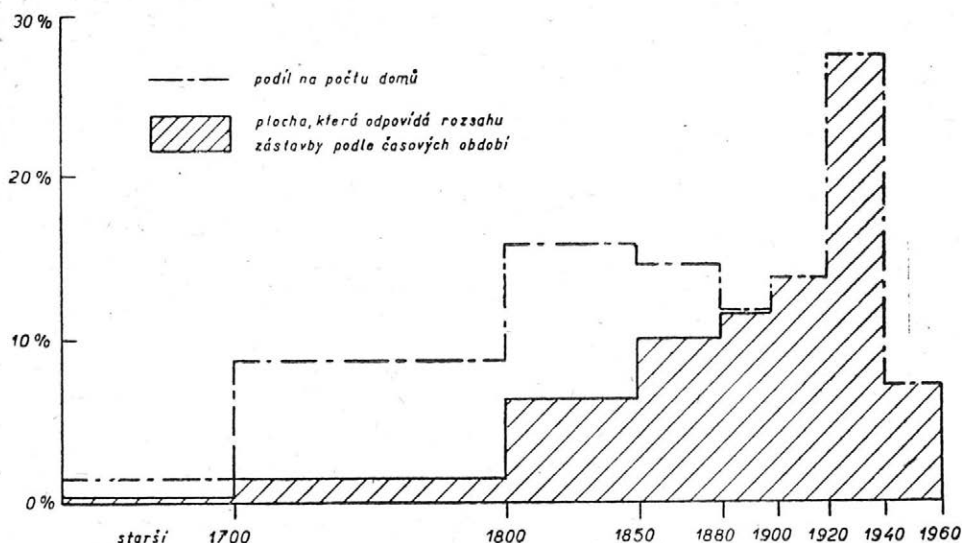
Ve venkovských obcích českých krajů je v současné době 40 % domovního fondu staršího než osmdesát let a 26,5 % všech domů (mimo domy s nezjištěným stářím) bylo postaveno před více než 110 lety. Nejvíce domů pochází z let 1920 až 1939, kdy se postavilo přes čtvrtinu všech venkovských domů. Tato výstavba však byla ve značné míře spojena s rozšiřováním nezemědělského osídlení na

⁷⁾ Hospodářská území obcí a osad se neshodují s jejich katastrálním územím. Údaje o rozloze hospodářských území nejsou celostátně k dispozici.

⁸⁾ Celkem 1 351 931 domů podle stavu z roku 1946 (Statistické informace, řada II [Populační statistika], čís. 7 z 22. 5. 1948 pro české kraje a 549 536 domů na Slovensku podle stavu k 1. 1. 1950 (Statistický lexikon obcí RČS, Praha 1955). Pro Slovensko podrobnější data nejsou k dispozici.

⁹⁾ Odhadem na základě porovnání z let 1958—1959 asi 84 % individuální výstavby se uskutečnilo v obcích do 5000 obyvatel.

venkově. Průměrné stáří domů je přes 80 let a obecně platí, že čím je sídliště menší, průměrné stáří jeho domů se zvyšuje. Jen v pohraničí, díky možnostem likvidace zcela nevyhovujícího fondu, je v tomto směru situace poněkud příznivější.

5. Stáří domovního fondu ve venkovských obcích (české kraje).

Na Slovensku, bez ohledu na rychlé tempo poválečné výstavby, rovněž těsně spjaté s rozšiřováním nezemědělského osídlení na venkově, nelze předpokládat odlišný stav. V roce 1950 ze všech domů, včetně městských, bylo téměř 40 % starších padesáti let proti 43 % jen venkovských domů v českých krajích (ke stejnému datu).

Pro charakteristiku současného stavu je tudíž výrazné, že domovní fond ve venkovských sídlištích fakticky dožívá a přestárý je zejména tam, kde je bezprostředně spojen se zemědělskou výrobou. Tento fakt již sám o sobě neobyčejně aktualizuje otázku přestavby venkovských sídlišť a v souvislosti s tím i přestavby jejich sítě.

Na území Československa má velký význam diferenciaci sídlišť podle funkcí a velikosti. Značná rozmanitost sídelních poměrů vedla v období kapitalistického vývoje v tomto směru k mnohým disproporcím. Žádoucí perspektivní rozvinutí sídelních funkcí, zejména zařízení občanského vybavení, je ekonomicky únosné až ve větších obcích. Velmi často funkci takových středisek přejímají již sídliště městského typu, jejichž vysoká hustota na území státu je pro Československo typická. Problémem však je, že rozmístění měst včetně obcí přechodného typu (kolem 2000 obyvatel) není dostatečně rovnoměrné. Nejvíce je rozšířeno v úvalových oblastech s vyšší koncentrací zemědělské výroby. Větší počet obcí s více než 2000 obyvateli nacházíme rovněž na obvodu velkých průmyslových měst a aglomerací. Naproti tomu jejich hustota v převážně zemědělských oblastech, jako v západních Čechách a na východním Slovensku, je nízká. Toto nerovnoměrné rozmístění omezuje přirozeně využití obcí této velikosti a větších jako středisek místního významu. Proto bude v našich podmínkách důležité i využití obcí střední velikosti, asi s 1000 obyvateli, a jejich plánovitá přeměna v jádra místního seskupení malých

sídlíšť. Při velké hustotě sídlíšť zůstává problémem samotná zemědělská výroba a místní služby, jejichž koncentrace obvykle nestačí k tomu, aby vyvolaly potřebné soustředění obyvatelstva. Vytváření sítě středisek místního významu bude tedy v oblastech vysoké hustoty malých sídel spojeno buď s částečnou industrializací, nebo s postupným soustředěním obyvatelstva, pracujících v zemědělství, do vybraných větších obcí. Při značné rozdílnosti sítě venkovských sídlíšť podle oblastí bude i řešení tohoto výběru oblastně značně rozdílné.

Československé venkovské osídlení se rovněž značně odlišuje od sídelních poměrů v ostatních socialistických zemích mimo NDR tím, že má ve značném rozsahu nezemědělský ráz.

V roce 1961 bydlelo ve venkovských obcích 7,2 miliónu obyvatel, z toho 7,1 miliónu v obcích menších než 5000 obyvatel a 5,8 miliónu osob v obcích nesporně venkovského typu, majících méně než 2000 obyvatel. V zemědělství a v lesnictví pracovalo v roce 1960 v ČSSR 1,57 miliónu osob, což odhadem vytváří asi 3 milióny obyvatel včetně rodinných příslušníků. Již z tohoto srovnání se ukazuje, že zemědělské osídlení netvoří ani polovinu československého venkovského osídlení a převážně zemědělský ráz mají jen nejmenší sídlíště a obce, zatímco ve velkých venkovských obcích je nezdědky počet zemědělců a jejich příslušníků v menšině. Tato skutečnost však dosud nijak neoslabuje vztah, který existuje mezi zemědělskou výrobou a organizací i vývojem venkovského osídlení. Ukazuje jenom, že žádný problém sídelních strukturálních přeměn na venkově nelze řešit odtrženě od té skutečnosti, že naše venkovská sídlíště mají výrazně smíšený ráz, který je přitom oblastně značně rozdílný. V nejbližším okolí průmyslových měst fakticky dostávají tato sídlíště, kterých je asi 2 % z celkového počtu,¹⁰⁾ průmyslový charakter a neměly by být již vlastně zahrnovány mezi kategorii obcí venkovských. Také podíl venkovských obcí, které mají na svém území průmyslovou výrobu, je (asi 2800 obcí) ve srovnání s jinými zeměmi dosti vysoký. Venkovský průmysl, ve kterém je zaměstnáno asi 20 % všech průmyslových pracovníků,¹¹⁾ však plně nevysvětluje smíšený ráz venkovských sídlíšť.

Vysoká hustota jak sítě venkovských, tak i městských sídlíšť, právě tak jako značná hustota a rozsah dopravy umožnily totiž v našem hospodářství mimořádný rozvoj dojížděky do zaměstnání. Odhaduje se, že denně dojíždí do průmyslu, dopravy, obchodu a služeb širšího (oblastního) významu nejméně 1,5 miliónu pracujících. Nesporná většina této dojížděky vychází z venkovských obcí (asi 60 procent, snad i více), což ovlivňuje smíšený ráz venkovských sídlíšť a rozhodující měrou se uplatňuje jako výrazný činitel růstu těchto obcí jak podle počtu obyvatel, tak i z hlediska rozsahu zástavby. Podle starších rozborů (a tehdejší územní organizace) asi v 60 % všech obcí v ČSR (v roce 1947) svým průmyslovým obyvatelstvem alimentovalo průmyslovou výrobu obcí především průmyslového typu.¹²⁾ Důležité je, že čím menší obce, tím je podíl vyjíždějícího obyvatelstva větší. Dojížděka do zaměstnání se v průběhu socialistické výstavby značně rozrostla, nyní více méně postihuje téměř všechny venkovské obce v ČSSR a způ-

¹⁰⁾ Rozbor tohoto problému byl učiněn v Ekonomickém ústavu ČSAV a seznam aglomerovaných venkovských obcí bude publikován ve Sborníku Československé zeměpisné společnosti, čís. 3/1962. Klasifikace obcí Ústředního úřadu státní kontroly a statistiky postihla jen část těchto obcí a označila je jako aglomerované obce městského typu. Zde uváděný počet obcí nezahrnuje tyto aglomerované obce.

¹¹⁾ Statistická ročenka ČSSR, 1961, str. 106, Praha 1961, udává celkem 2 286 000 pracujících v průmyslu, mimo 501 000 ve stavebnictví.

¹²⁾ Blažek M.: Sídla v Československu, str. 49.

sobuje, že počet odjíždějících denně za prací převyšuje nejméně dvojnásobně počet pracujících v průmyslu, umístěném přímo na venkově. Při hodnocení dojížděky do zaměstnání se především zdůrazňují její negativní rysy, avšak z hlediska dlouhodobé perspektivy je existence venkovského alimentujícího průmyslového osídlení prostředkem pro co nejrovnoměrnější rozmístění hospodářství a zajištění vysoké životní úrovně ve všech i malých oblastech země.

Připustíme-li účelnost zachování podstatné části již existující dojížděky do výrobních center, musíme s existencí smíšeného průmyslově zemědělského rázu našich venkovských obcí počítat. Racionálnost dojížděky nelze chápat izolovaně a její regulování výlučně podřizovat jen jednostranným potřebám výroby, tendencím po vysoké koncentraci pracovních sil ve městech apod.

Je možno přitom předpokládat, že perspektivní vývoj prokáže nezbytnost zachování smíšeného charakteru venkovských obcí, a to nejen se zřetelem na jeho politickou výhodnost, ale zejména jako podmínku k dosažení optimální velikosti sídlišť.

Výčet a stručná charakteristika zvláštností sítě venkovských sídel v ČSSR zdaleka nepostihuje celou složitost sídelní problematiky. Je jen příspěvkem k rozpracování potřebných analýz, příspěvkem, jehož hlavním cílem je upozornit na nutnost citlivého rozlišování i respektování značné rozmanitosti venkovského osídlení v jednotlivých oblastech naší republiky.

Poznámky k urbanistické problematice výstavby a přestavby venkovského osídlení

C. Sc. inž. arch. Jiří JANDA
České vysoké učení technické, Praha

Nedílnou součástí dlouhodobého procesu postupného odstraňování podstatných rozdílů mezi městem a vesnicí, mezi prací v průmyslu a v zemědělství, je i vlastní výstavba socialistické vesnice. Pokusme se nejprve charakterizovat tento proces a jeho vývojové tendence.

Zavádění velkovýrobních forem a velkovýrobní organizace v zemědělství se již nyní začíná projevovat změnami ve struktuře výroby zemědělských závodů a bude mít zřetelné důsledky i v jejich územní organizaci. Tyto změny, vedle důsledků rozvoje ostatních odvětví národního hospodářství, zasáhnou i do struktury venkovského osídlení jako celku a projeví se výraznějším rozlišením výrobního a společenského významu jednotlivých vesnických sídlišť se zřejmou tendencí k postupné koncentraci osídlení. Budou mít také vliv na rozmístění zemědělské, bytové a občanské výstavby do jednotlivých vesnických sídlišť i na jejich celkovou koncepci přestavby především v tom, že budou v podstatě určovat perspektivní vývoj sídlišť, ať již půjde směrem jejich vzrůstu a rozvoje, či poklesu významu, stagnace, popř. postupného zániku.

Osídlení je nezbytnou podmínkou materiálního života společnosti, podmínkou pro výrobní činnost a společenský život lidí. Sledováním historického vývoje osídlení zjišťujeme, že formy osídlení i rozmístění obyvatel se mění v průběhu vývoje výroby a jejich důsledků na vývoj ekonomických (společenských) formací.

Dnešní struktura venkovského osídlení je v podstatě výsledkem feudálního období. Převažující malovýroba v období kapitalismu vnesla jen nepatrné změny do soustavy venkovského osídlení, jehož vývoj v tomto období byl více ovlivňován rozvojem průmyslu a dopravy než rozvojem zemědělství. Totéž v podstatě platí i o vývoji jednotlivých vesnických sídlišť.

Pod pojmem vesnice není možno si představit nějakou zprůměrovanou a idealizovanou vesnici. Jednotlivé vesnice mají při jednom, v podstatě společném schématu skladby*) rozličný charakter půdorysného uspořádání a zastavění.

Sledujeme-li mnohotvárnost v půdorysném uspořádání vesnic, zjišťujeme, že

*) Základním schématem staré a do značné míry i současné vesnice je skladba určitého počtu základních jednotek — zemědělských usedlostí — spojujících v jednom stavebním celku výrobu i bydlení, jejichž řazením v pravidelnější nebo volnější sestavu vzniká vlastní půdorys vesnice. Převládající malovýroba v malých výrobních jednotkách vtiskla staré vesnici převážně drobné měřítko zemědělské i bytové výstavby.

má některé společné znaky, které jsou charakteristické pro celé skupiny vesnic. Jsou to jednak vesnice s jakýmsi centrálním půdorysem, kde se zastavění soustřeďuje kolem návsi, dále vesnice, kde osu zastavění tvoří komunikace a často i vodoť. Najdeme však i vesnice s amorfním, neorganickým zastavěním nebo se zastavěním rozptýleným na větší či menší území, s většími nebo menšími vzdálenostmi jednotlivých usedlostí od sebe. Značná část vesnic má i půdorys, který je kombinací několika výše uvedených skupin.

Naskytá se otázka, co je příčinou této rozdílnosti vesnických půdorysů, jaké faktory působily na jejich utváření a zejména jak se tyto či jiné faktory uplatní dnes při výstavbě socialistické vesnice. Byla-li dříve tato rozdílnost a mnohotvárnost vykládána především vlivy etickými a fyzikálně zeměpisnými, víme dnes, že rozličné půdorysné uspořádání vesnických sídlišť odpovídá jednak ekonomickým a společenským podmínkám doby jejich založení (a to především), jednak přírodním a terénním podmínkám místa jejich lokalizace a je i důsledkem dalšího vývoje sídliště v průběhu jeho trvání.

Pokusme se proto ve stručném historickém přehledu charakterizovat tyto společné znaky a zařadit jednotlivé skupiny vesnic chronologicky podle doby vzniku v závislosti na ekonomických a společenských podmínkách a naznačit i další vývoj.

Rada vesnických sídlišť, zejména v prostoru takzvaného starého sídelního území, má historii sahající do daleké minulosti.

Jakmile rozvoj výrobních sil dosáhl takové úrovně, že bylo možné postupně vznikání soukromého vlastnictví, dochází k rozkladu rodové společnosti a ke vzniku vesnické obcí. I když půda je ještě společným vlastnictvím a jen periodicky se rozděluje, objevuje se nutnost trvalého osídlení. To na druhé straně předpokládá takový systém zemědělství, který umožňuje využít určitého, přesně vymezeného kusu půdy. Takový systém byl nalezen, jakmile se rozšířil chov dobytka a objevilo se rádllo. Bylo to trojpolní hospodářství nebo některé jeho modifikace.

Původní kooperace se stala brzdou hospodářské iniciativy, což vedlo ke snaze jednotlivých rodin usídlit se mimo starou pospolnou občinu. V tomto procesu se tyto rodiny setkávají na nových místech a sjednocují se nikoli již na základě pokrevních svazků, ale výlučně na územních a výrobních zájmech. V nových vesnických občinách je orná půda v soukromém užívání, lesy, louky a pastviny zůstávají ve vlastnictví celé obcí. Rozdělení pozemkové držby vede k umístění sídliště uprostřed orné půdy.

Tento proces se odráží i v půdorysu vznikajících sídlišť. Velikost sídliště není již spojena s velikostí jednotlivých rodových obcí, ale je určována především rozsahem vhodné orné půdy v nejbližším okolí. Charakteristickým prvkem půdorysu je náves, která se objevuje jako výrazný znak již u dřívějších sídlišť. Její tvar se postupně mění od vejčité návsi až po širokou ulici, která je v některých případech z jedné nebo z obou stran uzavřena (obr. 1, 2, 3).

V procesu vývoje feudalismu probíhá postupné znevolňování dosud svobodných příslušníků vesnických obcí. Půda v rukou feudálů je prostředkem k přivlastňování nadvýrobku práce nevolníků ve formě feudální renty.

Technika zemědělské výroby zůstává na úrovni trojpolního systému. Spolu s vývojem výroby zboží dochází nejen u feudálních vlastníků půdy, ale i u ostatních vlastníků půdy ke snaze o zvýšení výroby. Nízká výrobnost trojpolního systému ovšem takové zvýšení neumožňuje. Vzniká tedy nutnost kolonizovat další území, dosud souvisle porostlá lesy. Samostatný charakter hospodaření a jedno-

duchost zakládání nových sídlišť vede k lánovému uspořádání polí. Stavební pozemek, sad, pole, pastviny a les, náležející jedné usedlosti, je zcelen do jednoho pásu. Takovéto uspořádání podmiňuje řadové řazení usedlostí.

Kolonizuje se již většinou území s členitým terénem, kde nejsnáze přístupná jsou pochopitelně údolí, která umožňují jak dobré komunikační spojení (peněžní forma renty vyžaduje dopravu výrobků na trh), tak snadné zásobování vodou (potok). Komunikace, popř. potok, vytvářejí osu sídliště a jednotlivé záhumenice směřující k ní kolmo. Zastavění je tvořeno jednou, nejčastěji dvěma řadami usedlostí podél osy (obr. 4, 5 a 6).

Tak, jak postupuje osídlování vyšších poloh, zvětšuje se spolu se zhoršováním podmínek zemědělské výroby i velikost záhumenice. Tím dochází k uvolňování půdorysu sídliště, neboť se vzdálenosti mezi jednotlivými usedlostmi zvětšují. Možnost snadného rozšiřování půdorysu další kolonizací vede často k vytváření sídlišť o délce i několika kilometrů, někdy s postupným navazováním jednotlivých obcí na sebe (obr. 6).

Pokud se zde objevuje návesní prostor, není vytvářen společenskou potřebou shromaždiště jako dříve, ale obvykle rozsahem inundačního území protékajícího potoka (obr. 5).

Přesto, že řadový půdorys vesnic je charakteristický pro naše hornaté pohraniční území, původně trvale zalesněné (tzv. mladé sídelní území), dochází k zakládání vesnických sídlišť s obdobným půdorysem i v rovinných polohách starého sídelního území ve vnitrozemí. Naprostá rozdílnost klimatických, geografických a topografických podmínek obou těchto oblastí ukazuje, že vznik tohoto půdorysu ve svém základním konceptu není závislý jen na fyzikálně zeměpisných podmínkách.

Ve druhé polovině 15. a začátkem 16. století dochází v českých zemích k pronikavým hospodářským změnám. Zatímco v západní Evropě pokračuje rozvoj kapitalistických výrobních vztahů, střední Evropa prožívá období hospodářského úpadku a utužování feudalismu. Prudký pokles cen stříbra a hodnoty peněz, způsobený přílivem drahých kovů z nově objevených zemí, znamená omezení dolování stříbra a úpadek řady měst. Feudálové, kteří dříve většinu své půdy přidělovali poddaným rolníkům, orientují se nyní na vlastní podnikání v zemědělství. Zakládají četné dvory, rybníky a věnují větší péči správě lesů. Současně se orientují i na řemeslo a zakládají hutě, hamry, papírny a sklárny. Vytvářejí rozsáhlá dominia, která se stávají hospodářskými a správními jednotkami. Proces koncentrace dominikální půdy a rozvoj feudálního velkostatku se zejména po třicetileté válce prohlubuje.

Budovy velkostatků bývají umísťovány buď uprostřed dominikální půdy mimo vesnická sídliště (obr. 9) nebo přímo uvnitř vesnice. Přitom obvykle dochází k větší nebo menší deformaci původního vesnického půdorysu. Pokud vzniká velkostatek samostatně, objevují se kolem něho často shluky obydlí nevolníků, pracujících na statku, jako základ nového sídliště (obr. 10).

Feudální způsob výroby spolu s feudální formou vykořisťování dostává se do stále ostřejších rozporů s rozvíjejícím se kapitalistickým výrobním způsobem. Ten vyžaduje novou pracovní sílu — proletáře, který se může volně stěhovat a je zbaven závislosti na půdě. Rozvoj průmyslu současně vyžaduje rozvoj výroby potravin pro rychle se rozvíjející průmyslová střediska, zatímco zemědělskou výrobu není již možno rozšiřovat záborem nové půdy. V hlavních oblastech země je půda již rozdělena, počet zemědělských závodů je možno zvětšovat jen rozdrobením dosavadních.

Pod tlakem těchto objektivních příčin a řady rolnických povstání dochází za panování Marie Terezie a Josefa II. na našem území k řadě reforem, řešících otázku roboty jako nejožehavějšího problému rozkladu feudalismu. Jedním z opatření je tzv. raabizace, která probíhala u nás od roku 1776. Jejím ekonomickým znakem je mj. najímání a kupování půdy horní vrstvou bohatých rolníků, kteří začínají vykořisťovat bezzemky, kteří se stávají zemědělskými dělníky. Dochází tak k silnější společenské diferenciaci na vesnici.

Růst diferenciaci rolníků od 16. století a zejména od poloviny 18. století spolu s omezeným rozsahem vlastnictví půdy, který nedovoluje zvětšit počet usedlostí záborem nové půdy, vede k vnitřní kolonizaci. Ta se projevuje jednak zhušťováním zástavby dělením usedlostí, jednak zastavováním návsi a okrajových částí vesnic chalupami drobných rolníků a bezzemků. Touto zástavbou se často mění dosud organické půdorysy, zejména návsní, v nepřehledné, hromadné půdorysy, u kterých lze někdy těžko zjistit, jak bylo původní zastavění uspořádáno.

Při raabizaci dochází rovněž k parcelaci půdy řady velkostatků. Půdorys vesnic, které vznikají na této půdě, je obvykle řadový (obr. 11). Dochází i k plánovitému zakládání vesnic s opakováním stejného, v podstatě typizovaného půdorysu na různých místech (obr. 12). Rovněž pro výstavbu usedlostí byly v této době vytvořeny v podstatě „typové podklady či doporučené projekty“. V některých případech dochází k vytvoření nového sídliště přestavbou původních hospodářských budov velkostatku. Vznikají tak většinou jakési návsní půdorysy, kde náves je dána tvarem a plochou původního hospodářského dvora (obr. 13).

Odrazem společenské diferenciaci je i kolonizace posledních zbytků volné půdy, nejčastěji v postranních údolích horských poloh, která probíhá od konce 16. století do začátku 19. století. Půdorysy těchto vesnic si v podstatě ještě zachovávají jakési řadové uspořádání, jsou však vytvářeny spíše shluky domků, které jsou charakteristické pro chalupnické zastavění (obr. 14). Čím více se prohlubuje společenská diferenciaci, tím více se projevuje snaha využít každého kousku půdy. Proto se objevuje osídlení často na místech, kde rozsah půdy nebo členitost terénu znemožňují souvislejší osídlení a vznikají tak samoty nebo sídliště o několika domech (obr. 15). V tomto období se v podstatě ukončuje proces osídlování našeho území a přestávají vznikat nové vesnice.

Rozvoj kapitalismu na vesnici je spjat i s rozvojem agrotechniky. Po celé období feudalismu převládající trojpolní osevní postup je nahrazen střídavým osevním postupem, který spolu se zavedením jetelů, okopanin, umělých hnojiv a trvalým ustájením dobytka znamená převrat ve výnosech půdy.

Tyto změny se pochopitelně projevují i v zastavění vesnice. V seskupení usedlostí nastává vývoj od volnějšího ke stále se zhušťujícímu zastavění nejen do šířky, ale i do hloubky pozemků. Objem hospodářských budov roste, neboť je třeba nových prostorů pro ustájení dobytka a pro skladování vzrůstající produkce. Zde se výrazně projevuje diferenciaci mezi jednotlivými velikostními typy usedlostí. Zastavování malých rolnických hospodářství při jejich nevýnosné malovýrobě se projevuje i v menším rozsahu stavebních změn. Současně s těmito kvantitativními změnami v zastavění vesnice dochází i k postupnému zkvalitňování výstavbou především zděných budov (obr. 16).

Zatímco vesnice ve výlučně zemědělských oblastech si v podstatě zachovávají svůj původní charakter, dochází v těch vesnicích, ve kterých byl založen průmysl nebo ležících v blízkosti rozvíjejících se průmyslových středisek, ke značnému stavebnímu vývoji. K postupné přeměně výlučně zemědělských obcí na smíšené osíd-

lení s převahou drobných usedlostí kovozezemědělců apod. přispívá i rozvoj dopravy, především železnice. Železniční zastávka, často umístěná stranou sídliště, stává se novým atrakčním centrem a pozemky kolem komunikace, spojující ji s vesnicí, jedním z výhodných míst pro novou výstavbu. Významným prvkem, který počínaje koncem 19. století ovlivňuje půdorys a především siluetu řady vesnic, je budova školy. Stavební vývoj našich vesnic byl po celé období trvání kapitalismu živelný. Teprve v celkem nedávné době se objevují snahy o plánovitě podchytení vývoje vesnice, o zlepšení hygienických podmínek a o úpravu vnitřních prostorů venkovských sídlišť.

Jako příklad ojedinělého plánovitého řešení vesnice může sloužit upravitel plán Soběšic na okrese Sušice, vypracovaný kolem roku 1940. Představuje svým způsobem konečný výsledek, dosažený stavebním vývojem našich vesnic v období kapitalismu (obr. 17).

V letech poválečné obnovy (1945 až 1948) vychází přestavba těch vesnic, které byly poškozeny válkou, ještě z malovýrobních forem zemědělství, posílených poválečnou pozemkovou reformou. V průběhu pozemkové reformy dostali půdu především ti pracující rolníci, jejichž hospodářství byla malá a nesoběstačná. Soběstačnost byla posuzována podle zemědělských výrobních oblastí a podle toho byla stanovena i výměra nových usedlostí v rozmezí 5 až 15 ha (obr. 18).

V počátečním období socializace nebylo možno vyřešit s konečnou platností účelovou výstavbu výrobních objektů z hlediska delší perspektivy. Nejdůležitějším úkolem bylo vytvořit podmínky pro přechod malovýrobních hospodářství do větších družstevních závodů, zejména společným ustájením zvířat. Jednotlivé zemědělské stavby se v této době proto budují v rozsahu, který byl vyvoláván okamžitou potřebou, přičemž větší část této výstavby se omezovala na stavební úpravu současných výrobních budov a zařízení.

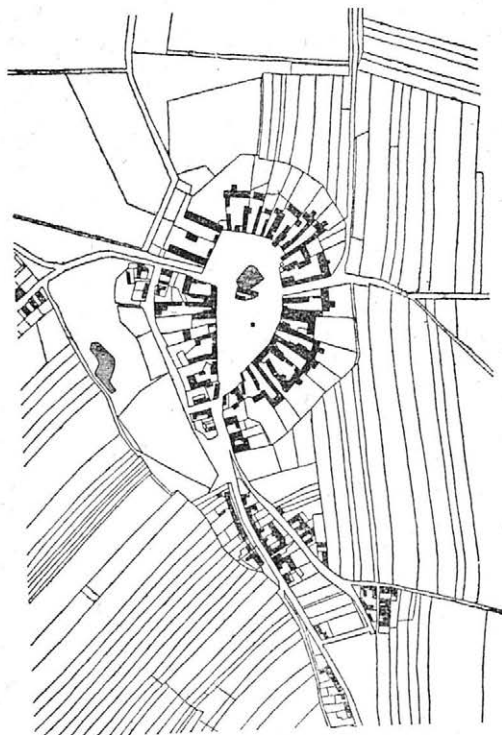
Obavy z důsledků nebývalé koncentrace hospodářských zvířat na jednom místě vedly k vydání až přehnaně úzkostlivých předpisů hygienické, veterinární a požární ochrany. Především zachovávaní pásu hygienické ochrany si svými neúměrnými požadavky často vynucovalo odsunutí nové výstavby daleko do polí. Tyto dílčí nedostatky neubraly nic na významu účelové zemědělské výstavby, která byla rozhodujícím článkem v dosavadním průběhu socialistické přestavby vesnice a tento dominující charakter si dosud zachovává (obr. 19).

V posledním období však na vesnici sílí i význam bytové a občanské výstavby. Její průběh je však dosud často živelný a nové obytné domy a zařízení občanské vybavenosti jsou umísťovány náhodně. Je to způsobováno jak nekázní stavebníků, tak malým zájmem národních výborů, popř. JZD, o hospodárné a účelné řešení nové bytové a občanské výstavby na vesnici (obr. 20).

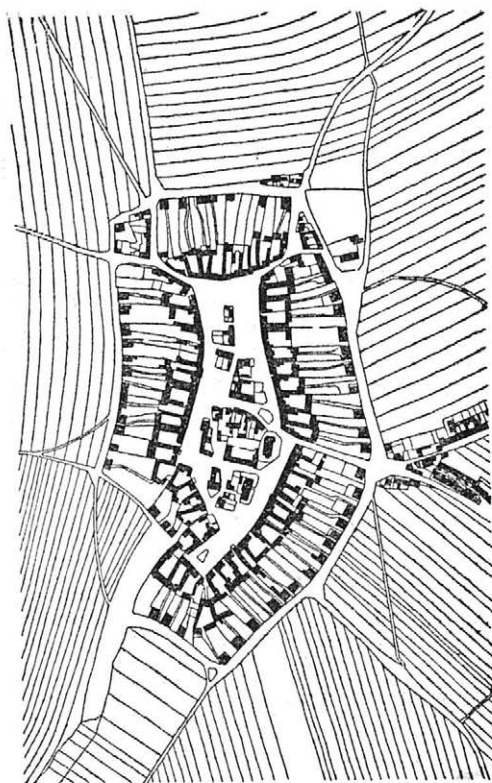
*

Ukázal-li předchozí historický přehled rozhodující vliv stavu výroby a jejího vývoje na vývoj vesnických sídlišť, je zřejmé, že zejména současný i předpokládaný bouřlivý rozvoj socialistických výrobních sil se výrazně uplatní i v perspektivním uspořádání venkovského osídlení i jednotlivých vesnických sídlišť.

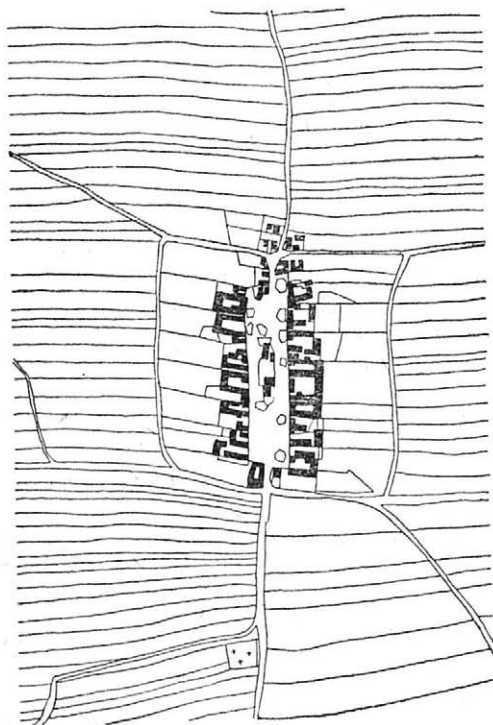
Současný růst výrobních sil v zemědělství, charakterizovaný především rozvojem velkovýrobních forem, vyžaduje nové organizační uspořádání výroby a její větší koncentraci v jednotlivých socialistických zemědělských závodech. Historicky vzniklá struktura osídlení, která plně vyhovovala jednoduchým výrobním a životním podmínkám na vesnici v minulých obdobích, začíná být již těsná pro nově

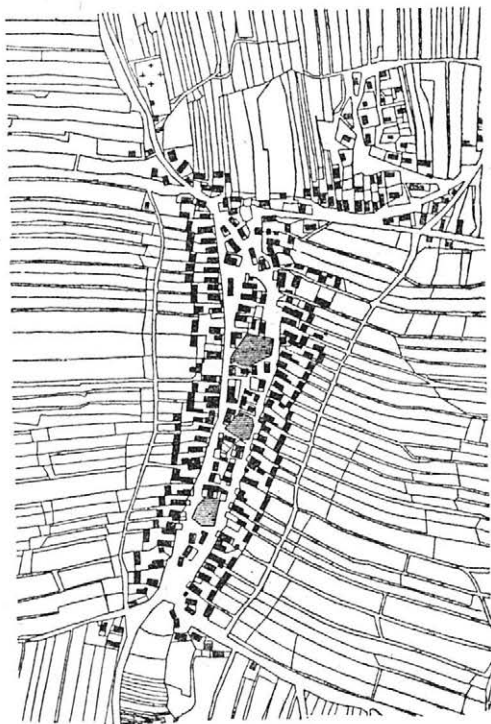
1.

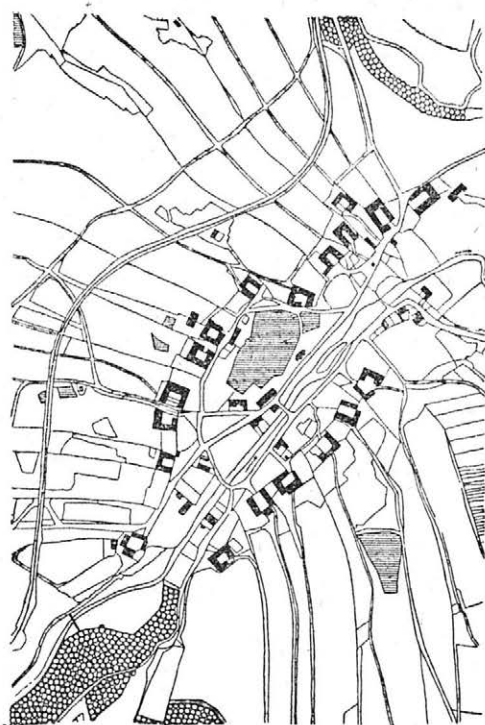
2.

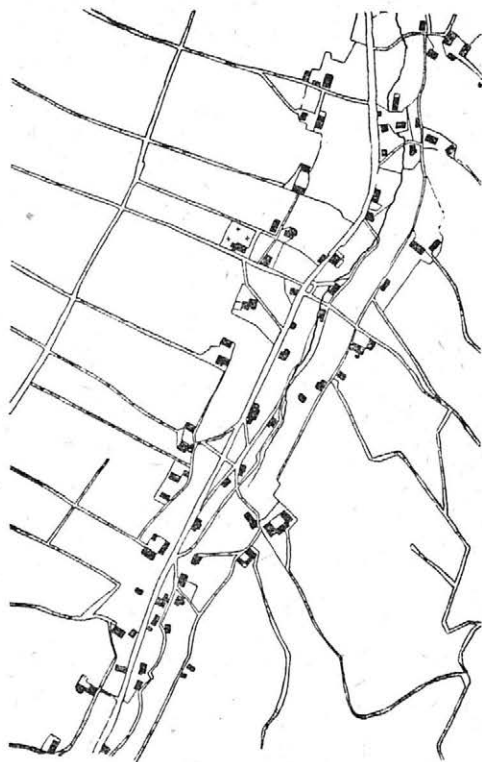
3.

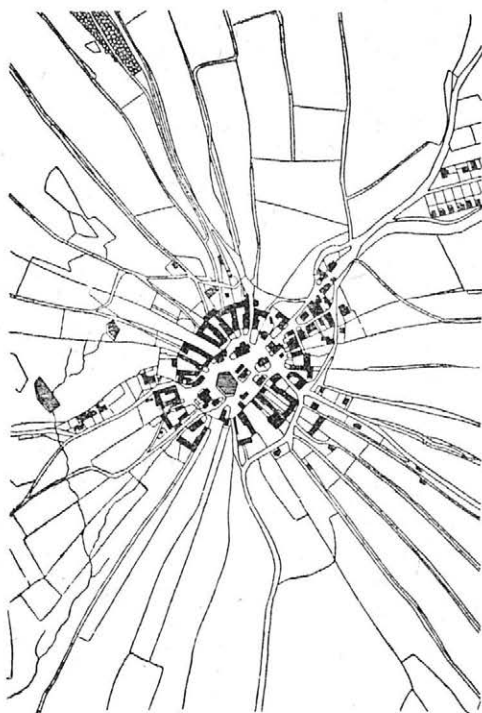
4.

5.

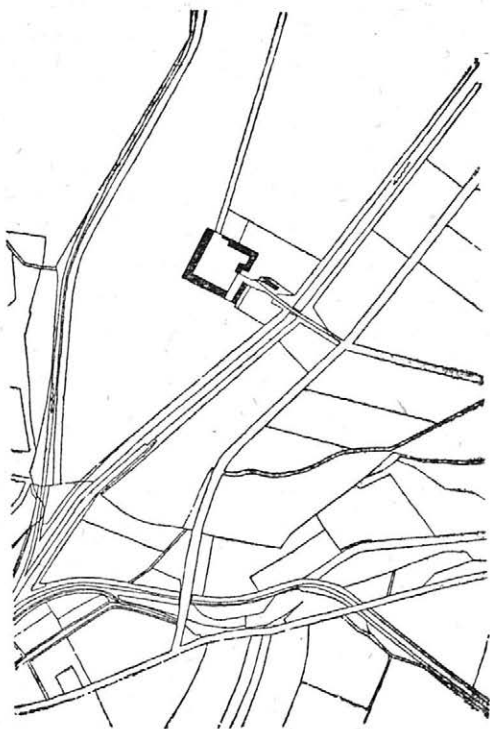
6.

7.

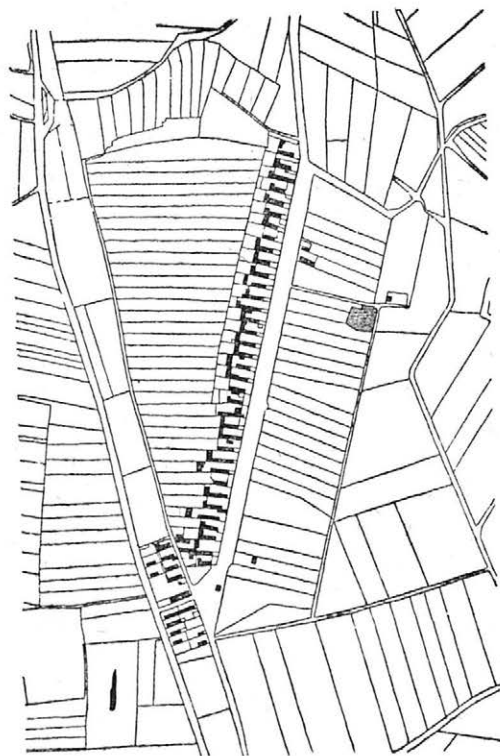
8.

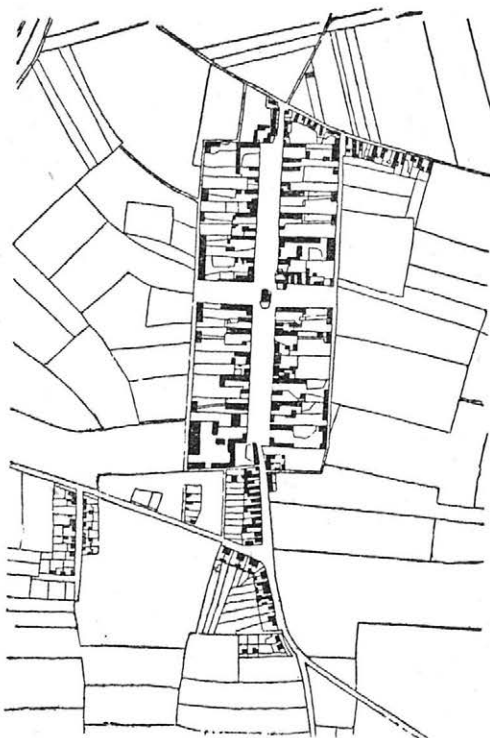
9.

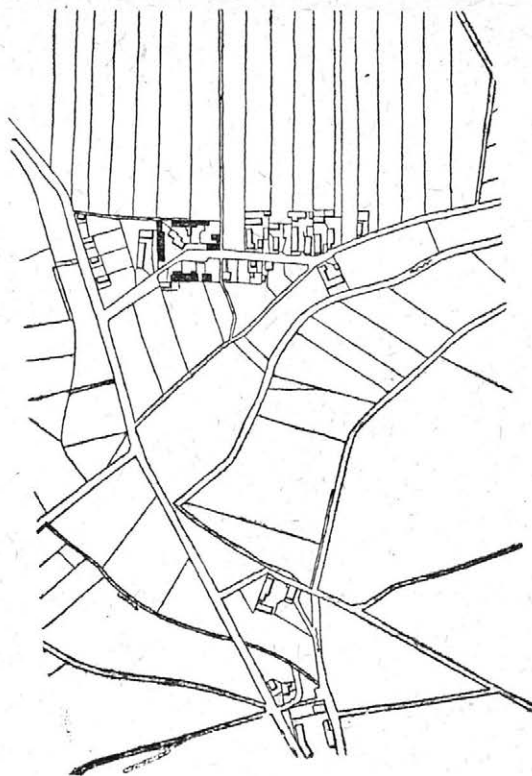
10.

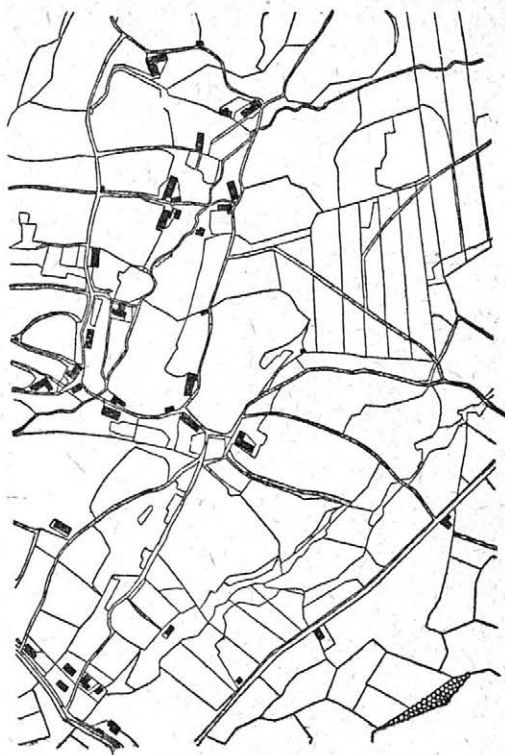
11.

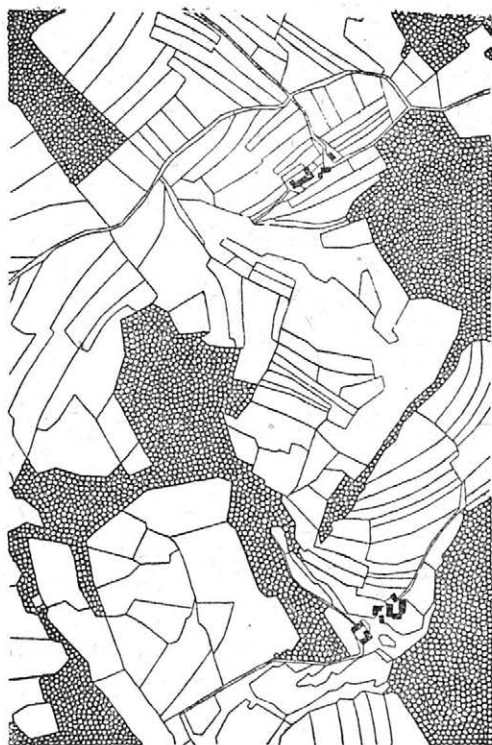
12.

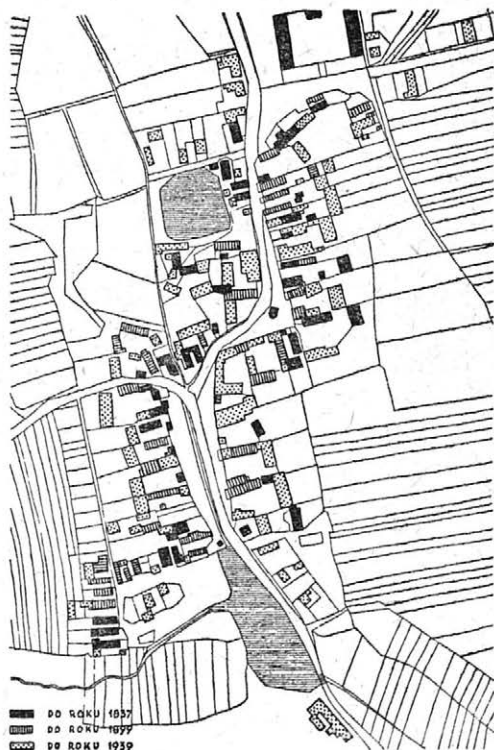
13.

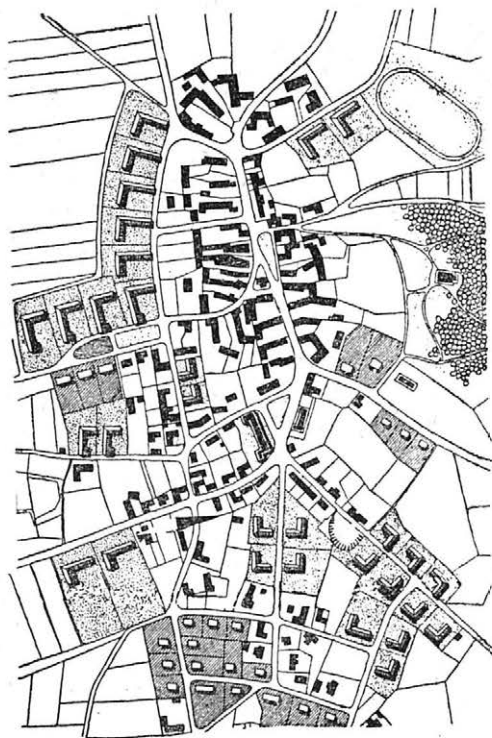
14.

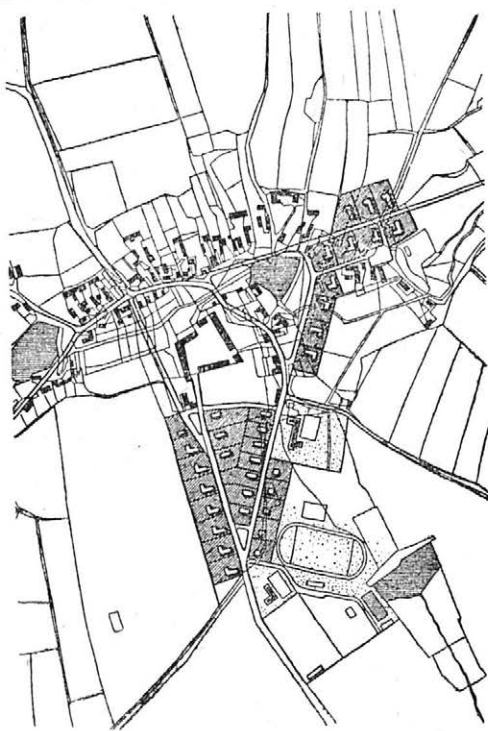
15.

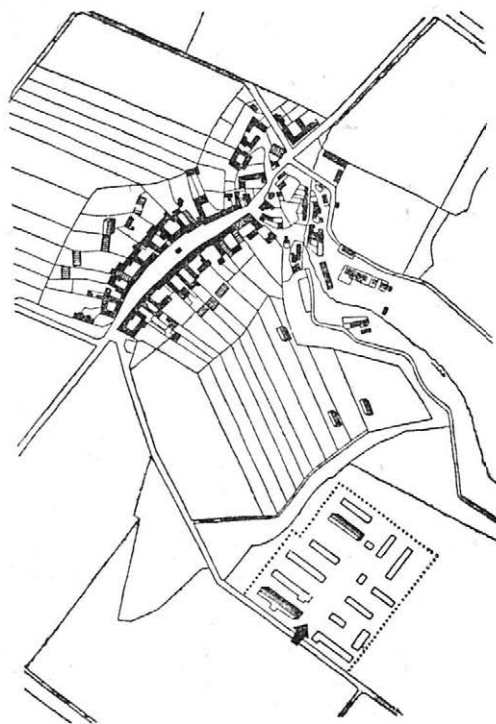
16.

17.

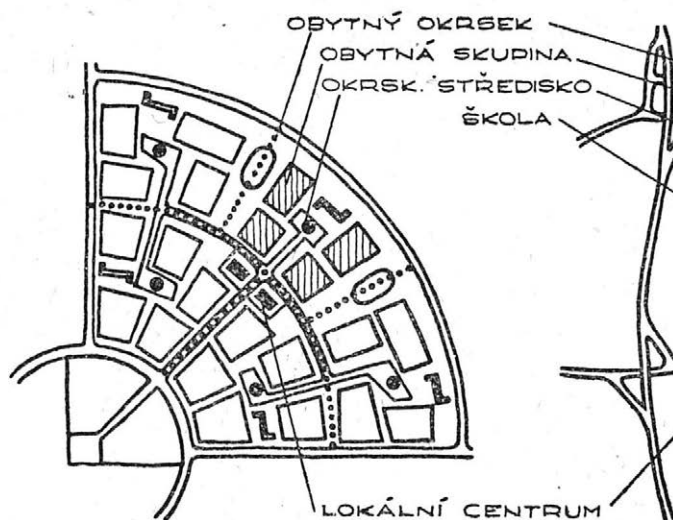
18.

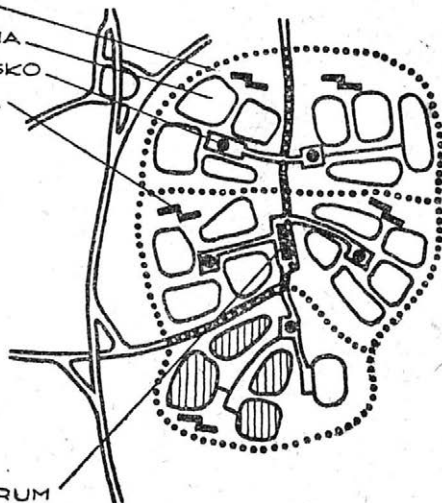
19.

20.

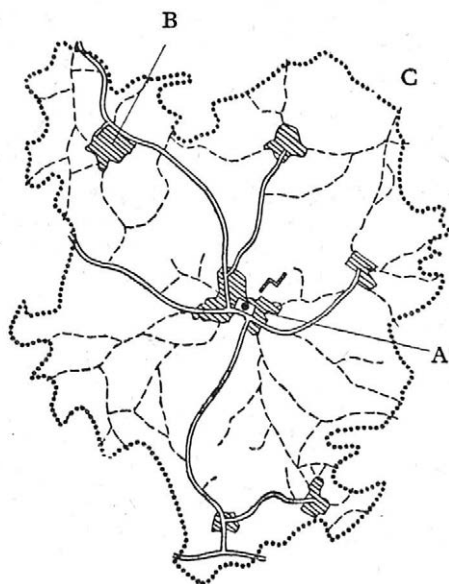

21.

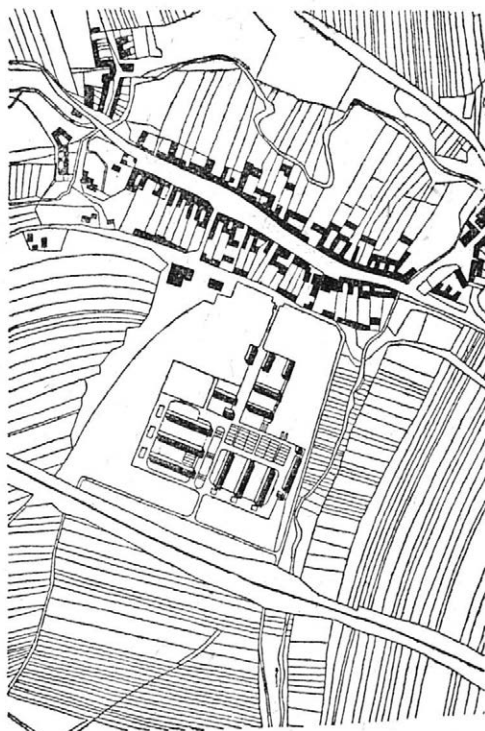

22.

- A. Hlavní vesnické sídliště.
- B. Přidružené vesnické sídliště.
- C. Hranice hospodářského obvodu sloučeného JZD.

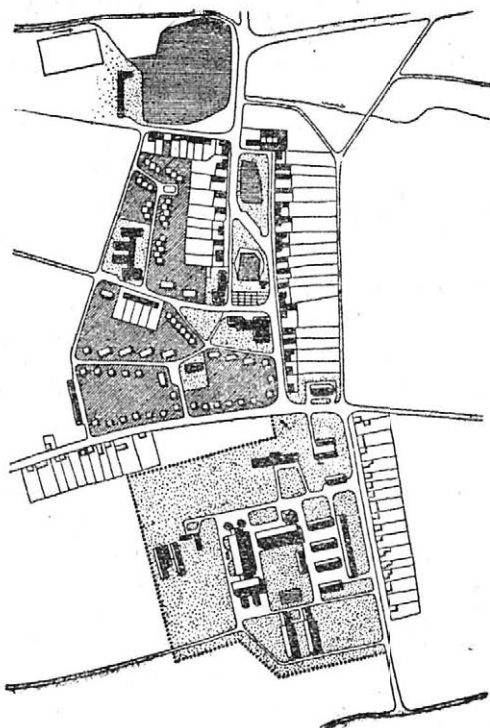
23.

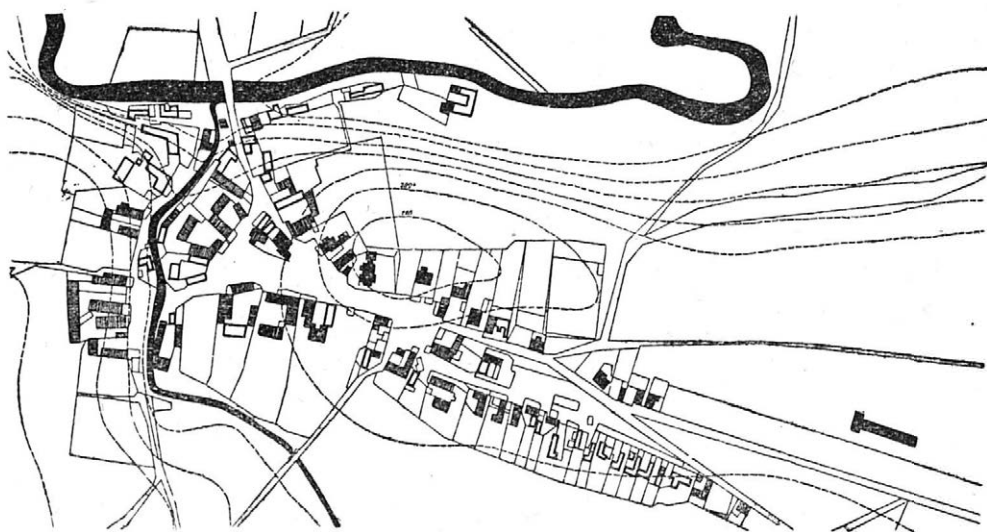
24.

25.

26.

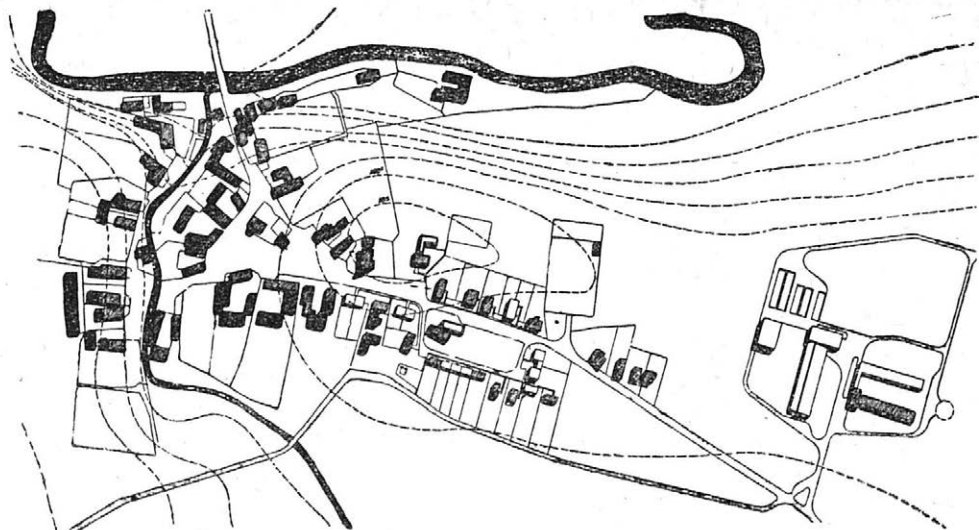
27. Starý stav

Objekty ve špatném stav. stavu

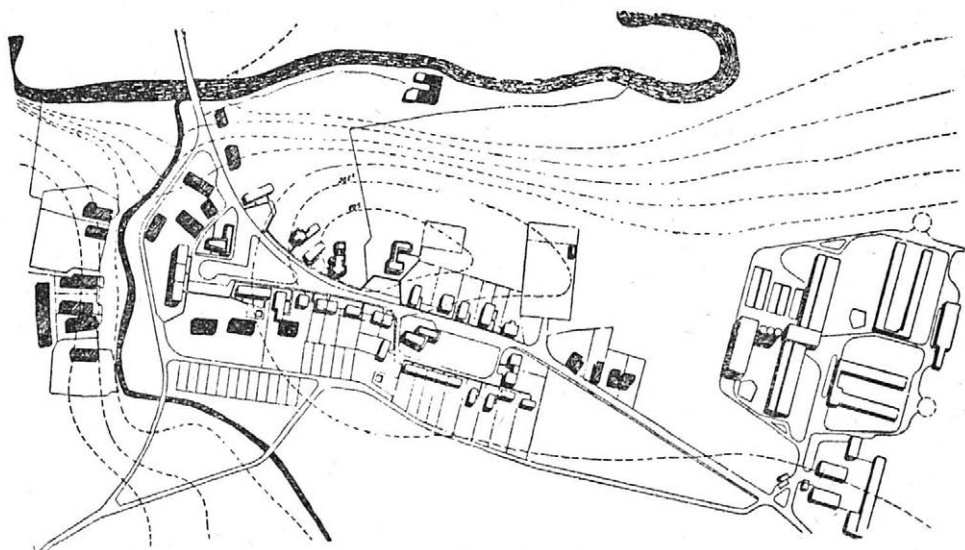
Objekty vyžadující opravu

Objekty v dobrém stavu

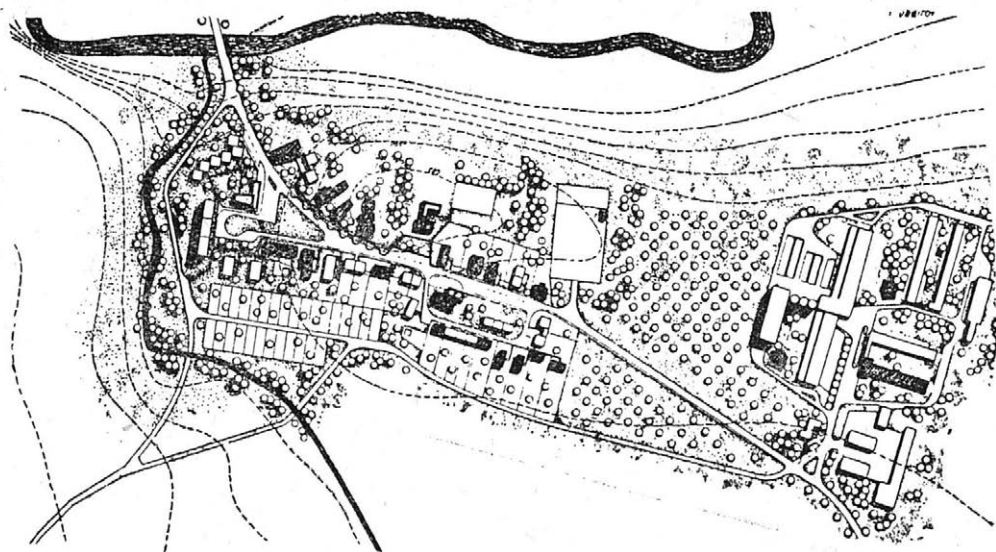
28. Nejblížší etapa výstavby

	Nové objekty
	Dosavadní obytné objekty
	Dosavadní obč. vybavení
	Nové občanské vybavení
	Dosavadní hosp. objekty

29. Další etapa postupné přestavby

	Objekty, které budou zachovány
	Občanská vybavenost
	Bytovky rušené v příští etapě
	Hosp. objekty rušené v příští etapě

30. Návrh výsledné přestavby

	Objekty ponechané
	Objekty budované v průběhu přestavby
	Občanská vybavenost v nových objektech
	Občanská vybavenost ve starých objektech

Text k obrázkům 1—30, umístěných na str. 290—298

1. Okrouhlicový půdorys vesnického sídliště. Původní půdorys později deformován výstavbou feudálního velkostatku.

2. Návesní půdorys vesnického sídliště. První zpráva o sídlišti je z roku 1078.

3. Půdorys vesnického sídliště, který je přechodným typem mezi návesním a řadovým.

4. Řadový půdorys charakteristický pro feudální kolonizaci. Jednotlivé záhumenice jsou odděleny polními cestami.

5. Kolonizační půdorys s volnějším rozložením zastavění. Vzdálenost řad je ovlivněna inundačním územím potoka.

6. S postupem osídlování do vyšších poloh s členitějším terénem a se zhoršujícími se podmínkami zemědělské výroby, zvětšuje se plocha záhumenice. Půdorys sídliště se rozvolňuje. Zakreslena zhruba jedna třetina půdorysu.

7. a 8. I v období feudální kolonizace se občas objevuje návesní půdorys obr. 7., obdobný jako u předchozích založení — viz obr. 8. Pro zařazení půdorysu na obr. 7 do pozdějšího období svědčí uspořádání polí.

9. Feudální velkostatek umístěný uprostřed dominikální pudy.

10. Feudální velkostatek s vesnickým sídlištěm, které vzniklo zřejmě postupně jako sídliště nevolníků pracujících na statku.

11. Řadový půdorys vesnice založené po jedné straně cesty při parcelaci velkostatkářské pudy.

12. Příklad plánovitěho zakládání vesnických sídlišť v druhé polovině 18. století.

13. Vznik vesnického sídliště při parcelaci feudálního velkostatku. Původní dvůr byl rozdělen a přestavěn na usedlosti rolníků. V mapě současného stavu označeno černě.

14. Příklad osídlování posledních zbytků volné půdy, nejčastěji v postranních údolích horských poloh.

15. Snaha využít každého kousku půdy vede k osídlování míst, kde členitost terénu a rozsah půdy neumožňuje souvislejší zastavění.

16. Rozdělení objektů podle doby výstavby názorně ukazuje postupné stavební změny v půdoryse vesnického sídliště.

17. Upravovací a zastavovací plán obce Soběšice z roku 1941.

18. Směrný územní plán z období poválečné stavební obnovy. Návrh je z roku 1946.

19. Charakteristický příklad současného stavu v umístění nové zemědělské výstavby a její rozestavěnosti.

20. Rozdělení zastavění podle doby výstavby ukazuje názorně postupné rozrůstání půdorysů vesnických sídlišť. Černě je vyznačeno původní historické jádro vesnice se zemědělskými usedlostmi, šrafovaně domkářská výstavba v období 18. až 19. století. Skupiny dělnických domků nebo drobných rolnických usedlostí z konce 19. a začátku 20. století jsou vyznačeny silnějším obrysem, nová výstavba, zejména po roce 1953 (individuální výstavba) šrafova na ploše pozemku.

21., 22. a 23. První dva obrázky ukazují schéma organizačního členění uceleného městského útvaru (obytné čtvrtě), obr. 21 v radiální koncentrické soustavě, obr. 22 ve volném, organickém seskupení. Obr. 23 ukazuje charakteristický svazek vesnických sídlišť zemědělského závodu (sloučeného JZD).

24. Nová zemědělská výstavba je výrazným prvkem nově se přetvářejícího vesnického půdorysu.

25. a 26. Příklad funkčního členění půdorysu socialistické vesnice. Na obr. 25 je současný stav, na obr. 26 návrh socialistické přestavby hlavního vesnického sídliště, se vzestupnou tendencí osídlení.

27., 28., 29. a 30. Studie postupné přestavby hlavního vesnického sídliště v několika časových etapách. Počet obyvatel zůstává zhruba stejný. (Návrh na těchto obrázcích je studijní projekt posluchače stavební fakulty ČVUT v Praze, Katedry projektování průmyslových a zemědělských staveb).

se vytvářející předpoklady o podmínky rozvoje zemědělské výroby i společenského života a její konzervování by mohlo být již v nedaleké budoucnosti brzdou dalšího rozvoje.

Ukazuje se, že s postupující koncentrací a specializací výroby v socialistických zemědělských závodech nutně dojde v dlouhodobém vývoji i k určité koncentraci venkovského osídlení, k důslednému rozvoji jen omezeného počtu vesnických sídlišť, které vytvoří i podmínky pro vyšší úroveň životního prostředí na vesnici a jeho přiblížení životnímu prostředí města.

Míru postupné koncentrace venkovského osídlení není možno určit jednoznačně a šablonovitě, protože ve svém průběhu bude ovlivňována řadou činitelů, jejichž vývoj však můžeme již dnes předvídat.

Bude to především koncentrace výroby a výrobních prostředků v zemědělských závodech, vzrůst produktivity práce a s ním související potřeba vyšší kvalifikace pracovních sil, dále počet pracovníků jiných odvětví národního hospodářství, kteří budou trvale bydlet na venkově, a konečně i doprava, zejména osobní, jejíž vývo-

jové tendence a předpoklady mohou zpomalit nebo naopak urychlit proces koncentrace venkovského osídlení. Uvedme příklad.

Při trvalém poklesu potřeby pracovních sil v zemědělství v delším výhledu a při postupně se zmenšujícím podílu nezemědělského obyvatelstva na vesnici docházelo by k dalšímu zmenšování velikosti (počtu obyvatel) vesnic.*) Tím by také docházelo k podstatnému zhoršování podmínek pro vytvoření odpovídajícího standardu životního prostředí, který je zcela zákonitě vázán na určitou velikost sídliště v počtu obyvatel. Ukažme si to na několika číslech. Převážná část dnešních vesnic náleží do velikostní skupiny sídlišť do 500 obyvatel.***) V jejich počtu jsou ovšem zahrnuty nejen vesnice s relativně větším počtem obyvatel (300 až 500), ale i značné množství sídlišť a samot o několika domcích s malým počtem obyvatel, které ve skutečnosti situaci dále zhoršují.

Na druhé straně teorie a praxe ve stavbě měst ukazuje, že nejmenší organizační jednotka ve skladbě obytného území města — obytná skupina — vyžaduje s ohledem na nejnütnější potřebné a hospodárné občanské a technické vybavení kolem 600 až 800 obyvatel, vyšší jednotka — obytný okrsek — kolem 2000 až 3000 obyvatel.

Porovnáme-li tato čísla, vidíme dosti značný rozdíl mezi optimální velikostí nejmenšího sídelního celku v městských podmínkách života (kterých by bylo třeba perspektivně dosáhnout i na vesnici) a mezi převažující velikostí našich dnešních vesnic.

Postupným vytvářením větších ekonomických celků zemědělské výroby sloučením několika dnešních zemědělských závodů a jejich sídlišť (obcí) se vytvoří charakteristické svazky vesnických sídlišť s větším počtem obyvatel. Takovíto svazek bychom mohli za určitých okolností považovat za obytný okrsek, zatímco jednotlivé vesnice by byly totožné s obytnými skupinami ve městě (obr. 21, 22, 23).

Pohodlná a častá osobní doprava mezi jednotlivými sídlišti svazku navzájem a především spojení s ústředním (hlavním) sídlištěm a vyššími centry (městy) na jedné straně a doprava některých druhů zařízení (pojízdne prodejny apod.) do menších sídlišť na straně druhé bude potom hrát významnou úlohu v dosažení odpovídajícího standardu vybavení. Pohodlná, rychlá a častá osobní doprava by potom mohla vést k dalšímu vývoji v podstatě po dvou liniích. Buď zachování svazků menších vesnických sídlišť, přičemž by se dále podstatně rozvíjela hlavní vesnická sídliště, nebo k rozvoji především větších sídlišť městského typu (střediskové obce, města), kde by naopak doprava umožňovala snadnou dostupnost okolních pracovišť — specializovaných farem a středisek zemědělské výroby.

Přítom možnost rozsáhlejší přestavby venkovského osídlení i jednotlivých vesnických sídlišť v období několika příštích pětiletetek podporuje i současný stav stavebního fondu na našich vesnicích, který ve značné míře dožívá jak morálně, tak

*) Zmenšování velikosti vesnic ubýváním počtu obyvatel je trvalým jevem, počínajícím obdobím rozvoje průmyslu a pokračujícím i po řadu posledních desetiletí. Tak např. ve velikostní skupině obcí do 1000 obyvatel žilo v roce 1921 ještě 2 642 000 obyvatel, v roce 1950 již jen 1 953 000 obyvatel (Statistická ročenka ČSSR 1960). Na Slovensku došlo v posledním desetiletí ke zvýšení počtu obyvatel celé řady vesnic. Tento proces byl ovšem nezdravým jevem, protože vyplýval nikoli ze zvětšujícího se počtu pracovních příležitostí, ale ze snadnějšího získání bytu v individuální výstavbě na vesnici pracujícími i ze vzdálených měst, takže vede k neúměrnému vzrůstu dojížděky.

**) Obcí do 500 obyvatel bylo podle stavu k roku 1950 v absolutním počtu 9871, což představuje 66,7 % z celkového počtu obcí (Statistická ročenka ČSR 1957).

fyzicky. Tuto výhodnou situaci pro přeměnu v socialistické sídliště s vysokou architektonickou, technickou a kulturní úrovní životního prostředí je ovšem třeba nepromarnit již dnes neuváženou a živelnou výstavbou, ať již jde o rozmístění výstavby do jednotlivých sídlišť nebo přímo o umístění staveb v sídlišti.

Naznačené teoretické problémy výstavby socialistické vesnice není možno posuzovat dogmaticky, ale je nutno je v praxi řešit podle konkrétních podmínek jednotlivých oblastí, zemědělských závodů a sídlišť.

Je tedy zřejmé, že jednou ze základních aktuálních otázek výstavby socialistické vesnice bude výběr těch vesnic v dnešní struktuře venkovského osídlení, do kterých bude účelně postupně soustřeďovat novou výstavbu. K socialistické přestavbě venkovského osídlení i jednotlivých vesnic musíme přistupovat jak z hledisek celkových perspektiv rozvoje zemědělské a ostatní výroby vůbec i perspektiv osídlení, tak i z hledisek jejich konkrétních zastavovacích podmínek.

I když si dále můžeme stanovit základní, obecně platné schéma skladby budoucí socialistické vesnice, je nutno k praktickému řešení jednotlivých případů přestavby vesnice přistupovat na základě analýzy jejich zvláštností a charakteristických rysů. Tyto zvláštnosti jednotlivých vesnic jsou jednak dané — mezi ně patří především přírodní podmínky (konfigurace terénu, jeho reliéf, technické podmínky zastavitelnosti jednotlivých ploch apod.), současná velikost sídliště, jeho výrobně společenský charakter a uspořádání současného zastavění apod., jednak zvláštnosti proměnné — společenské povahy, do kterých můžeme zařadit společenský požadavek na význam a funkci vesnického sídliště, tempo výstavby, objem a prostředky nové výstavby apod.

Podstatný zásah do stavební struktury a půdorysů vesnických sídlišť (které jsou, jak již bylo řečeno, odrazem jejich sociální a hospodářské skladby) představuje dnes nová zemědělská výstavba a postupující společenská a kulturní přeměna vesnice. Současný průběh nové výstavby na vesnici, především zemědělských staveb, ukazuje již na některé charakteristické rysy socialistické přestavby vesnických sídlišť. Jedním z nejvýraznějších, který v této souvislosti vystupuje do popředí, je postupné odlučování výroby od bydlení a její soustřeďování do samostatných souborů zemědělských staveb, které se stávají středisky zemědělské výroby (obr. 24). Tento rys není ovšem jediným.

V průběhu další výstavby socialistické vesnice dojde, podobně jako v období industrializace u měst, k výraznému rozlišení a členění jednotlivých funkčních skupin zastavění a ploch podle účelu (obr. 25, 26).

Funkční členění sídliště na jednotlivé prvky a jejich vzájemné vztahy představují potom schéma skladby, které je charakteristické pro socialistickou vesnici. Za jednotlivé prvky ve funkčním členění nové vesnice můžeme považovat především:

- území určené pro zemědělskou, popř. jinou výrobní výstavbu,
- obytné území,
- společenský střed sídliště a pozemky budov občanského vybavení,
- plochy určené pro sport a rekreaci,
- dopravní síť sídliště (diferencovanou rovněž podle účelu na cesty průběžné dopravy, cesty hospodářské dopravy, obytné ulice apod.).

V konkrétním řešení jednotlivých příkladů výstavby socialistické vesnice je nutno toto schéma promítnout do specifických terénních, půdorysných, zastavovacích i společenských podmínek.

Pokusme se blíže charakterizovat alespoň některé z těchto podmínek, které mají obecnější platnost, a odvodit některé závěry pro řešení výstavby.

Jednou z podmínek, které se výrazně uplatňují při konkrétním řešení výstavby, je stanovení předpokládaného významu a funkce sídliště a jeho vývojových tendencí.

Vesnické sídliště se vzrůstajícím výrobním a společenským významem bude mít obvykle také vzestupnou vývojovou tendenci výstavby, která se projeví i v rozsáhlejším a důraznějším řešení. Naproti tomu sídliště stagnující nebo i se sestupnou tendencí vývoje, kde půjde obvykle jen o údržbu a modernizaci současného stavebního fondu, bude účelné řešit jen s nejnutnějšími a celkem omezenými zásahy.

Další z podmínek může být současný stav zastavění a jeho uspořádání, které může především ovlivnit radikálnost, rozsah a etapovost výstavby. Sídlíště s dožívajícím stavebním fondem budeme zřejmě řešit jinak než sídliště, jehož stavební fond je převážně dobrý. Dožívající fond umožní např. v případě potřeby opustit současné půdorysné schéma sídliště a navrhnout takové řešení zastavění v jeho urbanistické skladbě, která odpovídá nejlépe současným a hlavně budoucím potřebám.

K takovému zásahu budeme nuceni asi sáhnout v převážném počtu případů rozptýleného zastavění nebo při neúměrné délce půdorysu dnešní vesnice (vesnice z období feudální kolonizace), kdy jedině soustředění nové bytové a občanské výstavby umožní vytvořit předpoklady pro odpovídající standard vybavení.

Protože vesnice s těmito půdorysy nacházíme především v podhorských a horských oblastech, bylo by výhodné využít současného jejich stavebního fondu i pro rekreační účely. Velikost a dispoziční uspořádání dnešních rolnických usedlostí v těchto sídlištích neumožňuje dost dobře jejich racionální modernizaci pro trvalé bydlení (jde často i o roubené a hrazdění domy), ale může po dlouhé období ještě vyhovovat pro přechodné ubytování při rekreaci.

Jinou z podmínek, které budou mít vliv na konkrétní řešení, může být tempo a objem výstavby a konečně i způsob výstavby. Tempo, časový sled, objem výstavby v celku i v jednotlivých pořadích ovlivní jak míru radikálnosti řešení, tak i volbu stavení i volbu charakteru zastavění a druhů obytných domů. Tak např. malý rozsah výstavby v jednotlivých letech povede převážně k využití stavebních mezer, k doplnění současné zástavby a k volbě domů s byty rodinného charakteru (dvojdomků apod.). Větší nebo velký objem výstavby, zvláště při jejím časovém soustředění, bude jistě směřovat k využití progresivnějších metod výstavby, k jejímu místnímu soustředění na jednom staveništi a k volbě především vícepodlažních domů s několika byty, popř. dvoupodlažních řadových domků. Krajní případ časového a místního soustředění relativně velkého objemu výstavby může představovat výstavba nového sídliště. Zde bude účelné při zachování vhodné proporce využít pro výstavbu rozličných druhů obytných domů především již městského charakteru (např. vícepodlažní schodišťové domy, bodové domy apod.). Rovněž předpokládaný, popř. převažující způsob výstavby (soukromá, družstevní, podniková výstavba) může ještě v současné době ovlivnit řešení.

Uvedený stručný výčet některých problémů, souvisejících především s řešením obytného zastavění, vyzdvihuje tudíž aktuálnost takového způsobu řešení přestavby a výstavby socialistické vesnice, který se opírá o konkrétní rozbor specifických

zvláštností toho kterého sídliště a respektuje objektivně existující podmínky vlastní výstavby.

Vedle správné volby rozmištění bytové a občanské výstavby do vybraných vesnických sídlišť je neméně důležité správné umístění výstavby přímo v sídlišti. Pro umístění nové výstavby nutno využít především volných ploch uvnitř současného zastavění, které mohou být ve většině případů postupně dále rozšiřovány zbouráním nevyužitých hospodářských budov, popř. již neobývaných a k obývání nevhodných domů a chalup.

Přitom bude důležité volit správné umístění již prvního pořadí výstavby tak, aby nová výstavba bytů a občanských zařízení nejen umožňovala vyšší úroveň bydlení, ale aby současně byla již zárodkem nově se vytvářejícího socialistického sídliště, zárodkem nového, progresivního. Stručně řečeno, aby byla názornou agitací za novou vesnici!

Umístění prvního pořadí výstavby musí proto vycházet z ucelené představy o řešení celého sídliště, všech jeho prvků a jejich vzájemných vztahů, kterou je třeba již před zahájením výstavby dobře promyslet (obr. 27 až 30).

Tím, že nová výstavba bude soustředěna do menšího počtu vybraných sídlišť, poroste v těchto sídlištích nejen objem výstavby v jednotlivých letech, ale současně i nároky na potřebnou péči, kterou je nutno přípravě výstavby věnovat.

Splnění náročných úkolů výstavby socialistické vesnice vyžaduje věnovat zvýšenou pozornost zejména plánovitému řízení výstavby a využít k němu všech dosažitelných prostředků.

Proto správná volba umístění prvního pořadí výstavby na základě celkového územně plánovacího řešení sídliště musí být jednou z nejaktuálnějších otázek vlastní výstavby socialistické vesnice.

Na to by měly pamatovat okresní národní výbory a zejména místní národní výbory a jejich komise pro výstavbu v těch vesnických sídlištích, ve kterých se bude nová výstavba postupně soustřeďovat, a v potřebném předstihu zajistit zpracování a projednání příslušné územně plánovací dokumentace.

Plánování rozvoje socialistické zemědělské velkovýroby, zemědělské krajiny a osídlení není možno pochopitelně řešit izolovaně jen v rozsahu jednotlivého vesnického sídliště a jeho hospodářského obvodu jako jednotky a poté prostou skladbou těchto jednotek vytvořit určitý větší územní celek, ať již z jakékoliv hlediska.

Je zřejmé, že mezi jednotlivým vesnickým sídlištěm, jeho výrobní základnou a ostatním osídlením existují široké výrobní, společenské a jiné vztahy, které na sebe vzájemně působí a vzájemně se ovlivňují. Předpokladem plánovitého rozvoje vesnických sídlišť je získání jasné představy o dlouhodobém rozvoji a organizaci zemědělské výroby, krajiny a osídlení v rámci většího administrativního celku, nejlépe okresu.

To neznamená ovšem, že je možné řešení omezit jen na problematiku zemědělství bez ohledu na řešení souvislostí s řadou jiných prvků v konkrétním území, bez ohledu na ostatní složky národního hospodářství a jejich rozvoj.

Přitom je třeba mít na zřeteli, že perspektivní úkoly není možno řešit jen metodou národohospodářského plánování, ale že je nutno vždy na dané úrovni znalostí je konfrontovat s možnostmi konkrétního území, znát nejen přírodní podmínky, ale i strukturu osídlení a rozvoj ostatních složek a jejich územní důsledky.

Pro řešení složitých úkolů výstavby a přestavby venkovského osídlení musíme plně využít možností, které poskytují metody územního plánování, zejména svou koordinační funkcí a v úzké spolupráci zemědělských ekonomů, architektů a pracovníků národních výborů vytvořit tak reálné předpoklady pro správné a účelné řízení investiční a ostatní výstavby na venkově.

Některé zásady zemědělské investiční výstavby

Inž. dr. Viktor NOVÁK

Ministerstvo zemědělství, lesního a vodního hospodářství, Praha

Zemědělská investiční výstavba byla v počáteční etapě výstavby socialismu na vesnici zaměřena k tomu, aby nejjednoduššími formami a při nejnižších nákladech zabezpečila podmínky pro společné hospodaření utvářejících se jednotných zemědělských družstev. V této etapě se nesledoval cíl stavět podle jednoznačně ujasněné koncepce s dlouholetou perspektivou. Výstavba většinou pro menšinová družstva to ani neumožňovala a omezovala se proto převážně na adaptace dosavadních objektů uvnitř vesnic. Byly to objekty svou velikostí alespoň částečně vhodné pro kratší nebo delší využití pro společnou živočišnou a rostlinnou výrobu. V období do roku 1953 činil podíl adaptací na celkových kapacitách získaných pro ustájení dojníc 84,5 %, skotu 93,7 %, prasnic 83,9 %, prasat 81,1 %. Ale i novostavby měly v tomto období charakter jednoduchých, levných a poloprovizorních staveb. Při jejich výstavbě se vesměs nepřihlíželo k provozní návaznosti a k požadavkům kompletnosti provozu.

Na tuto etapu se projevila reakce po roce 1953 v některých upevněných družstvech, a to ve stále rostoucích požadavcích na nadměrné a nákladné řešení a vybavení zemědělských novostaveb a v omezování podílu adaptací na celkové investiční výstavbě. Při poměrném dostatku investičních prostředků, který nastal po roce 1953 po přechodném zpomalení procesu združstevňování zemědělství, bylo těmto nadměrným a někdy i neodůvodněným požadavkům ustupováno. Do novostaveb byla přitom zanášena řada tradičních malovýrobních prvků a docházelo k mnohým vážným nedostatkům i ve vlastním umístění zemědělských staveb. Nová výstavba byla vytlačována z dosavadního osídlení vesnic do nadměrné vzdálenosti od okraje sídliště. Tím se vytvářely nepříznivé podmínky pro vlastní zemědělský provoz v novém výrobním středisku, odtrženém od vesnice, zvláště při jeho nekomplexním vybudování. Neúměrně se však přitom zvyšovaly i investiční náklady, potřebné pro vybudování nutných inženýrských sítí, jako jsou komunikace, vodovody, elektrické přípojky atd. V této etapě došlo tedy k prudkému vzestupu investičních nákladů na zemědělskou výstavbu, což vytvořilo situaci, kdy za poměrně vysoký objem investičních nákladů bylo získáno relativně málo kapacit pro zemědělský provoz.

Při rozboru efektivnosti zemědělských stavebních investic v roce 1957 se prokázalo, že investiční náklady v minulém období nerostly úměrně v porovnání ke snižování provozních nákladů v zemědělské výrobě a že jejich vzrůst nebyl tudíž v souladu se vzrůstem produktivity práce. Podstatné zvýšení podílu zvěcnělé práce nepřinášelo takové snížení potřeby živé práce, aby zejména v živočišné výrobě docházelo ke snižování celkové potřeby společensky nutné práce na výrobu produktu.

Tento nepříznivý vývoj měl několik příčin. Nejdůležitější z nich bylo setrvávání u tradiční technologie výroby, kdy technologické prvky zemědělské malovýroby byly přenášeny do společné družstevní výroby. Důsledky malovýrobní technologie rozhodujícím způsobem ovlivňovaly hospodářské výsledky. Malovýrobní technologie působí nepříznivě jednak na investiční náklady, které se na konečném výsledku produkce podílejí jen částečně (asi 9 až 10 %), jednak — a to především — působí nepříznivě na provozní náklady.

Celostátní porada o investiční výstavbě, konaná v roce 1958, jakož i celé hnutí za zvýšení efektivity národního hospodářství vedly k revizi názorů na zemědělskou výstavbu. V souladu s doporučením byla učiněna řada opatření, která směřovala ke zvýšení efektivity zemědělské výstavby. Významným opatřením, zaměřeným na odstranění hlavních nedostatků v přípravě zemědělské výstavby a při jejím rozmísťování a konkrétním umístění, bylo rozhodnutí o zpracování technicko-ekonomických rozborů. Tyto rozborů měly plnit především funkci přípravné dokumentace pro výstavbu JZD a po vyčerpání možností využití současného stavebního fondu na vesnici prokazovat nutnost a navrhnout rozsah, obsah a rozmístění nezbytné nové investiční výstavby. Technicko-ekonomický rozbor byl zaveden současně jako podklad pro územní rozhodnutí o umístění staveb a jako takový splnil v období nedostatku jiných hlubších podkladových materiálů svůj úkol.

Současně byla nastoupena cesta ke stále širšímu uplatňování velkovýrobních technologií. Tyto pokrokové formy provozu zemědělských staveb, používané při ustájení jednotlivých druhů hospodářských zvířat, přinesly bezesporu kladné výsledky, i když jejich zavádění nedoznalo takové šíře, která by podstatně ovlivnila efektivnost celé zemědělské výroby.

Účinnost nové technologie ve stavbách, vybudovaných v posledních letech, byla značně snižována jejich poměrně malou kapacitou, která nevytvářela optimální podmínky pro velkovýrobní koncentraci i efektivní využití pracovních sil a mechanizačních prostředků.

Pro odstranění podstatných rozdílů v úrovni zemědělství a průmyslu je třeba v zemědělství vytvořit takové podmínky, aby novou organizací výroby a zvýšením její technické úrovně byly vyrovnány rozdíly v charakteru a kulturnosti práce. Hlavním prostředkem pro dosažení tohoto cíle je plné využívání velkovýrobní technologie a mechanizace i automatizace pracovních postupů za současného zvyšování odborné kvalifikace a prohlubování specializace pracovních sil.

Má-li přitom současně být zajištěna maximální efektivnost zemědělské velkovýroby, je třeba vytvořit nové podmínky v organizaci zemědělských závodů. Především bude nezbytné vytvořit zemědělské závody o takové kapacitě a koncentraci výroby, která maximální efektivnost podmiňuje. Bude to možné při účelné podnikové a vnitropodnikové specializaci a za předpokladu určité kooperace závodů v našich přírodních a ekonomických podmínkách. Při tom je pochopitelně třeba vycházet z reálných předpokladů pro rychlé a hospodárné uskutečnění těchto nových forem v našem zemědělství. Jsou to předpoklady dané jak dnešním stavem i rozmístěním výrobních sil v zemědělství, tak i požadavkem hospodárného využití současných materiálních a kulturních hodnot našich vesnic pro potřeby socialistické společnosti. Půjde o maximální využití stavebních fondů výrobních i bytových objektů, jakož i kulturních hodnot krajinného prostředí a zemědělského osídlení, obsahujících mnoho konkrétních dokladů o historickém společenském vývoji a o umělecké tvořivosti lidu.

Postupné vytváření velkovýrobních hospodářských celků poskytne rovněž nové podmínky pro další rozvoj venkovského osídlení i jednotlivých sídlišť, což přispěje

k vyrovnaní podstatných rozdílů v úrovni a způsobu života ve městech a na vesnicích. To předpokládá, v souvislosti s koncentrací výroby, vytvářet též rozumnou koncentraci osídlení tak, aby jednotlivá sídliště nebo jejich skupiny svým počtem obyvatel a vnitřními vztahy mezi jednotlivými sídlišti umožňovaly hospodárnou výstavbu zařízení občanské i technické vybavenosti přibližně na úrovni měst.

Teoretické propočty i dosavadní praktické zkušenosti z řešení územních studií vybraných okresů potvrzují, že velikost velkovýrobních závodů pro naše podmínky nelze paušálně stanovit zprůměrovanými ukazateli, nýbrž že v konkrétních případech bude rozsah obhospodařované půdy značně rozdílný. Skutečná objektivní potřeba velikosti zemědělského závodu je totiž závislá na řadě podmínek daných jak charakterem výrobní oblasti, zaměřením výroby a perspektivními možnostmi její intenzity, tak i předpoklady podnikové specializace a kooperace jednotlivých závodů atd.

Důležitým činitelem při řešení přestavby a nové výstavby velkovýrobních zemědělských závodů je uplatňování vnitropodnikové specializace výroby. Tím, že výrobu závodů lze dislokovat do specializovaných výrobních středisek v rámci celého obhospodařovaného území, zjednodušuje se podstatně problém investiční výstavby. Pro specializovaná výrobní střediska může být dobře využito dosavadních výrobních objektů JZD, které je možno přizpůsobit novým potřebám velkovýrobní technologie a dobudovat a vybavit je na potřebnou kapacitu specializovaných provozů. Tento způsob rozmístění výroby uvnitř větších závodů je výhodný nejen z hlediska efektivnosti využití současných objektů, inženýrských sítí a dalších zařízení, ale i z hlediska z hospodárnění vnitropodnikové dopravy a i lepších podmínek pro využití pastvy dobytka v krmné technice.

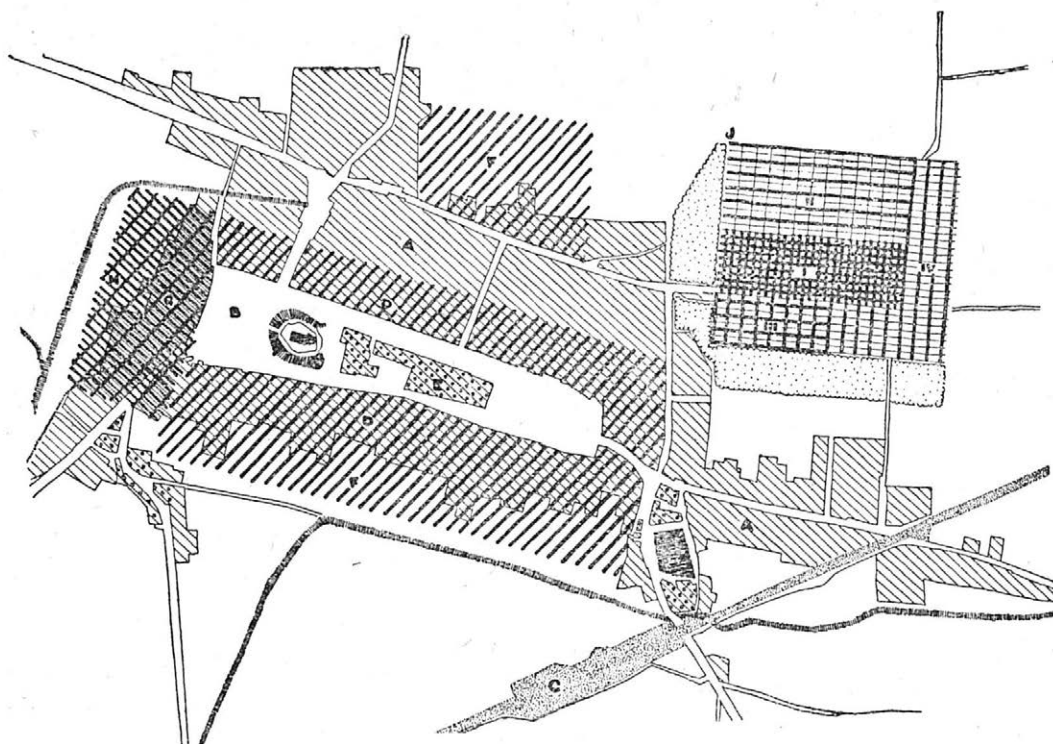
Nesporná výhoda tohoto způsobu řešení výstavby zemědělských závodů je také v možnosti perspektivního využití husté sítě vesnických sídlišť. Přitom s určitou omezenou vyšší koncentrací obyvatel bude nutno počítat jen u některých sídlišť v obvodech nových závodů, kde bude výhledově soustředěna správa podniku a zpravidla hlavní výrobní středisko a pomocná i přidružená výroba. Většina ostatních sídlišť bude dále sloužit pro potřebu bydlení pracovníků specializovaných výrobních středisek a jejich obyvatelé budou využívat občanského vybavení hlavního sídliště.

U vnitropodnikové specializace je podmínkou, aby v jednotlivých výrobních střediscích bylo koncentrací zvířat dosaženo takové výrobní kapacity, která odpovídá požadavkům velkovýroby.

Jako minimální koncentraci v jednotlivých provozech určuje vládou schválená koncepce zemědělské investiční výstavby pro třetí pětiletý plán, upravená pro rok 1962:

- 190 dojnic ve vazné stáji,
- 260 dojnic ve volném ustájení,
- 1200 prasat,
- 160 kusů skotu na žír,
- 300 kusů mladého skotu,
- 120 prasnic,
- 8000—10 000 slepic na hluboké podestýlce (8000 je minimální koncentrace, již je možno dosáhnout výstavbou dvou hal),
- 15 000—20 000 slepic v klecích.

Koncepce zemědělské investiční výstavby předpokládá, že ve třetí pětiletce a v dalších letech bude uskutečňována jen taková výstavba, která umožní realizaci komplexního zemědělského provozu při progresivní technologii. Podle této koncepce je uvažováno takovéto zaměření zemědělské investiční výstavby:

1. Příklad umístění hospodářského střediska ve vztahu k výhledové přestavbě obce a vymezení plochy pro jeho postupnou výstavbu.

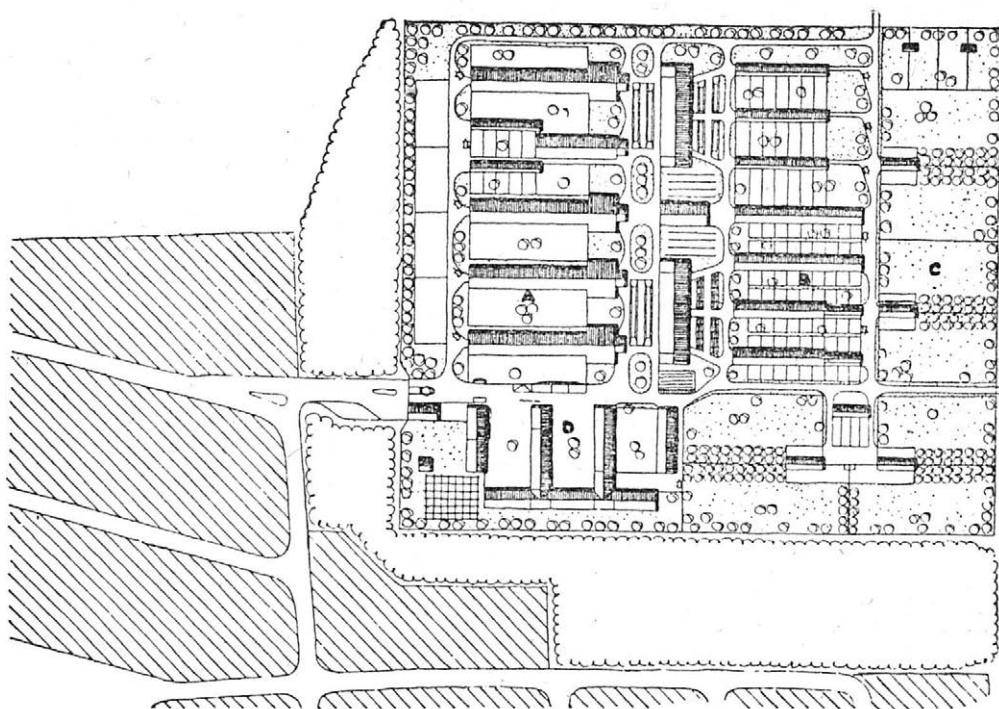
Legenda: A. současná výstavba obce, která výhledově zůstává; — B. náves; — C. železniční stanice; — D. současná zástavba uvažovaná k rekonstrukci po očištění od starých zemědělských provozoven; — E. předpokládaná asanace nevyhovujících objektů; — G.—H. plocha určená pro veřejná zařízení obce po předpokládané asanaci nevyhovujících současných zemědělských usedlostí; — J. plocha určená pro novou zemědělskou výstavbu I.—IV. etapy výstavby.

Pro dojnice budovat především volné stáje s dořešenými provozními linkami krmení v krmíštích nebo ve společných krmárnách a s dojírnami. Zkušenosti s volným ustájením dojníc ukazují, že i v našich podmínkách, kde byly vytvořeny všechny předpoklady pro provoz těchto stájí, nejen pokud se týče jejich realizace, ale i v ostatních chovatelských a provozních otázkách, je užitkovost zvířat při snížení pracovních nákladů dobrá. Při výstavbě volných stájí je nutno dbát toho, aby rozdělením stáda do vhodných skupin byly vytvořeny dobré předpoklady pro zootechnickou a veterinární péči. Vedle volných stájí přichází v úvahu výstavba pokrokově řešené víceřadé vazné stáje s automatickým dojením a s mechanizovaným procesem krmení buď projíždějícím samovykládacím vozem nebo vhodnou stabilní mechanizací.

Pro mladý skot na chov se uvažuje s výstavbou jen velkokapacitních volných stájí, řešených buď pro samokrmění, nebo pro regulovaný způsob krmení.

Ustájení telat bude řešeno ve velkokapacitních teletnicích, kde telata budou umístěna na hluboké podestýlce v kotcích.

Stavby pro prasata mají být budovány na kapacitu nejméně 1200 prasat a mají být řešeny pro výkrm z krmných automatů buď suchými krmnými

2. Zastavovací situace výrobního střediska JZD vypracovaná v roce 1957 pro původní všestranné zaměření výroby JZD v rámci katastru téže obce uvedené na obr. 1.

A. okruh skotu — pro 300 dojnic, 60 telat do 3 měs., 300 mladého skotu; — B. okruh prasat pro 75 prasnic, 600 prasat ve výkrmu; — C. okruh slepic pro 1000 slepic, 1000 kuřat; — D. hospodářský dvůr — 20 koní.

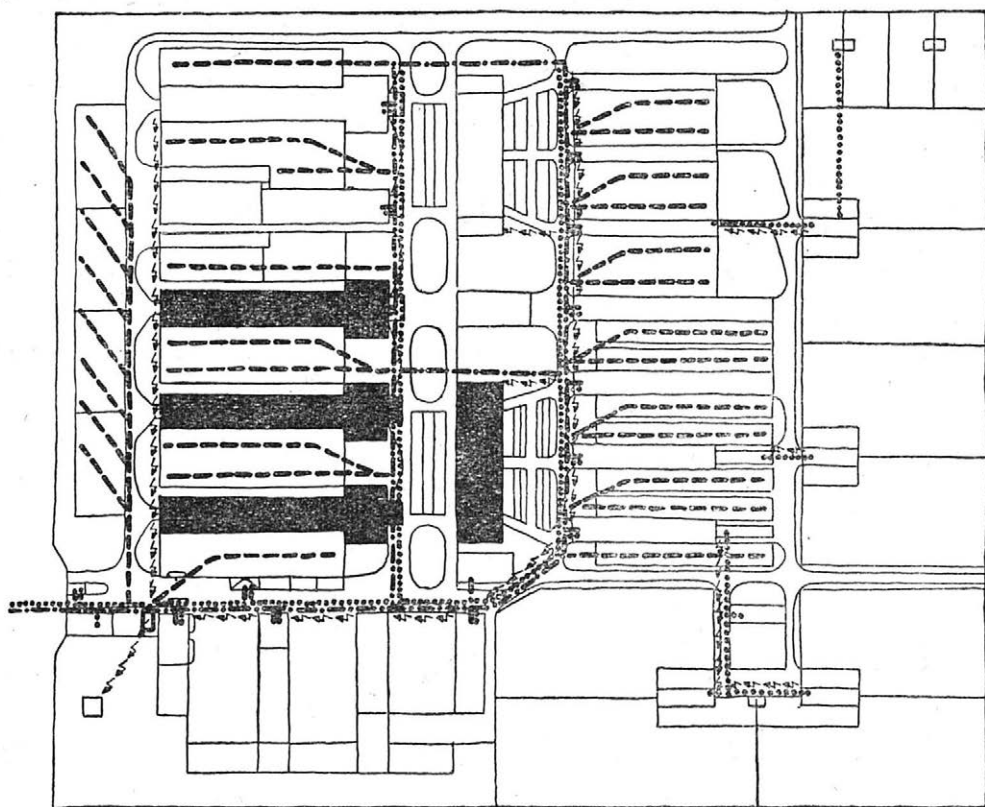
směsemi, nebo vlhkými krmivly. Trvalý přístup prasat ke krmivům umožňuje úsporné prostorové řešení stájí.

Pro prasnice přichází v úvahu výstavba pro skupinové ustájení. Tento způsob umožňuje zvyšování produktivity práce se vzrůstající kapacitou ustájení. Minimální kapacitou je z hlediska potřeb základní dělby práce ustájení 120 kusů prasnic.

Největší rozdíly proti dosavadní praxi se projevují u staveb pro drůbež. V porovnání s dřívějším chovem drůbeže jeví se již haly pro chov nosnic na hluboké podestýlce o kapacitě kolem 5000 jako progresivní a vhodné pro skladbu farem o kapacitě do 15 000—20 000 nosnic, popř. i většího počtu nosnic. Umožňují etapový způsob výstavby a postupné narůstání výroby. Vedle tohoto způsobu bude ve vybraných místech přicházet v úvahu ještě větší soustředění drůbeže a pravděpodobně i víceetážový způsob výstavby objektů. Farmy pro nosnice je nutno dokončovat a zabezpečit i odpovídající výstavbou odchovných zařízení.

Při výstavbě objektů pro prasata, prasnice i drůbež je nezbytné mít na zřeteli budování zejména nenáročných staveb, s životností asi 10—15 let, které však umožní plné uplatnění velkovýrobních technologií.

Výstavba specializovaných farem pro živočišnou výrobu o velkých kapacitách vyžaduje, aby byly komplexně řešeny a vybaveny potřebnými skladovacími a pomocnými prostorami. Výstavba velkokapacitních skladů objemné píce, steliva,

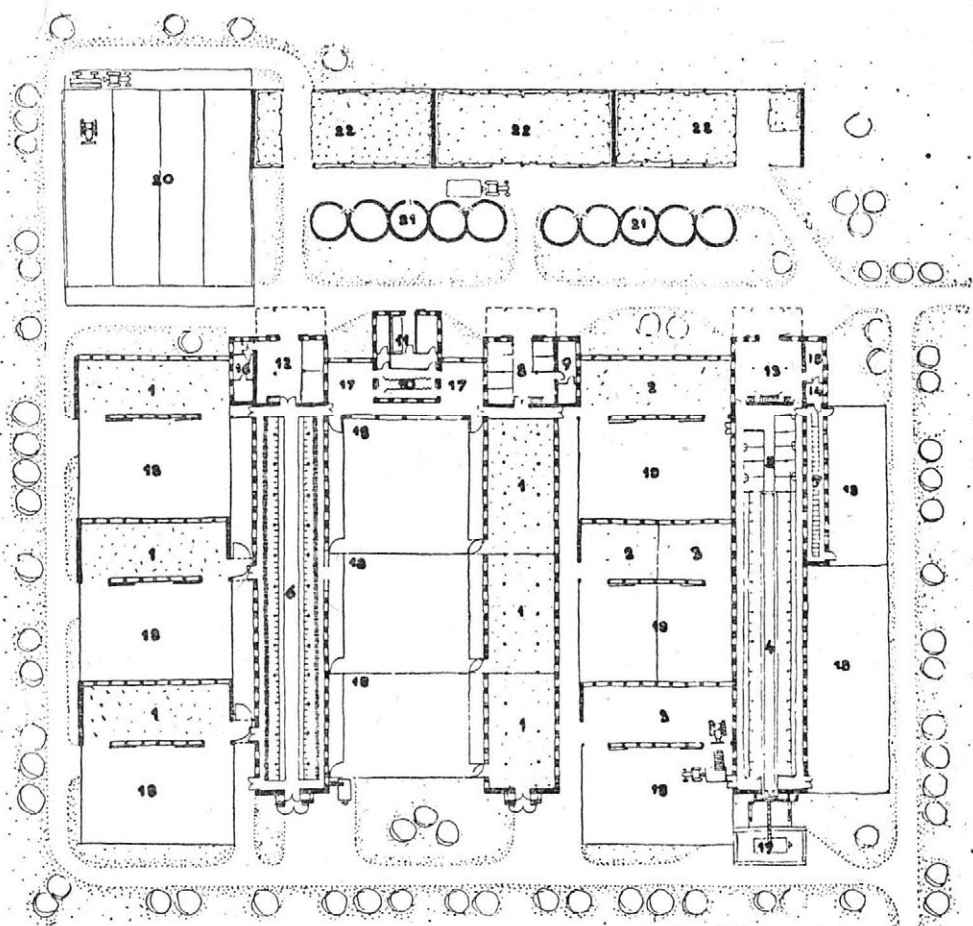
3. Dosud uskutečněná první etapa výstavby v rámci původní zastavovací studie celého střediska.

(Realizované objekty vyznačeny černě).

zrnin, siláže, strojů a zařízení atd. umožňuje dosažení příznivějších investičních ukazatelů a výhledově lepšího vybavení mechanizačními prostředky.

Hlavní nedostatky v účelové investiční výstavbě, zejména u JZD, vyplývaly z toho, že investiční politika okresních národních výborů nebyla vedena cílevědomou snahou po dosažení maximální efektivity ve výstavbě i v provozu. Do investičních plánů byly živelně zařazovány akce podle požadavků jednotlivých družstev a mnohé ONV ve snaze každoročně uspokojit co největší počet investorů připouštěly výstavbu malokapacitních objektů, namnoze vybavených na podkladě tradiční provozní technologie. Nebyly tím pochopitelně vytvářeny dobré podmínky pro přechod na skutečnou zemědělskou velkovýrobu, nehledě na to, že tříštěním investičních částek se zvyšovala nehospodárnost při realizaci staveb, a nadměrná rozestavěnost způsobovala obtíže v zásobování materiálem.

Pro realizaci výstavby nebyla rovněž zabezpečena u jednotlivých JZD komplexní plánovací příprava, podle níž by bylo možno etapově vybudovat výrobní střediska jako jednotné a komplexně řešené provozní jednotky. Teprve technicko-ekonomické rozborů, které byly zpracovány postupně od roku 1958, se staly prvním orientačním výhledovým podkladem. Nedostatkem však bylo jejich mechanické zpracování i v případech, kdy velikost jednotlivých JZD neumožňovala

4. Příklad využití realizované první etapy a její dostavby v nové zastavovací studii pro specializované středisko pro potřebu sloučeného JZD na kapacitu — 720 dojnic při využití krmíren jako kapacitní stájové prostory nebo na kapacitu — 600 dojnic bez využití krmíren pro kapacitní ustájení.

1. lehárna pro 60 dojnic v období mléčné produkce; — 2. lehárna pro 30 nebo 60 dojnic v období rozdojování; — 3. lehárna pro 30 nebo 60 dojnic v období stání na sucho; — 4. porodnice pro 60 krav; — 5. porodní boxy; — 6. krmárna pro 120 dojnic; — 7. profylaktorium pro telata do 7 dnů; — 8. izolát s individuálními boxy pro dojnice v ošetření s poraněním; — 9. místnost pro veterináře; — 10. rybinová dojírna na 20 stání; — 11. mléčnice s příslušenstvím; — 12.—13. přípravná krmiv; — 14.—15. příslušenství profylaktoria; — 16. sociální vybavení; — 17. čekárna před dojárnou; — 18. výběhy; — 19. plocha pro hnojný vůz; — 20. žlabové siláže; — 21. věžové siláže; — 22. sklady suché objemné píce; — 23. v půdních prostorách starých kravínů sklady suché objemné píce a steliva.

uplatnění velkovýrobních metod a kdy se v nich uvažovalo se všestrannou výrobou, bez uplatnění účelné specializace.

V řadě případů byly umísťovány stavby v JZD bez jakékoli předchozí územně plánovací dokumentace, což vedlo k tomu, že stavby byly umísťovány na nevhodná staveniště, u nichž nebylo možno v dalších etapách plánovitě budovat komplexní provozní jednotky. Mnoho nových staveb bylo situováno ve velkých vzdálenostech

od vesnic a bez možnosti hospodárního vybudování řádných komunikací. Tyto nadměrné vzdálenosti byly mj. i výsledkem dříve platných předpisů o hygienických pásmech ochrany. Při výběru pozemků byla pro výstavbu velmi často zabírána nejlepší zemědělská půda, což při potřebě plochy stavenišť, která činí obvykle kolem 1 % obhospodařované zemědělské půdy závodu, znamenalo značné národohospodářské ztráty.

Má-li zemědělská investiční výstavba ve třetí pětiletce vytvářet správné podmínky pro další rozvoj zemědělství a mají-li být z ní vyloučeny dřívější nedostatky, musí investiční politika národních výborů vycházet zejména z těchto zásad:

1. Požadavky zemědělských investorů musí vyplývat jak z ujasněné perspektivy rozvoje zemědělské výroby v rámci okresů i jednotlivých závodů, tak i z perspektivy budoucí organizace zemědělských závodů, z jejich velikosti, ze zaměření výroby, specializace a popř. i z kooperace. Nejennějším orientačním podkladem pro řízení zemědělské investiční výstavby je vypracovaný a projednaný výhledový plán rozvoje zemědělské výroby okresu a hospodářských obvodů jednotlivých závodů a na tento podklad navazující územně plánovací dokumentace. Je třeba, aby okresy zajistily zpracování těchto podkladů a v souladu s nimi sestavovaly výhledové i roční plány investiční výstavby.

2. Okresní národní výbory by měly při zařazování zejména novostaveb do investičních plánů zvyhodňovat ty zemědělské závody, u nichž je ujasněna jejich organizace a rozvoj výroby a u nichž jsou vytvořeny správné předpoklady pro uplatňování velkovýrobních forem. Současně je třeba přednostně budovat takové stavby, v nichž jsou uplatněny pokrokové velkovýrobní technologie s potřebnou mírou mechanizace a automatizace výroby, a preferovat je přímou finanční pomocí, úvěry a přidělováním materiálu.

3. V investičních plánech je nutno soustřeďovat prostředky na akce, které řeší komplexní výstavbu specializovaných středisek nebo farem, a netříštit je na nadměrný počet dílčích akcí, které znesnadňují plnění plánu a mají negativní vliv na hospodárnou výstavbu i provoz nových objektů.

Uplatňování této zásady však neznamená zaměřit investice výlučně na novostavby. Při výstavbě specializovaných velkovýrobních středisek je třeba v maximální míře využívat dosavadních objektů a jednoduchými úpravami je přizpůsobovat požadavkům velkovýrobní technologie a zvyšování výrobní kapacity. Nové stavby je účelné budovat především k doplnění a rozšíření kapacit při komplexním řešení dostavby výrobních středisek. Jenom tam, kde není těchto možností, je účelné budovat zcela nové provozní jednotky.

4. U doplňkových novostaveb i u komplexní nové výstavby je třeba zásadně využívat typových a vzorových projektů, vydávaných ministerstvem zemědělství, lesního a vodního hospodářství. Široké využívání těchto projektů je zárukou správného provozního řešení podle požadavků velkovýrobní technologie a současně i rychlé a plynulé realizace stavebních prací. V typových a vzorových projektech se používá univerzálních prefabrikovaných konstrukcí a stavebních hmot i mechanizačního zařízení, s nimiž je počítáno v plánech třetí pětiletky. Realizace výstavby podle nich umožňuje přizpůsobit objekty požadavkům vývoje, zejména při přechodu na užší (podnikovou) specializaci výroby. K tomu účelu jsou nové typové a vzorové projekty řešeny s cílem dosáhnout maximální univerzálnosti objektů, které jen vnitřním vybavením, doplňky a technologickým zařízením jsou uzpůsobeny pro ustájení jednotlivých druhů hospodář-

ských zvířat. Například na stejnou konstrukci pláště stavby o rozponu 18 m jsou řešeny kraviny, odchovny mladého dobytka s volným ustájením, výkrmny praset atd.

Katalog typových a vzorových projektů obsahuje poměrně široký sortiment, v němž jsou i varianty objektů s menšími kapacitami a s méně progresivní technologií, nutné pro některé mimořádné podmínky, např. v horských oblastech. Bylo by nesprávné používat jich i v oblastech s příznivými klimatickými a ekonomickými podmínkami a zdůvodňovat to tím, že jsou obsaženy v celostátním katalogu.

5. Umisťování zemědělských účelových staveb musí vycházet ze situování dosavadních výrobních objektů, které lze dále použít jako součásti pro dobudování specializovaných výrobních středisek. V těch případech, kde výstavbou nově zakládáme celá výrobní střediska nebo farmy, je třeba při volbě staveniště respektovat řadu důležitých zásad správného umisťování provozních jednotek.

Jde zejména o tyto zásady:

a) specializované výrobní středisko je nutno umístit pokud možno na jednom staveništi. Jen z provozně nutných důvodů je možno připustit případné situování některých jeho částí na oddělených a vzdálenějších staveništích (např. letní pastevní přístřešky skotu apod.);

b) při umisťování výrobního střediska je třeba dbát o jeho dobrou přístupnost z příslušného sídliště při nezbytném zabezpečení izolačního hygienického odstupu (hygienické pásmo), osázeného podle možnosti vysokou zelení. V žádném případě není možno umisťovat výrobní střediska uvnitř sídliště. Při umístění je třeba dodržet zásadu, aby převládající větry směřovaly od sídliště k výrobnímu středisku a aby jeho výškové situování vůči sídlišti zaručovalo ochranu čistoty vodních zdrojů před odpadními vodami ze střediska;

c) vhodnou volbou staveniště výrobního střediska je třeba vytvořit předpoklady pro maximální možnou hospodárnost jeho výstavby. Umožňuje to příznivá konfigurace terénu staveniště, vylučující nadměrné přesuny půdy a nutnost budování vysokých podezdívek, dostatečná únosnost základových půd, výhodná hladina spodní vody, minimálně 2 m pod povrchem terénu, nejkratší napojení potřebných inženýrských sítí na existující zařízení, jako jsou silnice, elektrická síť, vodovod, kanalizace apod.;

d) při výběru staveniště je nezbytné využít hospodářsky méně hodnotné půdy a maximálně omezit alternativy předpokládající zábor zemědělské půdy vyšších kvalit;

e) při volbě místa je třeba přihlížet k potřebnému rozsahu území v konečné fázi výstavby a počítat s přiměřenou územní rezervou, včetně případného nepředvídaného rozšíření výrobního střediska. Při celkové bilanci územních požadavků je nutno počítat nejen s plochami pro vlastní stavby a komunikace, nýbrž i pro potřebné výběhy a přístupy k pastevním plochám. Poloha výrobních středisek musí odpovídat také zootechnickým a veterinárním požadavkům, aby pro ustájení jednotlivých druhů zvířat byly získány chovatelsky nejvhodnější podmínky.

Vedle důsledného uplatňování těchto zásad v praxi zemědělské investiční výstavby je nezbytné přihlížet k požadavkům komplexního řešení a zabezpečení zemědělské velkovýroby v rámci jednotlivých okresů. Znamená to zabezpečovat investiční výstavbu společných zařízení, nezbytných pro provoz velkovýrobních zemědělských závodů (JZD i státních statků), tj. zejména výstavbu sušáren a výroben krmiv, s nimiž se počítá převážně u nákupních a zásobovacích podniků. Současně je třeba řešit v rámci okresů v souladu s celkovým plánem zemědělské

výroby a zabezpečením krmivové základny i otázku výstavby úzce specializovaných státních velkozávodů pro některé druhy výroby, jako je velkovýkm prasat, velkovýroba vajec a drůbežího masa, odchov telat atd.

Komplexní řešení všech otázek zemědělské investiční výstavby a správná a cílevědomá investiční politika na zemědělském úseku rozhodujícím způsobem pomůže zabezpečovat dosažení cíle — pozvednout do roku 1970 úroveň zemědělství na úroveň průmyslu.

Nejbližší úkoly další bytové a občanské výstavby venkovských sídlišť

Arch. Miloslav SLUKA a spolupracovníci
Státní plánovací komise, Praha

Cílem probíhající přestavby zemědělské výroby a postupného zavádění průmyslových velkovýrobních forem je nejen zvýšení zemědělské výroby, její intenzity a produktivity, ale zároveň zvýšení životní úrovně venkovského obyvatelstva a vyrovnávání podmínek života na vesnici s podmínkami obyvatel ve městech.

Současné rozdíly mezi městem a vesnicí tkví zejména ve způsobu práce, v odměňování za práci, v úrovni bydlení, zvláště po stránce jeho technického vybavení, v úrovni a dostupnosti služeb pro obyvatelstvo, v možnostech kulturního života, jakož i v charakteru celkového obytného a pracovního prostředí.

Sama struktura venkovského osídlení, která spoluvytváří materiální podmínky pro výrobní činnost a společenský život lidí, má v sobě ztělesněn odraz dřívějších výrobních vztahů a jim odpovídajícího charakteru výrobních sil. Dochované formy venkovského osídlení odpovídají proto dodnes minulému, přezitému způsobu zemědělské výroby. Nemění na tom nic ani skutečnost, že v současnosti se u nás vesnice nedochovala jako výlučně zemědělské sídliště, neboť zde žije značné procento nezemědělského obyvatelstva.

Nové družstevní i státní velkozávoody přinášejí řadu nových vztahů, a to nejen lidí k práci, ke kolektivu, ke kultuře apod., ale i nové funkční vztahy mezi jednotlivými sídlišti. Tím, že se funkce jednotlivých venkovských sídelních jednotek budou diferencovat, budou se vytvářet i lepší předpoklady pro plánovitou, pokrokovou a ekonomicky i společensky efektivnější výstavbu účelovou, bytovou i občanskou. Je nesporné, že úkol odstranění rozdílů mezi městem a vesnicí při zachování dosavadní husté sítě drobných sídlišť, bez výhledového posilování obcí, u nichž pro to vzniknou trvalé předpoklady, by byl prakticky neuskutečnitelný. Došlo by navíc k narůstání rozporů mezi charakterem práce a životním prostředím.

Prvním předpokladem správného řízení bytové výstavby je tedy její co nejvhodnější rozmístění, pokud možno v soustředěné formě. Typizace a projekce musí přitom zajistit druhý hlavní předpoklad, tj. taková řešení nových obytných domů, která by pomáhala zajišťovat a vhodně usměrňovat vyšší standard bydlení. Obytný celek naproti tomu již nemusí být pevně svázan s výrobou, jako tomu bylo dříve, ale co nejúžeji napojen především na ta zařízení občanské vybavenosti, která jednak pomáhají při udržování a ulehčování chodu domácnosti (prodejny, služby apod.), jednak zabezpečují možnosti kulturního života (klubovny, knihovny, kina apod.).

*) Spolupracovníci: dr. Miloslav Trnka, Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky a inž. Alex Kadlec, Výzkumný ústav výstavby a architektury, Brno.

Tyto požadavky lze postupně splnit koncentrací nové výstavby ve vybraných obcích, které mohou být výhledově reálněji napojeny na síť technických zařízení. Souběžně je nutno zlepšovat dopravní spojení mezi sídlišti s vyšší koncentrací a úrovní společenských zařízení a okolními malými sídlišti a široce tak zpřístupnit budované objekty občanské vybavenosti. Postupná změna charakteru práce v zemědělství, možnost vyšších reálných výdělků, zabezpečování značné části potřeb rodiny společností a více volného času budou podporovat další rozvíjení společenského života na vesnici.

Bytová výstavba

Jednou z hlavních složek životního prostředí, kde se postupně projevují důsledky nových výrobních vztahů socialistické vesnice, je bydlení. Zejména u mladší generace se projevují zvýšené nároky na hygienickou, technickou a estetickou stránku bydlení, na velikost a skladbu bytu, na jeho technické vybavení, vnitřní zařízení i celkový vzhled bytu, domu a okolí. Rozborem ekonomických a společenských faktorů jsou hledány takové formy bydlení a bytové výstavby ve vesnických sídlištích, které by odpovídaly perspektivám vyspělého socialistického zemědělství a požadavkům vysoké životní úrovně venkovského obyvatelstva. Při postupném řešení tohoto úkolu je třeba vycházet jak ze specifických podmínek práce v zemědělské výrobě, tak i z typických rysů zemědělského osídlení, a opírat se při tom o konkrétní rozbor současného stavu bydlení na venkově.

Než budou potřebným způsobem zpracovány výsledky sčítání lidu, bytů a domů z roku 1961, lze současnou situaci venkovského bydlení charakterizovat jen na podkladě výběrových šetření. Ukazuje se, že ve venkovských obcích (statisticky do 2000 obyvatel) jsou byty o menší průměrné obytné ploše a menším průměrném počtu místností než ve větších obcích městského charakteru. Také podíl domácností, v nichž připadají na jednu místnost více než dvě osoby, je na venkově vyšší. Rozdíl kvality venkovských a městských bytů je však nejvíce patrný z toho, že podíl bytů se samostatným příslušenstvím (předsíní, záchod, koupelna) a vyšším technickým vybavením je ve venkovských sídlištích, ve srovnání s městy, podstatně nižší, i když tento stav je novou výstavbou postupně zlepšován.

Příznačné přitom je, že ani při značném úbytku zemědělského obyvatelstva není plošný standard bytů zemědělců větší než u ostatních skupin venkovského obyvatelstva (průměrně 2,4–3,5 obyvatel na obytnou místnost*), 6,4–9,5 m² obytné plochy na obyvatele a 27,4–35,5 m² na byt, 1,2–1,5 obytných místností*) na byt). Byty v zemědělských usedlostech jsou v průměru menší než v ostatních druzích obytných budov a mají podstatně větší procento obytných kuchyní.

I když bydlení na venkově má své specifické výhody svým spojením se zahradou a volnou přírodou, je nutno při hodnocení celkové úrovně zdůraznit jeho značnou konzervativnost (např. 90 % zemědělských domácností tráví denní pobyt včetně jídla v kuchyni) a nedostatečnou úroveň technického vybavení. K tomu přistupuje i nedostatečný rozsah zařízení občanské vybavenosti, resp. jejich obtížná dostupnost. Rozdrobená struktura osídlení vytváří totiž těžko řešitelné problémy, např. při zřizování jeslí, mateřských aj. škol, zdravotnických a kulturních i jiných zařízení.

Současný bytový fond na vesnici je z velké části přestárlý. Asi 30 % domů

*) Za obytnou místnost nebyly považovány kuchyně s výjimkou bytů o jediné místnosti.

bylo postaveno před rokem 1880, 26 % do roku 1920, 30 % do roku 1945. Po roce 1945 bylo postaveno asi 14 % domů. Budovy starší než 80 let nevyhovují současným požadavkům a většinou nemají ani předpoklady k přestavbě. To platí často i o mladších budovách, jejichž špatný stavební stav je způsoben hlavně nekvalitním stavebním materiálem a nedostatečnou údržbou. Vodovod je zaveden asi u 30 %, kanalizace jen u 5 % domů.

Novou bytovou výstavbu ve vesnických sídlištích tvoří převážně individuální rodinné domky, stavěné obvykle podle individuálních projektů s četnými dispozicemi i architektonickými závadami. Většina těchto staveb se staví tradičními metodami a svépomocí, přičemž spotřeba materiálů, zejména dřeva, je vysoká. Těžko napravitelné jsou závady urbanistické, které při nedostatečném řízení výstavby národními výbory vyplynuly z nahodilé a jednostranné volby stavebního místa, bez ohledu na výhledovou funkci a celkovou koncepci rozvoje sídliště (prodlužování životnosti některých osad bez výhledového funkčního opodstatnění, živelné obestavování komunikací, zastavování ploch vhodných pro společenský střed sídliště apod.).

V souvislosti se stručnou charakteristikou současného stavu je nutno se zmínit i o značném rozsahu modernizace soukromého bytového fondu, která se projevuje jak v rozšiřování obytné plochy bytů (nástavbou, adaptacemi hospodářských prostorů), tak ve zlepšování jejich technického vybavení a vnitřního zařízení (zřizování vodovodů, koupelen, splachovacích záchodů, vybavování bytů ledničkami, pračkami, televizory) i celkového vzhledu domů (nová okna, omítka, krytina apod.).

V občanském a technickém vybavení vesnických sídlišť, které dnes považujeme za nedílnou součást celkového standardu bydlení, se výstavba ani modernizace neprojevily tak výrazně. Především je nutno ocenit přínos řady svépomocných akcí, které významně zlepšily životní prostředí některých obcí. Na druhé straně však nebyla často iniciativa místních a okresních národních výborů všude dostatečná a místy se v řízení této výstavby projevily nežádoucí nerovnoměrnosti se stopami lokálního patriotismu.

Pro pochopení současného stavu a zejména pro vytyčení perspektivních směrů a zásad bytové a občanské výstavby vesnických sídlišť je nezbytné zdůraznit, že jejich obyvatelstvo (ve statistice do 2000 obyvatel) je z hlediska příslušnosti k povolání velmi smíšené. Jen v obcích do 300 obyvatel přísluší více než polovina obyvatelstva k zemědělství. Dobře to ilustruje tabulka I.

V dalším vývoji bude při postupující mechanizaci klesat potřeba pracovních sil v zemědělství a podíl nezemědělského obyvatelstva vesnických sídlišť bude tak stále důležitějším činitelem v úvahách o míře soustředování výstavby a tempu plánovitých změn ve struktuře venkovského osídlení. Nová organizace zemědělské velkovýroby bude mít nesporný vliv v tom, že do vybraných vesnických sídlišť se soustředěnou výstavbou budou přecházet především zemědělci z nejmenších sídlišť. Dále lze předpokládat, že podíl nezemědělského obyvatelstva venkova se bude měnit v důsledku výstavby 400 000 státních bytů do roku 1970, určených převážně pro přesídlení stálých pracovníků průmyslových závodů do blízkosti pracovišť. V tomto přesídlení budou především domácnosti těch průmyslových zaměstnanců, kteří buď nemají přímý zájem na bydlení na venkově nebo bydlí daleko od pracovišť, resp. nemají na venkově byt té úrovně, jaký jim nabídne státní bytová výstavba ve městech.

Perspektivní koncepce bytové výstavby na vesnici vychází z předpokladu, že

I. Zaměstnání obyvatelstva podle velikostních skupin obcí
(v % z počtu obyvatel, údaje ze sčítání v roce 1950)

Velikostní skupina obcí	Z celkového počtu obyvatelstva				
	žije v obcích této ka- tegorie	přísluší k odvětví			
		země- dělství, lesnictví a ry- bářství	prů- myslové a jiné výroby	služeb	ostatním
do 500 obyvatel					
ČSSR	18,6	50,9	22,4	12,2	14,5
České kraje	20,7	46,9	24,0	12,7	16,4
Slovenské kraje	13,3	66,7	16,2	10,0	7,1
500—1000 obyvatel					
ČSSR	15,8	38,2	31,7	15,9	14,2
České kraje	14,1	28,4	36,5	17,6	17,5
Slovenské kraje	20,3	55,8	23,1	12,8	8,3
1000—2000 obyvatel					
ČSSR	14,3	32,2	35,2	18,0	14,6
České kraje	11,2	19,4	42,0	20,0	18,6
Slovenské kraje	22,3	48,6	26,4	15,5	9,5
2000—5000 obyvatel					
ČSSR	14,2	21,2	39,7	22,9	16,2
České kraje	12,7	10,5	46,0	24,1	19,4
Slovenské kraje	17,9	40,9	28,0	20,8	10,3
více než 5000 obyvatel					
ČSSR	37,1	4,9	40,3	36,0	18,8
České kraje	41,3	2,7	41,5	35,8	20,0
Slovenské kraje	26,2	13,5	35,6	36,7	14,2
celkem ČSSR	100,0	24,9	34,9	23,9	16,3
České kraje	100,0	18,4	37,8	25,2	18,6
Slovenské kraje	100,0	41,9	27,1	20,7	10,3

Poznámka: Tato tabulka je zpracována na podkladě údajů z roku 1950. Současná situace, s ohledem na vývoj v posledním desetiletí, bude charakterizována ještě výraznějším podílem nezemědělských skupin obyvatelstva ve vesnických sídlištích a dalším odlivem venkovského obyvatelstva do měst.

do roku 1970 bude rozsah modernizace bytového fondu ještě převažovat nad rozsahem nové výstavby. Modernizace bude mít mimo výhodnější ekonomické, materiálové a výrobní podmínky masovější působení na postupný přechod k nové úrovni a způsobům bydlení, protože v první etapě postihne prakticky celé osídlení venkova, kdežto nová bytová výstavba bude soustředována do menšího počtu venkovských obcí. Koncepci bydlení bude proto třeba usměrňovat nejen novými typy bytových staveb, ale i popularizací dobrých

příkladů modernizace obytné části dřívějších zemědělských usedlostí a vhodnými formami jejího řízení.

Předběžné studie vedou k perspektivnímu předpokladu existence asi 4 tisíc obcí soustředěného venkovského osídlení místo dosavadních asi 12 tisíc obcí. Takový pohyb venkovského obyvatelstva jednak do měst, jednak do vybraných sídlišť, vyhovujících podmínkám zemědělské velkovýroby, vyvolává potřebu nové bytové výstavby přesto, že početní stav bytového fondu na venkově je v současné době dostatečný a výhledově přebytkový.

V těchto obcích, které budou určeny na podkladě perspektivní výrobní funkce jednotlivých vesnických sídlišť a komplexního řešení územních vztahů, bude podle orientačních propočtů do roku 1970 modernizováno zhruba 480 000 bytů (obytná část původních malových usedlostí), nově postaveno kolem 130 000 rodinných domků, asi 60 000 bytů JZD a 40 000 státních a podnikových bytů státních statků. V etapě let 1971 až 1980 je možno celkově předpokládat v soustředěných sídlištích novou výstavbu asi 40 000 rodinných domků a 280 000 bytů ve vícepodlažních domech JZD a státních statků. Spolu s požadavky na přednostní vybudování potřebného vybavení těchto sídlišť jsou tak naznačeny v hlavních rysech rozsah a tempo přestavby vybraných vesnických sídlišť.

Budoucí obraz vesnice a její výškové měřítko bude tedy s největší pravděpodobností ještě do roku 1980 ovlivňovat umístění a forma modernizovaných obytných budov dřívějších zemědělských usedlostí, které budou tvořit téměř polovinu obytných staveb v obci. Naproti tomu zrušením nepotřebných stájí a stodol bude uvolněna značná část dnešních zastavěných ploch, které bude účelné a nutné využít pro novou bytovou, popř. i občanskou výstavbu, a dosáhnout tak, aby potřeba zabírání nových ploch pro výstavbu byla co nejmenší. Aby se co nejvíce šetřilo zemědělskou půdou, je dále nutno prosazovat výstavbu vícepodlažních objektů, plně využívat proluk a mezer v dosavadní zástavbě i svažitých terénů, které jsou pro zemědělské využití méně vhodné.

Proces přestavby vesnických sídlišť bude procesem dlouhodobým a je nutno jej usměrňovat již dnes tak, aby bylo postupně dosaženo optimálního rozmístění obyvatel a jasné diferenciací účelových ploch, a tím i předpokladů pro správné řešení vzájemných vztahů uvnitř sídliště. Přitom je třeba důsledně uplatňovat zásadu oddělování obytné a výrobní části tak, aby obytné území nebylo rušeno provozem výrobních zařízení, právě tak jako provozem dálkových komunikací.

Dochovaný výtvarný výraz vesnice bude postupně měněn novou výstavbou výrobních objektů a zařízení i novou bytovou a občanskou výstavbou. Nová bytová výstavba bude z velké části umísťována v dosavadním zastavěném obvodu a prostředí vesnice, a proto bude vyžadovat zvláště citlivého urbanistického a architektonického řešení. Ujasnění této představy má podstatný význam pro zaměření územní přípravy přestavby i pro charakter nových typů bytové výstavby, aby bylo dosaženo harmonického spolužití dochovávané části obce s novou výstavbou. Přitom je třeba, aby postupný přechod na konečnou formu i výraz budoucí vesnice vytvářel ve všech etapách dobré životní prostředí a dobré příklady vývojových tendencí.

V současné době probíhají práce na základních typových podkladech pro bytovou výstavbu ve vesnických sídlištích. Přitom se vychází z předpokladu, že pro podmínky místně i časově soustředěné výstavby je možno i na venkově použít upravených typů pro zástavbu městského charakteru. V těchto případech se předpokládá dodavatelský způsob výstavby. Úprava se bude týkat zejména vstupního podlaží

objektů, vhodných pro takové použití, které musí vyhovovat poměrům života na venkově.

Typizačním úkolem jsou zajišťována další typová řešení pro dosud nejčastější podmínky bytové výstavby ve venkovských sídlištích v nejbližším období, tj. pro menší rozsah výstavby, který neumožňuje efektivně zajistit vysoký standard technického vybavení a uplatňovat progresivní formy na úrovni soustředěné výstavby.

Typizační úkol požaduje řešení těchto objektů na úrovni základních typových podkladů:

- rodinný dům dvoupodlažní, řadový a koncový, pro rovinu i pro větší osluněný svah;

- bytový dům dvoupodlažní, schodišťový, izolovaný a koncový;

- bytový dům třípodlažní, schodišťový, řadový a koncový.

Formou studií mají být řešeny:

- čtyřbytový dům dvoupodlažní, izolovaný, se samostatnými vstupy z bytů na pozemek;

- bytový dům třípodlažní až čtyřpodlažní, izolovaný;

- bytový dům třípodlažní, řadový a koncový, s malými byty v přízemí a většími byty mezonetového typu ve 2. až 3. podlaží;

- úprava vstupního podlaží bytových domů městského charakteru čtyřpodlažních řadových a koncových a šestipodlažního až osmipodlažního věžového domu pro podmínky bydlení na venkově;

- využití podkroví dvoupodlažních domů pro malé byty.

Podle výsledků vyhodnocení těchto studií bude rozhodnuto o jejich dopracování na úroveň základních typových podkladů.

V domovním vybavení obytných budov budou zajištěny prostory pro ukládání kočárků, jízdních kol a mopedů, sklepy na palivo a potraviny, prostory pro dočasně vyražené předměty a nářadí, listovní schránky apod. Ve vstupním prostoru do domu je třeba vyřešit možnost čištění a odložení pracovního oděvu a obuvi.

Současné požadavky na byt na venkově se dosud liší od požadavků na byt ve městě zejména tím, že uživatel bytu je v užším spojení se zemědělským hospodářstvím, a rovněž tím, že v současné době nemůže přenášet podstatnou část zajišťování svých potřeb na společné služby.

Výrazné jsou zejména tyto odlišnosti:

- větší objem práce v kuchyni ve spojení s přípravou potravy, popř. také pro drůbež a domácí zvířata;

- větší potřeba prostoru pro uskladňování potravin a jiných zásob;

- praní a žehlení téměř výlučně v domácnosti;

- potřeba větších skladovacích prostor pro různé domácí nářadí, pro pracovní oděv apod.

Ve spojení s tímto zvýšeným provozem v domácnosti je třeba, aby také předstěn, resp. vstup do domu byly prostornější a umožňovaly odložit pracovní oděv a obuv i jejich čištění. Předstěn by měla mít snadné spojení s umývárnou nebo koupelnou.

V podmínkách bytové výstavby ve vesnických sídlištích je třeba, aby byty vykazovaly dostatečnou pružnost z hlediska počtu a složení členů domácnosti a pokud možno jistou univerzálnost ve funkčním využití jednotlivých místností.

Proto se jeví jako vhodné počítat vždy s možností spaní v obývacím pokoji a popř. se zřízením menšího pokoje u kuchyně, který může sloužit buď jako jídelna a jako druhotný obývací pokoj, nebo jako ložnice dětí. Z těchto a dalších důvodů nelze doporučit řešení založené na průchozím obývacím pokoji a zřizování malých pokojíků, určených pro jednotlivé osoby.

Velikost kuchyně by neměla umožňovat umístění lůžka. Lze doporučit buď řešení s pracovní kuchyní a přilehlou místností s jídelním stolem nebo kuchyní, ve které je počítáno s umístěním jídelního stolu pro plný počet členů domácnosti.

Jsou uvažovány tyto kategorie bytů, jak udává tabulka II.

II. Kategorie a plošný standard bytů

Kategorie bytu	A	B	C	D	E
počet členů domácnosti	2 × 1 nebo 2	3	4–5	(5–) 6 (–7)	4–5 a 1–2
nejmenší počet obytných místností	2	2	3	4	4
užitková plocha bytu, m ²	42	54	69	84	84
obytná plocha bytu, m ²	2 × 15	36	48	60	60

Skladba bytů a výběr objektů vyplynou z místních potřeb a z konkrétního řešení. Malé byty kategorií A a B jsou uvažovány v bytových domech nejméně třípodlažních, střední byty kategorie C ve všech řešených objektech, velké byty kategorie D pak převážně a kategorie E (pro dvě domácnosti téže rodiny) výlučně v rodinných domech. Pro celkové řešení v typových podkladech je doporučena tato skladba jednotlivých kategorií bytů — kategorie A : B : C : D : E = 10 % : 10 % : 50 % : 20 % : 10 %.

Výtvarné pojetí základních typových podkladů musí vycházet z funkčních požadavků a vytvořit předpoklady pro soudobé architektonické řešení v různých urbanistických podmínkách a souvislostech, včetně uplatnění místních odlišností, zejména materiálových.

Novou organizací zemědělské velkovýroby je překonáván i dosavadní způsob bydlení v usedlostech a domcích s hospodářským příslušenstvím. V nové bytové výstavbě se zásadně nepočítá se záhumným hospodářstvím a bydlení pro pracovníky zemědělských velkovýroby se bude stále více přibližovat bydlení městského charakteru. Dočasné rozdíly jsou odůvodněny jen malou koncentrací osídlení a tím i obtížnějším a méně efektivním zajišťováním žádoucí úrovně občanského a technického vybavení.

Soustředění nové bytové a občanské výstavby do vybraných sídlišť umožní záměrné řešení ucelených souborů s městským standardem občanského a technického vybavení a zároveň hospodárnější a progresivnější způsoby výstavby. Je uvažováno také o zvýhodnění investičních forem u akcí ve vybraných obcích na vybraném staveništi soustředěnou formou nejméně dvoupodlažní zástavby.

Občanské vybavení

K postupnému vyrovnání úrovní městského a venkovského obytného prostředí je třeba současně s výstavbou výrobní technické základny zemědělské velkovýroby budovat občanské a technické vybavení vybraných obcí. Z tabulky III je dobře patrné, že dostupnost občanských zařízení na vesnici je podstatně horší než ve městech (v tabulce z roku 1959 je uvedeno procento domácností, které jsou od uvedených zařízení vzdáleny více než půl hodiny):

III. Dostupnost občanských zařízení

Vzdálenost od	Velikostní skupiny obcí s počtem obyvatel					
	— 2000	2000 —	5000 —	10 000 —	30 000 —	Praha
jestli	77,5	48,6	18,7	9,2	8,6	0,7
mateřských škol	33,6	10,7	9,6	2,3	3,0	0,3
národních škol	7,8	5,3	4,0	2,7	2,4	0,2
zdravotnických středisek	39,2	10,0	5,5	6,0	3,6	1,0
potravinářských obchodů	4,5	1,9	2,2	0,8	0,5	0,2
kulturních zařízení	61,5	42,2	33,1	8,5	12,2	11,4
biografu	25,6	10,0	5,5	5,2	3,8	1,2
% bytů s elektrinou, plynem a vodovodem	0,2	2,3	6,9	32,7	47,2	60,8

Dnešní struktura venkovského osídlení, charakterizovaná nadměrným rozptýlením do mnoha, často velmi drobných sídel, neumožňuje však každou sídelní jednotku plně vybavit občanskými zařízeními.

Dosažení nezbytné úrovně občanského i technického vybavení je možné dvojím způsobem:

a) postupným soustřeďováním nadměrně rozptýleného venkovského osídlení do větších útvarů vytvořit předpoklady k tomu, aby bylo možno ekonomicky realizovat větší soustředěnou výstavbu občanského vybavení a vytvářet tak základ vyšší úrovně společenského prostředí ve vesnických sídlištích;

b) vhodnými dopravními formami zlepšovat dostupnost občanských zařízení, umístěných v sídlištích vyššího společenského významu, nebo organizovat dopravu některých služeb a zařízení přímo do jednotlivých sídlišť a k jednotlivému spotřebiteli (např. pojezdny prodejny, sběrný prádeln, čistíren, pojezdny knihovny, zdravotnické ambulance apod.).

Pro výstavbu zařízení občanského vybavení ve vesnických sídlištích nelze počítat s mimořádnými investičními prostředky. Plánem uvažovanou výstavbu je proto třeba účelně a objektivně rozmístit v souladu s předpokládaným vývojem venkovského osídlení. V ostatních případech je nutno, aby národní výbory v úzké spolupráci se zemědělskými a jinými výrobními závody iniciativně využívaly všech

možností a rezerv k modernizaci dosavadních zařízení, popř. svépomocnými akcemi adaptovaly vhodné nevyužité objekty, např. hospodářská stavení apod.

Plánovitým soustředováním nové výstavby do vybraných sídlišť je možno dosáhnout maximální společenské i ekonomické efektivity a vytvářet síť dobře vybavených obcí.

V ostatních sídlištích je nutno se především zaměřit na doplňování a úpravy dosavadních zařízení a na zlepšování dopravní dostupnosti občanského vybavení, umístěného v sídlištích vyššího významu.

U sídlišť bez výhledové výrobní funkce a zároveň bez valné hodnoty stavební i urbanistické lze v některých případech předpokládat jejich perspektivní postupné dožití a přesídlení jejich obyvatelstva do obcí, které se stanou sídly zemědělských velkozávodů, popř. do měst k centrům pracovních příležitostí. Vybavení těchto sídlišť je nutno řešit především levnými úpravami a adaptacemi a maximálně využívat výhod dopravních forem zabezpečování nezbytného vybavení pro jejich obyvatelstvo.

Koncepce občanského vybavení pro vybrané obce, která je konkretizována v přípravě typových podkladů, uvažuje výhledově zhruba rozsah zařízení, jak je uveden v tabulce IV na str. 324.

Z tabulky IV je patrné, že uvažované vybavení odpovídá přibližně standardu základního občanského vybavení městských okrsků (asi 3000 až 6000 obyvatel). Je přirozené, že malá koncentrace obyvatelstva a relativně velké vzdálenosti mezi vesnickými sídlišti ztěžují podmínky pro efektivní řešení a vynucují si realizaci nejmenších možných kapacit zařízení, které jsou ve výstavbě i provozu méně ekonomické a nemohou plně zajistit úroveň služeb jako větší velikostní typy.

Požadavky a podmínky řešení občanského vybavení jsou v naší různorodé struktuře osídlení téměř nevyčerpatelně rozmanité. Přesto je účelné stanovit kapacitní řadu pro občanská zařízení, vyjádřenou počtem obyvatel příslušných spádových obvodů, aby bylo možno specifikovat požadavky na stavební program jednotlivých zařízení, možnosti a podmínky pro jejich účelné sdružování.

Z dosavadních rozborů územních studií v některých okresech se ukazuje, že dříve navržená řada pro 700 (500—850), 1000 (850—1200), 1400 (1200—1700) a 2000 (1700—2500) obyvatel spádového obvodu příslušných zařízení ve většině případů vyhovuje. Je třeba uvážit doplnění o nejmenší velikost pro 400 až 500 obyvatel. Počty obyvatel přes 2500 odpovídají buď sídlištím městského charakteru, kde je možno vhodně aplikovat typové podklady pro městské obytné okrsky o 3000, 4500 a 6000 obyvatelích, nebo území tak rozlehlému, že je nutno řešit více menších dislokovaných zařízení, aby byla zajištěna jejich přiměřená dostupnost.

Hlavní požadavky na typizaci objektů občanského vybavení ve vesnických sídlištích možno rámcově charakterizovat takto:

- účelné sdružování drobných objemů jednotlivých zařízení do výrazných větších objektů podle možnosti vícepodlažních (důvody estetické, ekonomické aj.),
- maximální půdorysná variabilita až univerzálnost využití (funkční požadavky na uspořádání jednotlivých zařízení podléhají značným vývojovým změnám),

- možnost etapové výstavby, a proto i maximální variabilita urbanistické skladby (při využití a úpravách dosavadních zařízení je požadována postupná výstavba jen některých chybějících zařízení v souladu s investičními možnostmi);

IV. Občanské vybavení uvažované výhledově v soustředěných vesnických sídlištích

Základní občanská zařízení	Počet obyvatel spádového obvodu příslušných zařízení				
	450 (350 až 550)	700 (550 až 850)	1000 (850 až 1200)	1400 (1200 až 1700)	2000 (1700 až 2500)
A. místní národní výbory					
A1 (pro 600—1500 obyvatel)	(+)	+	+	+	+
A2 (pro 1500—3000 obyvatel)				+	+
B. poštovní úřad s telefonní ústřednou					
B1 (menší typ)	(+)	+	+		
B2 (větší typ)				+	+
C. osvětové zařízení (univerzální sál, přednáškový sál, apod.)					
C0 (sál pro 100 diváků) ¹	+	+			
C1 (sál pro 150 diváků)		+	+		
C2 (sál pro 200 diváků)			+	+	
C3 (sál pro 250 diváků)				+	+
C4 (sál pro 300 diváků) ²					+
D. stravovací zařízení					
D1 (60 míst v jídelně)	(40)	+			
D2 (90 míst v jídelně)			+		
D3 (120 míst v jídelně)				+	
D4 (150 míst v jídelně)					+
E. prodejny					
E1 (prodejna smíšená)	+	+			
E2 (prodejna potravin a průmyslového zboží)			+		
E3 (dtto, širší sortiment zboží)				+	
E4 (dtto, širší sortiment zboží)					+
F. pavilon služeb (opravy obuvi a punčoch, elektro-radio-tele- vize, prádelna, sběrna čistírny a barvírny, krejčovství, holič- ství a kadeřnictví, sprchové lázně)					
F1 (menší velikostní typ)	(+)	+			
F2 (střední velikostní typ)			+	+	
F3 (větší velikostní typ)					+
G. požární zbrojnice			+	+	+
H. zdravotnické zařízení					
H0 (lékařská stanice) ³		(+)	+	+	+
H1 (obvodní zdravotnické středisko pro obvod asi 3200 obyvatel)					
H2 (obvodní zdravotnické středisko pro 2 obvody)					
H3 (obvodní zdravotnické středisko pro 3 obvody)					
I. základní škola	(2 tř.)	3 tř.	4 tř.	6 tř.	8—9 tř.
J. mateřská škola s jeslemi					
J1 (30 + 10 dětí)	(+)	+	+		
J2 (60 + 20 dětí)				+	+
J3 (90 + 35 dětí)					+
K. tělovýchova					
K1 (různá sportovní hřiště)	+	+	+	+	+
K2 (tělocvična) ⁴					
K3 (přírodní koupaliště) ⁵					

Legenda: ¹) nejmenší doplňkové zařízení klubového typu, ²) z řady městských osvětových zařízení,³) při obtížnější dostupnosti obvodního zdravotnického střediska,⁴) pokud je ve škole tělocvična, je zprístupněna veřejnosti; jinak možno využívat sálu osvětového zařízení,⁵) všude, kde jsou vhodné podmínky.

— jednoduchá technologie výstavby, odpovídající materiálové základně, investičním formám, stupni mechanizace a kvalifikaci pracovníků (je třeba uvažovat svépomocné způsoby provádění, využívání starších materiálů, místních zdrojů stavebních hmot, lehkých prefabrikátů, zajištění odborně náročných dokončovacíh prací putovními četami apod.).

Tyto požadavky jsou však těžko splnitelné dosavadní metodou typizace objektů, která vede k příliš unikátnímu, urbanisticky a skladebně málo pružnému řešení, které omezuje možnosti změn ve využití budov. V období prudkého společenského vývoje na vesnici lze očekávat, že požadavky na funkci, formu i standard občanských zařízení se budou rychle vyvíjet a měnit, takže morální stárnutí těchto objektů bude rychlejší než fyzické. Máme-li i zde využít progresivní výrobní základny a zlepšit možnosti sériové výroby v delším časovém období, je nutno hledat cestu použitím univerzálních konstrukčních soustav, resp. univerzálních budov.

Obtížným úkolem bude také splnění požadavků urbanistických. Nové typy občanských zařízení musí být použitelné v podmínkách dosavadní zástavby. Z hledisek urbanistických, provozních, hygienických, ekonomických a dalších bude výhodné vytvářet z jednotlivých občanských zařízení ucelené soubory. Soubor výchovných a tělovýchovných zařízení (mateřská škola, jesle, pavilóny všeobecně vzdělávací školy, komplex sportovních hřišť a zařízení) je vhodné umístit v okrajové poloze navazující na přírodní krajinu. Ostatní zařízení vyžadují naopak polohu ve středu sídliště. Podle místních podmínek a potřeb je možno v tzv. společenském středisku řešit umístění MNV, poštovního úřadu, zařízení zdravotnického, osvětového, stravovacího, obchodního i zařízení služeb. Podle investičních možností a předpokladů využití dosavadních zařízení je třeba vytvářet architektonicky výrazné hmotové a prostorové řešení, které by i v jednotlivých etapách výstavby působilo uceleným dojmem.

* * *

Je zřejmé, že problematika přestavby vesnice souvisí bezprostředně s otázkami celkového hospodářského a kulturního vývoje společnosti, zvláště pak s výhledovou mírou i formou vazby mezi výrobou a osídlením. Podle dosavadních předpokladů lze očekávat, že dlouhodobý vývoj struktury osídlení bude směřovat k vystupňování společenských a technických vymožeností bydlení v koncentrovaných formách zástavby a k soustředování osídlení jak do menšího počtu větších měst, tak do vybraných středisek venkovského osídlení. Současně s tím však bude účelné uvažovat rozsídlení v některých nezdravě překrvených průmyslových oblastech do menších sídlišť rovnoměrněji rozmístěných.

Některé otázky nejbližšího vývoje bytové a občanské výstavby ve vesnických sídlištích mohly být v této stati jen naznačeny a budou vyžadovat hlubšího rozpracování. Bude třeba, aby praxe prověřila správnost a možnost realizace těchto zásad. Možno říci, že v nejbližších letech sám život na vesnici se stane výzkumnou laboratoří, kde bude nejen zkoušena správnost teoretických závěrů, ale odkud vzejdou i nové podněty a náměty k řešení problematiky co nejučelnějšího osídlení.

Úzkému kontaktu teorie a praxe a širokému názorovému třibení bude třeba pomáhat v nejširší míře formou experimentální výstavby a přestavby a plně využívat iniciativy pracujících, žijících na venkově, a jejich názorů na komplexní výstavbu venkovských sídlišť tak, aby i na tomto důležitém úseku došlo co nejdříve k odstranění podstatných rozdílů mezi městem a vesnicí.

Možnosti efektivního využití současných zemědělských staveb

Inž. Julius PACHL

Ministerstvo zemědělství, lesního a vodního hospodářství, Praha

Naše zemědělství se v současném stadiu přechodu k moderní socialistické velkovýrobě může opírat o více nebo méně konsolidované družstevní nebo státní socialistické zemědělské závody, které jsou většinou již ve značné míře vybaveny základními stavebními fondy, získanými jak novou investiční výstavbou v posledních letech, tak adaptacemi starých budov. Svou organizací, rozsahem půdního fondu i stupněm materiálně technického zabezpečení však dosud tyto závody neodpovídají požadavkům pokrokové zemědělské velkovýroby. Hledají se proto cesty k dosažení souladu s potřebami dalšího rozvoje zemědělské výroby, nacházející svůj konkrétní výraz v úsilí vytvořit výrobní celky s vysokou efektivností zemědělské výroby. Vážnou překážkou k dosažení tohoto cíle je existující roztržičnost zemědělské výroby, snaha zabezpečit v každém jednotlivém závodě co nejpestřejší výrobní program, pro který nejsou a nemohou být naše zemědělské závody nikdy vybaveny dostatečně využívanou materiálně technickou základnou. Vyžaduje to, aby zemědělské závody své síly v budoucnosti netříštily a aby účelnou specializací své výroby daleko rychleji zvyšovaly zemědělskou produkci, snižovaly výrobní náklady, dosahovaly vysoké produktivity práce a snižovaly její namáhavost.

To je bezesporu významný úkol, který musí být řešen s hlubokou znalostí problematiky a s využitím všech možností a zdrojů, které má závod k dispozici. Vlastní řešení však nesmí vycházet jen z izdolaného pohledu jednotlivého závodu, nýbrž musí se opírat o perspektivní řešení rozvoje výroby v rámci vyšších územních celků, zejména okresů. To umožní respektovat vzájemné vazby na ostatní území, na výrobu okolních zemědělských závodů v rámci okresu. To také pomůže úspěšně plnit úkoly celostátního plánu při účelné specializaci výroby jednotlivých zemědělských závodů.

Při rozhodování má velký význam otázka nového uspořádání zemědělské výroby v jednotlivých závodech, jak nejlépe a nejehospodárněji dále využívat základních výrobních fondů, které na vesnicích a zemědělských závodech máme. Nelze přehlédnout skutečnost, že hodnota základních fondů u jednotlivých zemědělských družstev činila k 31. prosinci 1960 Kčs 8224,— na hektar zemědělské půdy, z toho hodnota staveb Kčs 5148,20. Významnou je také skutečnost, že v posledních dvou pětiletkách bylo u jednotlivých zemědělských družstev v průměru na hektar zemědělské půdy investováno Kčs 4940,—, z toho do staveb Kčs 4500,—. Tabulka I ukazuje, co za tyto velké prostředky bylo vybudováno celkem (vedle řady jiných stavebních kapacit).

Jsou to významné hodnoty, které není možno opustit jenom proto, že se nároky na účelnou velikost zemědělského závodu mění a že se postupem doby vyvíjí

I.

Stavby	Stájová místa	Z toho v novostavbách
pro dojnice	1 910 910	926 126
pro ostatní skot	696 922	307 451
pro prasnice	444 175	246 211
pro prasata	2 823 471	1 112 106

nová progresivní velkovýrobní technologie. Musíme hledat možnosti, jak přizpůsobit tyto hodnoty dnešním potřebám a jak je nadále využívat pro rozvoj velkovýroby. Bude proto výhodné učinit rozbor velikostní skladby jednotlivých druhů zemědělských staveb. I když tento rozbor nemůže být opřen o naprosto přesná čísla, protože řada potřebných údajů není statisticky celostátně sledována, přesto i tato práce nám poskytne dostatečný podklad pro formulaci nezbytných závěrů.

Podle současného stavu jeví se průměrná velikost čtyř hlavních druhů zemědělských staveb takto (tabulka II):

II. Průměrná velikost staveb v kusech ustájených zvířat

Stáj pro	Celkem	V novostavbách	V adaptacích
dojnice	58,0	94	47
ostatní skot	51,5	60	47
prasnice	27,6	35	23
prasata	121,0	238	92

Upravíme-li si tato celostátní čísla podle dílčích rozborů v některých oblastech a podle zkušeností s dosavadní investiční výstavbou, můžeme určit rozpětí velikosti zemědělských staveb takto (tabulka III):

III. Rozpětí velikosti staveb v počtu ustájených zvířat

Stáj pro	Všech staveb		Novostaveb		Adaptací	
	od	do	od	do	od	do
dojnice	30	190	60	190	30	80
ostatní skot	20	200	50	200	20	80
prasnice	12	140	24	140	12	24
prasata	50	1200	200	1200	50	150

Z hlediska potřeby perspektivního využívání základních stavebních fondů v další zemědělské výrobě je nutno ještě zvážit životnost jednotlivých druhů staveb, zejména adaptací. Částečný obraz nám v tomto směru poskytne přehled o počtu adaptovaných stájových objektů, vyřazených z provozu jako nevyhovujících v posledních letech. K 31. prosinci 1959 bylo z kapacit vybudovaných adaptací považováno ještě za schopné provozu: u dojnic 21,7 %, u ostatního skotu 100 %, u prasnic 33,4 % a u prasat 47,9 %. Z toho vyplývá, že značná část adaptací, uskutečněných v uplynulých letech, měla velmi krátkou dobu životnosti. Ukazuje se, že s dlouhodobým perspektivním využíváním adaptací není možno počítat v širokém měřítku. Výhodné jsou jen takové adaptace, které svým charakterem i získáním stájové kapacity přesáhnou rámec běžných úprav a spíše se přiblíží novostavbám. To je výhodné zejména proto, že dlouhodobé využívání dosavadních objektů s malou kapacitou by bylo velmi ne hospodárné. Naproti tomu výše uvedené přehledy ukazují, že kapacity získané v novostavbách jsou ve své většině v plném provozu a s jejich dalším dlouholetým využitím je nutno počítat. Značně aktuální se proto stává problematika, jak tyto dosavadní stavby s větší — i když podle dnešních názorů již ne plně odpovídající — kapacitou dále využívat v procesu rozvoje zemědělské velkovýroby. Možnosti v tomto směru bezesporu jsou, i když v řadě případů bude řešení vyžadovat důvtip, aby stavba plnila nadále své poslání.

Nejtypičtější zemědělskou stavbou, která v posledních letech byla stavěna prakticky všude, je dvouřadá vazná stáj pro dojnice nebo pro mladý skot, s kapacitou kolem 100 kusů. Podle potřeb konkrétních zemědělských závodů byla její velikost projektovými ústavy upravována. V horských oblastech a u řady menšinových družstev byla její kapacita snižována až na 60 kusů, v jiných případech byla kapacita rozšiřována až na 120 kusů, aniž by tím základní princip stavebního řešení byl dotčen. Dvouřadá kravíny byly většinou stavěny bez půdních skladovacích prostorů, ale s přistavěnými přízemními sklady objemné píce, zčásti pak — zejména v letech 1953 až 1957 — jako těžké stavby s půdními skladovacími prostory pro objemnou píci. Základem vnitřního prostorového uspořádání stáje bylo převážně umístění krmných chodů a žlabů při obou podélných stranách stáje a hnojně chodby uprostřed stájového prostoru. Jen u staveb, postavených počínaje rokem 1959, je řešena jedna středová průjezdná krmná chodba a dvě hnojně chodby po stranách. Mechanizace se většinou omezuje na krmnou drážku pro zakládání krmiva, na hnojnou drážku a později na oběžný shrnovač hnoje a strojní dojení do konví (i když je stále ještě řada stájí, kde se dojí ručně). Při tomto řešení a vybavení stáje obsluhuje jeden pracovník přibližně 12 dojnic a u stájí se strojním dojením a oběžným shrnovačem hnoje zpravidla 14 dojnic. Příslušenství stáje při tom tvoří míchárna krmiv o velikosti 0,7 až 1,4 m² na dojnici, a dále mléčnice s nejjednodušším sociálním vybavením. S ohledem na velkou četnost tohoto druhu realizovaných staveb lze uvést několik vhodných způsobů jejich modernizace nebo přestavby pro použití při velkovýrobní technologii.

Jednu ze skupin možných úprav tvoří také formy modernizace nebo přestavby, které nevyvolávají nutnost podstatných zásahů do stavebního a prostorového uspořádání původního objektu. Nejjednodušší způsob je bezesporu ten, kde pouhým lepším mechanizačním vybavením stáje je uskutečněna taková modernizace, která přiblíží úroveň práce v upravené stáji novostavbám plně odpovídající velkovýrobní technologii. Jde především o lepší mechanizaci procesu dojení a krmení, tedy těch pracovních operací, které podle rozboru pracnosti jsou ve stáji pro dojnice časově nejnáročnější. Proces odklízování hnoje není třeba upravovat, pokud je stáj již vybavena oběžným shrnovačem hnoje, který zhruba odpovídá dnešním požadavkům. Prakticky to znamená nahrazení strojního dojení do konví do-

jičím plnoautomatem a řešení dopravy mléka do mléčnice pomocí mléčného potrubí. Dojící plnoautomat sníží spotřebu pracovního času na dojení proti strojnímu dojení do konví přibližně o 15 %. Pracovně ještě úspornější by bylo přičlenění samostatné dojírny ke stáji, což však pro danou kapacitu by bylo poměrně nákladné. Přitom by úspora času při dojení byla částečně znehodnocena zvýšeným pracovním nákladem, spojeným s individuálním odstavováním a přivazováním dojníc před dojením a po něm. Řešení s přičleněnou dojírnou by proto přicházelo v úvahu jen v těch případech, kde by dojírny bylo využito i pro další stáje.

Zlepšení pracovních podmínek při krmení je možno dosáhnout náhradou dosavadních krmných drážek mechanickou dopravou krmiva do žlabu, a to buď žlabovými dopravníky nebo samovykládacím vozem z průjezdné krmné chodby. Při řešení stáje s krmnými žlaby po stranách přichází však v úvahu jen první způsob, protože druhý by si vyžádal poměrně nákladné stavební úpravy. Mechanické dopravníky různých systémů jsou již dnes v provozu uspokojivě ověřeny. Vhodný je dopravník, vytvořený z řetězu s vkládanými segmenty o profilu žlabu, připevněnými na řetězu ve vzdálenosti 112,5 cm od sebe. Tento druh dopravníku bude vyráběn sériově v národním podniku Agrostroj v Prostějově. Jiný vhodný dopravník je vytvořen z pojízdných žlabových dílců. Má výhodu v tom, že při jeho použití je možno určitým způsobem krmiva dávkovat. Dopravníky jsou buď horizontální (se zpětným vedením v prostoru dnešní krmné chodby), nebo vertikální (s návratem do přípravný pod žlabem nebo stropem, popř. pod půdním prostorem).

Další zlepšení je možno učinit ve vlastní přípravně krmiv, jestliže se zde umístí míchací stůl, na který je krmivo vyklápěno přímo z vozu. Mechanizací dopravy krmiva a zmechanizováním procesu dojení je ve stáji dosahováno značných úspor na pracovním čase. Spotřeba živé práce na obsluhu jedné dojnice se v mechanizované stáji za rok sníží ze 184 i více hodin a v částečně mechanizované stáji ze 160 hodin na 110 až 125 hodin. Pracnost se tak sníží přibližně o 30 % a v některých případech i více. Roční úspora pracovních nákladů pak činí přibližně 250 Kčs na jednu dojnici. Naproti tomu ostatní provozní náklady se zvýší přibližně o 60 až 80 Kčs ročně s ohledem na vyšší odpisy a na ostatní náklady na provoz a údržbu. Investiční náklad, potřebný na modernizaci kravína tímto způsobem, lze odhadnout přibližně částkou 90 000 Kčs. Je složen z nákladu na žlabové dopravníky ve výši asi 30 000 Kčs a z nákladu na dojící plnoautomat ve výši přibližně 60 000 Kčs včetně montáže. Na základě těchto směrných údajů je možno určit efektivnost dodatkové investice podle vzorce:

$$D_u = \frac{I_2 - I_1}{P_1 - P_2} = \frac{450\,000 - 360\,000}{100\,800 - 81\,800} = \frac{90\,000}{19\,000} = 4,7 \text{ let}$$

kde:

D_u = doba úhrady dodatkové investice,

I_1 a P_1 = investiční a roční provozní náklady investičně levnější varianty,

I_2 a P_2 = investiční a roční provozní náklady investičně dražší varianty.

Koeficient efektivnosti pak bude $19\,000 : 90\,000 = 0,21$. Jelikož koeficient efektivnosti 0,21 je vyšší než celostátně určený koeficient 0,15, bude uvažovaná modernizace kravína hospodárná.

V souvislosti s propočtem efektivnosti je třeba zdůraznit, že k modernizaci bude tímto způsobem výhodné přistoupit jen tam, kde ve výhledovém plánu dlouhodobého vývoje daného výrobního střediska budou dojnice chovány dále trvale v rámci specializace výroby a kde s ohledem na větší kapacitu farmy nebude účelnější volit jinou variantu řešení. V takovém případě půjde pak o rozhodnutí, zda pů-

vodní objekt využít jako vaznou stáj pro dojnice nebo jako společnou krmírnu pro větší soustředění dojnic ve volných stájích.

Využití objektu jako vazné stáje bude přicházet v úvahu tam, kde je dnes již postaveno více dvouřadých vazných stájí a kde z důvodů klimatických, terénních, zootechnických aj. nelze uvažovat volné ustájení dojnic.

Dva druhy kravínů, které jsou ve větším počtu našich zemědělských závodů postaveny, se rozlišují hlavně tím, že mléčnice je umístěna buď na konci stáje nebo uprostřed. Z hlediska úpravy stáje na dojící plnoautomat je výhodnější umístění mléčnice na konci stáje.

Zatímco způsob využití původního objektu jako dvouřadového mechanizovaného kravína je sice účelný, přesto znamená jen náhradní řešení, představuje použití takto mechanizovaného kravína jako společné krmírny pro farmu dojnic nebo mladého skotu jeho skutečně progresivní zapojení do moderního, všem nárokům velkovýroby odpovídajícího řešení výrobního střediska. Přitom je možno dosavadní prostory přípravný krmiv buď účelně napojit na skladovací prostory a vybudovat poloautomatizovanou nebo i plně automatizovanou linku pro krmení. Jiný způsob využití tohoto prostoru je vybudování dojírny. Při přestavbě tradiční stáje na krmírnu odpadne vybavení dojícím plnoautomatem, protože je pro dojnice uvažována dojírna.

Tento způsob využití původního objektu představuje přínos v rámci hospodárné výstavby specializovaného výrobního střediska pro volné ustájení dojnic nebo mladého skotu. Jádro výrobního střediska prakticky tvoří nově upravená krmírna, ke které jsou přistaveny jednoduché lehárny, převážně pavilónového typu. V lehárnách jsou dojnice nebo mladý skot ustájeny ve skupinách, které odpovídají počtem kusů dobytka části nebo celému počtu stání v krmírně. Jednotlivé skupiny zvířat jsou postupně přiváděny do krmírny, kde je jim podáváno dávkované krmení. Protože krmení dojnic navazuje na proces dojení, je počet skupin, které se v krmírně mohou vystřídát, omezen na tři nebo nejvýše čtyři. U mladého skotu je počet skupin popř. i větší — pět až šest. Dosáhne se tím intenzivnějšího využití poměrně nákladného stavebního a mechanizačního zařízení a vytvoření jedné pracovní linky, která umožňuje specializaci pracovníků a tím i vysokou produktivitu práce.

Začleněním původního kravína do specializované farmy jako krmírny nedochází prakticky ke zvýšení nákladů, ale naopak. S největší pravděpodobností bude v porovnání s alternativou jeho využití jako stáje s krmíštěm dosahováno poměrně značných úspor na investičních nákladech. Původní kravín může sloužit jako krmírna ve specializovaném středisku volného ustájení až pro 576 dojnic, kde 388 dojnic bude ustájeno ve vlastních volných stájích (lehárnách), zbytek pak bude ustájen ve velkokapacitní porodně. Při takovémto uspořádání bude možno dosáhnout toho, aby jeden pracovník obsloužil více než 30 dojnic a aby pracovní čas na obsluhu dojnic za rok klesl na necelých 70 hodin, tj. o více než o polovinu. Přitom jen na mzdových nákladech je možno na dojnici ušetřit ročně 400 až 500 Kčs. Využití dosavadní stáje pro společnou krmírnu umožňuje řešit ostatní objekty cestou jednoduchých a levných staveb. V porovnání s běžnými volnými stájemi se samostatným krmíštěm je prostorově úspornější a prakticky nedochází k nutnosti vynakládat dodatkové investice a zvyšovat náklady na odpisy a údržbu. Výhoda úspory mzdových nákladů bude zmenšována jen případnou vyšší spotřebou steliva a krmiva ve volné stáji v porovnání se stájí vaznou.

Závěrem k této části je možno ještě uvést, že v současné době jsou dokončovány práce na typových podkladech velkokapacitních volných stájí pro dojnice a pro mladý skot, kde je počítáno se samostatnými společnými krmírnami. V těchto

projektech jsou řešeny jednoduché skupinové lehárny, ve kterých náklad na ustájení dojnice činí něco málo přes 2000 Kčs, na ustájení jednoho kusu mladého skotu pak 1600 až 1800 Kčs. Uvažujeme-li společnou krmírnu pro 388 dojníc, činí alikvotní podíl investičních nákladů na dojnici přibližně 1000 Kčs. To umožňuje dokonale řešit mechanizovanou stáj pro velkovýrobní technologii při investičních nákladech nepřekračujících stanovené rozpočtové limity, tj. řešit je výrazně levněji než dřívější tradiční kraviny.

Dalším způsobem využití dosavadního kravína bez větších vnitřních úprav, jen s doplněním mechanizace, je jeho přeměna na vaznou mechanizovanou stáj pro výkrm skotu. V tomto případě je třeba vybavit stáje žlabovými dopravníky s příslušenstvím. Náklad na takovéto stáje je možno odhadnout přibližně na 30 000 až 50 000 Kčs. Protože pro žírný skot je možno zúžit šířku stání na 75 až 100 cm podle skupin stáří zvířat, je možno zvětšit původní kapacitu stáje z 96 dojníc na 120 kusů žírného skotu. Toto řešení však bude z hlediska vynaložených větších nákladů vždy méně příznivé, protože nebude využito některých zařízení, potřebných pro dojnice. Přistoupíme k němu proto jen tehdy, bude-li to v rámci řešení specializace živočišné výroby prokazatelně nutné.

Zajímavý je také návrh na využití dosavadních kravínů pro farmu volného ustájení dojníc. Zde část kravínů je uvažována jako společná krmírna, zbývající část pak jako vazná stáj pro dojnice na sucho stojící a v období porodu. Ke kravínům jsou přistavěny jednoduché pavilóny leháren.

Druhá skupina možných úprav původního objektu kravína pro účely pokrokového ustájení dojníc a ostatního skotu vyžaduje poněkud větších zásahů do stavebního a prostorového uspořádání. Je to nutné tam, kde dosavadní začlenění kravína do smíšené farmy živočišné výroby musí být nahrazeno využitím objektu v rámci specializovaného velkovýrobního celku. S ohledem na tuto nutnost je možno učinit tyto úpravy:

- úprava kravína na velkokapacitní porodnu farmy dojníc,
- úprava dvouřadového kravína na kravín víceřadý s mechanizovanými provozními linkami,
- úprava vazného kravína na volnou stáj pro dojnice,
- úprava vazného kravína na volnou stáj pro mladý skot,
- úprava kravína na velkokapacitní dvouřadý teletník,
- úprava kravína na výkrmnu prasat,
- úprava kravína na porodnu prasnic se skupinovým chovem,
- úprava kravína na halu pro chov drůbeže a nosnic.

Zatímco při chovu dojníc v menších stájích a s částečnou individuální péčí o zvířata byla potřeba samostatné porodny krav méně naléhavá, je při přechodu na velkovýrobní a velkokapacitní farmy nezbytné, aby individuální péče o dojnice před porodem a po něm byla pokud možno od vlastního výrobního procesu oddělena. Tento požadavek je zvláště naléhavý u volných stájí pro dojnice. Je proto nutno v rámci specializovaných farem pro dojnice vybudovat velkokapacitní porodny krav, které umožňují ustájení dojníc v období porodu, event. i v době před porodem a v období rozdojování po porodu. Pro tyto účely je možno úspěšně využívat dosavadních vazných kravínů. Je jen nutno prodloužit stání pro dojnice před porodem na 260 až 270 cm (o prostor kaliště) a rozšířit je pro vysokobřezí dojnice ze 112,5 cm na 150 cm. Rovněž je nutno ve stáji zřídit potřebný

počet porodních boxů o šířce 225 cm a příslušně je vybavit. Za předpokladu, že přípravná krmiv zůstane beze změny, je možno z dosavadní stáje pro 96 dojníc získat porodnu pro 64 až 80 dojníc, což odpovídá dvěma skupinám dojníc po 32 nebo 40 kusích. S ohledem na nový charakter stáje bude třeba učinit některé úpravy, zejména u shrnovače hnoje. Potřebné profylaktorium pro telata do 7 dnů stáří je možno buď umístit v prostoru přípravné, nebo je jednoduchým způsobem přistavět. Náklady na vnitřní úpravy lze odhadnout částkou 50 000 až 70 000 Kčs. Po započtení těchto zvýšených nákladů bude stát ustájení jedné dojnice v porodně přibližně 450 000 : 64, tj. 7000 Kčs, což je asi o 15 % méně, než bylo dosaženo v porodnách o menší kapacitě a než odpovídá platnému limitu.

Úprava původního dvouřadového vazného kravína na kravín víceřadový je většinou spojena s nutností přístavby dalších dvou stání pro dojnice nebo žir skotu po stranách. Pro zabezpečení jednotného provozu a pro dosažení nutného prosvětlení stáje je nezbytné vybourat dosavadní obvodové zdivo, podchytit střešní konstrukci a vytvořit novou souvislou střechu nad celou stavbou. Přístavba může být buď jednostranná nebo po obou stranách. Poměrně nejvhodnější podmínky pro přestavbu poskytne kravín s půdním skladovacím prostorem, kde výše položená střecha umožňuje dosáhnout vhodné podchodné výšky i v přístavcích. Podle celkového rozponu a umístění podpor je možno upravenou stáj řešit jako průjezdnou s využitím samovykládacího vozu pro krmení nebo jako stáj s mechanizovaným krmním ze sružených krmných žlabů. Způsob mechanizace bude odpovídat zásadám, uvedeným v prvním příkladu modernizace dvouřadové stáje. Pro průjezdný čtyřřadový kravín je třeba rozponu nejméně 21 m, pro mechanizovatý postačí 18 m. Vedle toho jsou činěny pokusy o řešení stájí pro skot se sruženými žlaby, kde postačí rozpon 15 m. Úpravy vazných dvouřadových stájí na víceřadé není však vždy nutno řešit přístavbou.

Úsporným prostorovým řešením je možno ze současné dvouřadové stáje získat stáj třířadovou, jak to např. řeší v Sovětském svazu.

Ve stáji je uvažováno krátké stání a vůbec nejsou řešeny krmné chodby. Krmivo se do žlabů rozváží samovykládacím vozem, který projíždí stáji po stání dojníc. Žlaby musí být tedy plněny v době, kdy dojnice jsou mimo stáj v dojírně nebo ve výběhu. Použití samovykládacího vozu pro plnění žlabů odstraňuje i tu nevýhodu, která jinak je vždy vyvolána lichým počtem stání. Úprava stáje se v tomto případě omezuje na vybourání vnitřních podlah a žlabů a na zhotovení nových třířad stání se žlaby. To přibližně vyžaduje nákladu 60 000 až 80 000 Kčs. Za tuto částku je získáno nové ustájení pro 48 dojníc, přičemž náklady na ustájení jedné nové dojnice jsou asi poloviční v porovnání s limitem. Po doplnění dojírny, která z velké části bude zaplácena úsporou investičních nákladů, je možno v takto upravené stáji dosáhnout značného snížení spotřeby živé práce. Úspora pracovních nákladů je praktický ziskem, protože zvýšením odpisů a nákladů na údržbu nedochází ke zvýšení vlastních nákladů. Méně výhodná je situace v případě přestavby na víceřadovou stáj, jak již bylo uvedeno. Vedle investičních nákladů na vnitřní úpravu stáje přistupují i náklady na přístavbu a na potřebné mechanizační vybavení. Náklady na rozšíření budovy v takovém případě zhruba odpovídá nákladům na novou výstavbu, přičemž dojde k lepšímu zhodnocení již dříve uskutečněné výstavby a umožní se snížení provozních a zejména mzdových nákladů.

Způsob přestavby tradiční vazné stáje pro dojnice na volnou stáj pro mladý skot nebo pro dojnice je u nás již delší dobu diskutován. Opirá se zejména o některé zkušenosti, získané v Sovětském svazu i u nás. Dva vazné dvouřadové kravíny úspěšně přestavělo na volné ustá-

jení např. JRD Sládkovičovo. Řada podnětů k úpravě na volné stáje pro dojnice vyšla též tiskem. Řešení je možné zejména tam, kde se zemědělský závod rozhodl pro volné ustájení a má k dispozici několik vazných dvouřadových stájí. V těch případech, kde zemědělský závod má k dispozici jen jednu vaznou stáj, je výhodnější její využití jako společné krmírny nebo jako velkokapacitní porodny. Ke komplexnímu provozu volné stáje, včetně zabezpečení dávkového krmení, je totiž poměrně obtížné vytvořit vyhovující podmínky. Má-li být zabezpečena dostatečná délka krmných žlabů pro jednotlivé dojnice v krmisti, klesne kapacita v rámci vlastní stáje pod kapacitu původní ve vazné stáji. Zajištění střídavého přístupu dojníc ve skupinách ke žlabům pro dávkované krmení je pak ve stáji s krmistěm poměrně obtížné zvládnutelné. Nejvýhodnějším se proto zdá být takové řešení, kde celý prostor stáje tvoří lehárnu. Krmení musí pak být zabezpečováno buď cestou samokrmení ve skladu i u silážních žlabů nebo ve zvláštní krmírně. Poslední případ je pak výhodný jen tam, kde jsou k dispozici dva nebo tři vazné kravíny, z nichž jeden je upraven na společnou krmírnu, popř. spojenou s dojrnou, a další jsou určeny jen jako lehárny. V takových případech je možno v upraveném původním vazném kravínu ustájit 180 až 200 dojníc a z dosavadní farmy pro 288 (tj. 3×96) dojníc vazně ustájených vytvořit farmu pro 384 dojníc volně ustájených, a to s minimálními náklady na přebudování objektů. Stejným způsobem je možno řešit i úpravu pro volné ustájení skotu s tím, že kapacita bude přiměřeně vyšší.

Dále je možno upravit dosavadní kravín na volnou stáj pro 200 až 240 kusů mladého skotu. V daném příkladu je pro ustájení využit i prostor přípravný, v části stáje jsou vytvořena krmisti pro samokrmení, do kterých je krmivo shazováno z půdního skladovacího prostoru.

V současné době dochází k poměrně velkým změnám v názorech na chov a ustájení telat. Zatímco dříve bylo uvažováno s jejich ustájením v návaznosti na porodnu krav, uplatňuje se nyní názor na soustředění telat do specializovaných velkokapacitních teletníků. Předpokládané budování velkých kapacit si vynutí zčásti upustit od stavby jednořadových úzkých teletníků, umožňujících přístup všem telatům do tvrdého výběhu a přistupovat k řešení dvouřadových a výhledově popřípadě i víceřadových teletníků. Teletník má být řešen na kotcový systém, kde jsou telata ustájena ve skupinách od 8 kusů výše. Velikost objektu bude v určité míře závislá na celkovém soustředění telat a na počtu telat přibližně stejné věkové skupiny.

Pro takto uvažované ustájení je možno dosavadní kravíny přizpůsobit jednoduchými vnitřními úpravami. Budou spočívat ve vytvoření střední manipulační chodby, jejíž šířka umožní průjezd uvažovaného mechanizačního prostředku pro rozvoz krmiv. Po stranách manipulační chodby je třeba umístit žlaby a pro telata s mléčnou výživou pak misky nebo korýtky, se kterými sousedí zpevněná krmisti. Zbytek stáje je nutno upravit jako lože pro ustájení telat na hluboké podestýlce. Při takovém uspořádání je možno v upraveném objektu kravína umístit asi 260 telat s podílem asi $2,5 \text{ m}^2$ užitkové plochy stáje na jeden ustájený kus. Prostor mýchárny je výhodné využít buď pro přípravu nebo na skladování krmiv. Náklad na úpravu včetně vybudování výběhu se odhaduje asi na 80 000—100 000 Kčs a investiční náklad na jedno ustájené tele, včetně pořizovací hodnoty kravína, může činit asi 1700 až 2000 Kčs, což je asi o 10 % méně než platný limit pro ustájení telat.

Zatímco při malokapacitním teletníku obsluhuje jeden pracovník 30—50 telat, může ve velkokapacitním obsloužit 70—90 telat a spotřeba živé práce na obsluhu jednoho telete klesne ze 60—70 hodin za rok na 30—40 hodin, tedy zhruba na polovinu. Dosažení vyšší produktivity práce vytvořením jasných pracovních linek

zdůvodňuje — vedle řady zooveterinárních výhod — použití způsobu přestavby. V porovnání s teletníkem typu 110-1, který je používán v dosavadní výstavbě, je investiční náklad spojený s přestavbou sice vyšší asi o 300 Kčs, avšak jeho provozní náklady budou s ohledem na kapacitu ročně nižší asi o 120 Kčs. Propočtení doby úhrady dodatkové investice ukazuje, že zvýšený náklad bude uhrazen v $\frac{300}{120}$, tj. ve 2,5 letech.

Ve všech případech však nebude možno při výhledovém řešení otázek specializace zemědělské výroby vhodně využít dosavadních kravínů pro ustájení dojníc nebo ostatního skotu. Dosavadní objekty však svou velikostí a svým dispozičním řešením umožňují výhledové využití i pro jiné výrobní úkoly. Celková plocha objektu více než 700 m², která je k dispozici, umožňuje nezbytnou koncentraci pro uplatnění velkovýrobní technologie i u jiných druhů hospodářských zvířat, jako např. u prasnic, prasat a drůbeže.

Podle současného stavu vývoje velkovýrobní technologie chovu a výkrmu prasat jeví se účelnou minimální koncentrace 600 prasat na žír při výkrmu vlhkými krmivem a 1000 prasat při výkrmu suchou krmnou směsí. Uvážíme-li, že stájová část kravína pro 96 dojníc má délku 63 m a přípravná 9 m, a že šířka kravína se pohybuje od 10,5 do 12 m, máme ve stájové části k dispozici plochu 650—750 m². Na této ploše je možno ustájit 1000—1200 prasat při 0,4 m² plochy v loži a 0,15 m² plochy v kališti a v krmišti na jedno prase. Při rozponu 10,5 m bude přitom výhodné jednořadové uspořádání kotců s jednou krmnou chodbou a s krmnými automaty a kalištěm. Při rozponu 12 m pak dvouřadové uspořádání kotců. Přestavba stáje bude poněkud nákladnější, protože je nutno plochy uvnitř uspořádat tak, aby bylo získáno diferencované prostředí na loži a v kališti. Stáj je rovněž nutno vybavit účinným větráním. Mechanizační vybavení stáje může být buď jednoúčelové, s automatickými krmítky, do kterých je směs dopravována systémem dopravníků, a s mechanickou lopatou pro odklízování výkalů, nebo může být volen takový systém, kde jsou krmné automaty plněny z projíždějícího vozu a výkaly jsou odklízovány lopatou nesenou traktorem. Druhý způsob bude investičně výrazně levnější. Náklad na vnitřní stavební úpravy stáje lze odhadnout na 80 000 Kčs, mechanizační zařízení podle první varianty na 100 000 až 120 000 Kčs, a podle druhé varianty na 30 000 Kčs. U druhé varianty je však nutno pečlivě vážít možné vlivy výfukových plynů na živá zvířata. Přibližný náklad na ustájení jednoho prasete, včetně vlastní hodnoty kravína, bude činit asi 550 Kčs, což zhruba odpovídá platnému limitu a je asi o 50—70 Kčs na jedno prase vyšší než v novostavbách pro 1200 prasat. Tento zvýšený náklad lze se zřetelem na využití původního objektu pro nový výrobní účel a na následný vzrůst produktivity práce připustit. V porovnání s výstavbou dosavadních tradičních malých výkrmů prasat je však uvažovaný investiční náklad nižší o 200 až 300 Kčs a rovněž tak i spotřeba živé práce je nižší o 70—80 %.

Pro ustájení prasnic je možno současné kravíny rovněž přizpůsobit, i když jejich rozpon z hlediska využití ploch pro tento druh zvířat není právě nejvhodnější. Doporučuje se proto k této praxi přistupovat jen v nejkrajnějších případech. V chovu prasnic se stále více uplatňuje skupinový způsob ustájení. Stádo prasnic je tu rozděleno do tří skupin, a to na prasnice jalové a nízkobřezí, dále na prasnice vysokobřezí a v období porodu a na prasnice kojící se selaty. Nejvhodnější při tom je ustájit jednotlivé skupiny v oddělených prostorách s tím, že prasnice jalové a nízkobřezí mohou být ustájeny ve větších skupinách s ohledem na menší jejich nárok na

prostředí, což umožňuje výstavbu jednoduchých a lehkých staveb. Prasnice v období porodu a kojící prasnice mají vyšší nároky na prostředí, proto pro jednu z těchto skupin nebo i pro obě bude účelné nejvhodněji přizpůsobit dosavadní kravín vestavěním dvou řad kotců. Tímto způsobem je možno ve stáji umístit 60—70 prasníc, a bude-li využito i přípravný pro vysokobřezí prasnice, pak až 100 prasníc. Při současné přístavbě jednoduché stavby pro ustájení jalových a nízkobřezích prasníc je tak možno vytvořit specializovanou farmu pro 160 až 200 prasníc. Poněkud jinou úpravou dosavadního kravína pro ustájení prasníc je jeho využití pro všechny kategorie prasníc, jen vlastní porodna je přistavěna, právě tak jako řada bud pro kance.

Poměrně jednoduchá bude přestavba objektu dosavadního kravína pro chov nosnic na hluboké podestýlce. Postačí doplnit nosná hnízda, popř. trusné jámy, a vybavit stáj potřebnými krmítky a napáječkami. Rovněž je nezbytné vybavit stáj potřebnými vzduchotechnickými zařízeními pro zabezpečení dobré výměny vzduchu. Do prostoru stáje je pak možno umístit 3000—3500 slepic nebo přibližně dvojnásobný počet kuřic. Investiční náklad na ustájení jedné nosnice při uvážení zvýšených nákladů na vybavení a úpravu stáje bude činit asi 120—130 Kčs, což je asi o 20 % více než v typových halách pro 4200 nosnic. Využití objektů pro chov drůbeže je tedy poměrně méně výhodné, zvláště u kravínů bez půdních skladovacích prostorů. U staveb s půdním skladovacím prostorem je možno uvažovat i jeho využití pro ustájení nosnic, a pak se úprava projeví výhodně.

IV. Přehled ukazatelů, jichž je možno dosáhnout při stavbě dosavadního kravína

	Kapacita		Investiční náklad na 1 ks	
	před přest.	po přest.	původní	po přest.
tradiční kravín	96	—	4500	—
modernizace na mech. kravína	96	96	4500	5400
začlenění kravína do farmy jako krmírna	96	288	4500	4400
úprava na mech. stáj pro žír skotu	96	120	4500	4100
úprava na velkokapacitní porodnu	96	64	7030	8100
úprava na volnou stáj pro dojnice	96	120	4500	4600
úprava na volnou stáj pro mladý skot	120	180	3750	2770
úprava na velkokapacitní teletník	—	260	1700	2000
úprava 3 kravínů a farma vol. ustájení	288	400	4500	4300
úprava na výkrm prasat	—	1200	800	550
úprava na porodnu prasníc	—	90	5500	6000
úprava na chov nosnic	—	3500	95	140

Poznámka: Vyšší náklad proti limitu je způsoben vyššími pořizovacími náklady v dřívějších letech, kdy limity byly značně vyšší.

Vedle různých forem využívání dosavadních kravínů je nutno posoudit i možnosti využití ostatních druhů dosavadních zemědělských staveb, jako jsou odchovny mladého dobytka, výkrmny prasat a porodny prasnic o menších kapacitách, popř. drůbežárny. U odchoven mladého skotu bude způsob budoucího využití patrně obdobný jako u kravínů, protože charakter obou staveb je velmi podobný.

Dosavadní stavby pro ustájení prasat s kapacitou 200—400 kusů s tradiční technologií jsou poměrně malé a i po vnitřní přestavbě na podkladě požadavků nové technologie se nezvýší jejich kapacita natolik, aby bylo hospodárné je trvale pro tento účel využívat. V úvahu proto přichází nejspíše jejich přestavba na porodnu prasnic, lépe řečeno pro ustájení jedné ze skupin prasnic. Podobně bude možno využít i dosavadních poroden prasnic za předpokladu přestavby podle nové technologie pro jednu ze skupin prasnic. To je ovšem účelné jen tehdy, jestliže existují podmínky pro ustájení ostatních skupin prasnic v dalších stavbách. V ostatních případech je možno tyto menší stavby hospodárně využívat pro skladovací účely nebo jako údržbářské dílny, veterinární ošetřovny, izolační a karanténní stáje apod. Nejobtížnějším problémem bude nalezení správných forem využívání malokapacitních drůbežáren, vyjma případu, kdy půjde spojit dvě malokapacitní drůbežárny mezičlánkem ve větší celek. Nejlépe bude možno dosavadní malokapacitní drůbežárny využívat pro odchov kuřat, pro plemenný chov drůbeže apod.

pro 96 kusů dojníc pro potřebu zemědělské velkovýroby

Limit novostavby	Spotřeba živé práce na kus/rok		Výše dod. investice na 1 ks	Úspora prac. nákl. proti dosavadní stavbě kus/rok	Doba úhrady dodatkové investice
	původní	po přestavbě			
4400	184	—	—	—	—
4400	184	120	900	190	4,7 let
4400	184	96	—	450	—
3300	80	40	800	160	5 let
8250	240	160	1070	300	3,57 let
4400	184	96	100	450	1 rok
2700	80	40	—	160	—
2200	70	40	300	120	2,5 let
4400	184	80	—	500	—
570	577	4	—	15	—
5500	90	75	500	60	7,3 let
133	3	1,5	4,5	6	7,5 let

O způsobu využívání dosavadních objektů na vesnici pro potřeby specializované zemědělské velkovýroby s pokrokovou technologií může být rozhodnuto jen na základě hluboké znalosti všech výrobních podmínek a při respektování předpokladů, které jsou v určité míře dány i stavebními základními fondy samotnými. Stručný přehled o možnostech využívání dosavadních objektů v jednotlivých alternativních řešeních může poskytnout tabulka IV.

К некоторым вопросам перестройки и строительства населенных пунктов

В этот тематический номер журнала «Экономика сельского хозяйства» входят статьи, посвященные перестройке и строительству сельских населенных пунктов. Статьи являются логическим следствием постоянно растущего интереса к этому кругу вопросов, вызванного современными и особенно будущими потребностями развития социалистического общества. Вопросы перестройки и строительства сельских населенных пунктов становятся таким образом закономерной составной частью общего задания по ликвидации существенных различий между городом и деревней.

Преобладающей чертой современной стадии работ в этой области является ее преимущественно теоретический характер. Это касается прежде всего проблематики перестройки и строительства жилой части сельских населенных пунктов, так как здесь все еще отсутствуют практические примеры, в то время как в области перестройки и строительства специализированных сельскохозяйственных построек можно опереться на богатую практику.

В вводной статье «Актуальность перестройки и строительства сельских населенных пунктов» (канд. наук инж. арх. Милош Штепанек) рассматривается степень и характер актуальности этой темы и подчеркивается необходимость активного и творческого подхода к вопросам перестройки и строительства. В статье также подчеркивается весьма важное значение конкретного анализа современных и будущих условий и связанного с ним выбора соответствующих средств и методов решения.

В статье «Особенности сети сельских населенных пунктов в ЧССР» (доц. д-р Мирослав Блажек) на обширных статистических данных показана специфика условий заселения в ЧССР, которая характеризуется:

- а) высокой плотностью сети сельских населенных пунктов;
- б) большим числом сравнительно малых сельских населенных пунктов;
- в) большой территориальной дифференциацией отдельных типов населенных пунктов;
- г) вытекающей отсюда большой удаленностью места жительства от места работы.

Статья является ценным указанием, подчеркивающим необходимость недогматического подхода к решению вопросов перспективного формирования и перестройки сети сельских населенных пунктов, а также необходимость анализа конкретных условий в отдельных областях республики.

В статье «Заметки по поводу градостроительной проблематики перестройки и строительства сельских населенных пунктов» (канд. наук инж. арх. Йиржи Янда) намечаются и характеризуются постоянные и переменные факторы, оказывающие влияние на объем, содержание и направление перестройки и строительства сельских населенных пунктов. При этом значительное внимание уделяется разъяснению роли сохранившихся до сих пор исторически сложившихся типов населенных пунктов. На практических примерах, иллюстрируемых богатым графическим материалом, показан творческий подход к постепенной перестройке существующих населенных пунктов с использованием уцелевших ценностей, что не означает сохранение существующего положения, а формирование качественно новой жизненной среды сельского населения.

Статья «О некоторых принципах сельскохозяйственного капитального строительства» (инж. д-р Виктор Новак) касается исключительно ближайших практических задач капитального строительства производственных объектов и устройств, в особенности для животноводства. Разъясняется содержание одобренной правительством концепции строительства, в особенности в вопросах соответствующей концентрации разных видов животных. Отдельные принципы представляют собой логический результат практического опыта строительства. В статье особое внимание уделяется проблематике правильного размещения капиталовложений в рамках

сельскохозяйственного крупного предприятия, практическим вопросам локализации отдельных капиталовложений и надлежащим средствам и формам управления капитальным строительством.

Ядром статьи «Ближайшие перспективы жилищного и гражданского строительства» (Милослав Слука, инж. арх. Алекс Кадлец, д-р Милослав Трика) является разъяснение широкого комплекса вопросов, связанных с требованием создания необходимых условий жилищного строительства в сельских населенных пунктах и строительства соответствующих культурно-бытовых объектов. Статья содержит характеристику нынешнего состояния жилищного фонда в деревне, иллюстрируемую рядом цифровых данных. Дается анализ специфических условий жилищной культуры и быта в сельских населенных пунктах и содержится формулировка проектного задания по обработке основных типовых проектов для жилищного и гражданского строительства.

«Возможности эффективного использования существующих сельскохозяйственных построек в условиях крупнопроизводственной технологии» (инж. Юлиус Пахл) — предмет статьи, содержание которой состоит в обширном разъяснении возможности целесообразного использования существующих объектов двухрядных коровников с привязным содержанием дойных коров и молодняка крупного рогатого скота вместимостью около 100 голов. Эти постройки, ввиду их малой вместимости, не отвечают в достаточной степени условиям и требованиям крупнопроизводственной технологии. Автор на ряде практических примеров показывает возможности их использования в будущем для содержания разных видов сельскохозяйственных животных как без существенного переоборудования, так и путем перестройки и достройки.

В связи с проблематикой переустройства и строительства сельских населенных пунктов необходимо подчеркнуть, что ее большая общественная актуальность определяется как современным, так и в особенно предстоящим развитием нашего сельского хозяйства. При этом, однако, как показывают демографические анализы сельского заселения, перспективное решение будущего формирования сети сельских населенных пунктов будет зависеть от степени стабилизации несельскохозяйственного населения, которое в настоящее время проживает в сельских населенных пунктах. Этот факт подчеркивает важность комплексного подхода к перспективам заселения сельских районов и необходимость глубокого разъяснения конкретных связей между развитием сельскохозяйственного производства и развитием сельских населенных пунктов.

Серьезного научного обоснования требует и постановка вопроса о переустройстве и строительстве сельских населенных пунктов, как самостоятельной проблемы. Бесспорное различие в развитии городов и сел в прошлом безусловно потеряет в будущем свою правдоподобность в связи с постепенной ликвидацией причин этого различия.

Современная стадия решения вопросов перестройки и строительства должна таким образом характеризоваться глубиной теоретического подхода и тщательной подготовкой эффективных практических мероприятий, необходимых с точки зрения реализации в близком будущем соответствующих заданий.

ZUSAMMENFASSUNG

Zu einigen Problemen des Um- und Aufbaus von Dorfsiedlungen in der CSSR

Den Inhalt der vorliegenden thematischen Nummer der Zeitschrift „Zemědělská ekonomika“ bilden Beiträge über den Um- und Aufbau dörflicher Siedlungen. Die veröffentlichten Arbeiten sind die logische Folge des sich ständig erhöhenden Interesses an dieser Problematik, die durch die gegenwärtigen und insbesondere künftigen Erfordernisse der sich entfaltenden sozialistischen Gesellschaft hervorgerufen wird. Die Fragen des Um- und Aufbaus der Dorfsiedlungen werden so zu einem gesetzmäßigen Bestandteil der Gesamtaufgabe, den wesentlichen Unterschied zwischen Stadt und Dorf aufzuheben.

Der auffallendste Wesenszug des gegenwärtigen Stadiums der auf diesem Gebiet durchgeführten Arbeiten ist der überwiegend theoretische Charakter derselben. Dies trifft insbesondere für die Problematik des Umbaus und Baus der Wohnstätten in den Dorfsiedlungen zu, geeignete praktische Beispiele der Realisierung bisher nicht vorliegend, während man sich auf dem Gebiete des Um- und Aufbaus spezieller landwirtschaftlicher Bauten auf reiche praktische Erfahrungen stützen kann.

Der einleitende Artikel „Aktualität des Um- und Aufbaus von Dorfsiedlungen“ (Ing. Arch. Miloš Štěpánek, Cand. Sc.) veranschaulicht den Grad und Charakter der Bedeutsamkeit dieses Themas für die Gegenwart und betont die unabdingbare Notwendigkeit eines aktiven und schöpferischen Herantretens an die Fragen des Um- und Aufbaus. In dem genannten Artikel wird auch die große Wichtigkeit einer konkreten Analyse der gegenwärtigen und künftigen Bedingungen und der daran anknüpfenden Wahl geeigneter Mittel und Methoden zur Lösung der sich daraus ergebenden Probleme hervorgehoben.

Der Artikel „Besonderheiten des dörflichen Siedlungsnetzes in der ČSSR“ (Doz. Dr. Miroslav Blažek) zeigt an Hand reicher statistischer Angaben den spezifischen Charakter der Siedlungsverhältnisse in der ČSSR auf, der gekennzeichnet wird:

- a) durch die große Dichte des dörflichen Siedlungsnetzes,
- b) durch die große Anzahl verhältnismäßig kleiner Ansiedlungen,
- c) durch die große Mannigfaltigkeit des gebietsmäßigen Vorkommens der einzelnen typischen Siedlungsformen,
- d) durch den ausgeprägten Anteil der nichtlandwirtschaftlichen Einwohnerschaft in den Dorfsiedlungen,
- e) durch den sich daraus ergebenden großen Umfang der Fahrten in die Arbeit.

Der Inhalt des gesamten Artikels stellt einen wertvollen Beitrag zur Herausstellung der Notwendigkeit eines undogmatischen Herantretens an die Lösung der Perspektivgestaltung und -Umgestaltung des dörflichen Siedlungsnetzes und der Erfordernis einer sachlichen Analyse der konkreten Bedingungen in den einzelnen Gebieten der Republik dar.

Der Beitrag „Bemerkungen zur urbanistischen Problematik des Baus- und Umbaus von Dorfsiedlungen“ (Ing. Arch. Jiří Janda, Cand. Sc.) ist auf die Festlegung und Charakteristik der ständigen und veränderlichen Faktoren ausgerichtet, die den Umfang, Inhalt und die Richtung des Um- und Aufbaus der dörflichen Siedlungen beeinflussen. Eine besondere Aufmerksamkeit wird dabei der Klärung der Rolle historisch überlieferter Siedlungstypen gewidmet. An praktischen Beispielen, die durch reiches graphisches Material illustriert werden, wird das schöpferische Herantreten an die fortschreitende Umgestaltung der bestehenden Siedlungen, unter Ausnutzung der überlieferten Werte aufgezeigt, wobei nicht die Aufrechterhaltung des bisherigen Zustandes, sondern die Schaffung einer qualitativ neuen Lebensumwelt für die dörfliche Einwohnerschaft verfolgt wird.

Der Artikel „Zu einigen Grundsätzen der landwirtschaftlichen Investitions-Bauvorhaben“ (Ing. Dr. Viktor Novák) befaßt sich ausschließlich mit den zunächst zu lösenden Aufgaben der investitionsmäßigen Errichtung von Produktionsobjekten und -Einrichtungen, insbesondere für die tierische Produktion. Er enthält eine Erläuterung der von der Regierung genehmigten Konzeption des Bauwesens, insbesondere in bezug auf Fragen der geeigneten Konzentration der einzelnen Nutztierarten. Die einzelnen Grundsätze sind das logische Ergebnis der bisherigen, bei der Durchführung der Bauten erworbenen praktischen Erfahrungen. Besonderer Nachdruck wird in diesem Artikel auf die Problematik der richtigen örtlichen Verteilung der Investitionen im Rahmen des Wirtschaftsbereichs des landwirtschaftlichen Großbetriebes, auf die praktischen Fragen der Lokalisierung der einzelnen Investitionsvorhaben und auf geeignete Mittel zur Durchführung und geeignete Formen der Leitung der Investitionsbauvorhaben verlegt.

Den Kern des Beitrags „Die nächsten Perspektiven des Wohnbaus und des staatsbürgerlichen Bauwesens“ (Miloslav Sluka, Ing. Arch. Alex Kadlec, Dr. Miroslav Trnka) bildet die Klärung eines breiten Komplexes von Fragen, die mit der Forderung verbunden sind, in den Dorfsiedlungen die unerläßlichen Bedingungen für den massenweisen Wohnungsbau und für

den Bau der erforderlichen Objekte der wirtschaftlichen und kulturellen Dienste für die Bevölkerung zu schaffen. Der Artikel enthält eine Charakteristik des gegenwärtigen Standes des Wohnugsfonds im Dorfe, die durch eine Reihe zahlenmäßiger Angaben vervollständigt wird; ferner eine Analyse der spezifischen Wohn- und Lebensbedürfnisse in den Dorfsiedlungen und die Formulierung der Typungsaufgabe zwecks Erarbeitung von grundlegenden Typenunterlagen für den Ausbau der Gemeinschaftseinrichtungen.

Den Inhalt des Artikels „Möglichkeiten einer Verwendung der bestehenden landwirtschaftlichen Bauten in den Bedingungen der großbetrieblichen Technologie“ (Ing. Julius Pachl) bildet eine eingehende Erläuterung der Möglichkeit, die bestehenden Objekte zweireihiger Anbindekuhställe für Milch- und Jungvieh, mit einer Kapazität von etwa je 100 Stück, zweckvoll auszunützen. Diese Bauten entsprechen wegen ihres geringen Fassungsraums den Bedingungen und Erfordernissen der großbetrieblichen Technologie nur unzureichend. Der Autor zeigt an einer Reihe praktischer Beispiele die Möglichkeit ihrer künftigen Nutzung zum Aufstallen verschiedener landwirtschaftlicher Nutztierarten auf und zwar sowohl ohne wesentliche bauliche Veränderungen als auch durch Um- und Ausbau.

Im Zusammenhang mit der Problematik des Umbaus und Baus dörflicher Siedlungen muß hervorgehoben werden, daß der hohe Grad der gesellschaftlichen Aktualität dieser Problematik sowohl von der gegenwärtigen als auch insbesondere von der vorausgesetzten Entwicklung unserer Landwirtschaft bestimmt wird. Dabei wird jedoch (wie demographische Analysen unserer Dorfsiedlungen zeigen) die Perspektivlösung der künftigen Gestaltung des dörflichen Siedlungsnetzes von dem Grad der Stabilisierung der nichtlandwirtschaftlichen Einwohnerschaft, die heute in den Dorfsiedlungen lebt, abhängen. Diese Tatsache zeugt für die Wichtigkeit einer komplexen Auffassung der Perspektiventwicklung der Dorfsiedlungen und für die Notwendigkeit einer gründlichen Klärung der konkreten Zusammenhänge zwischen der Entfaltung der landwirtschaftlichen Produktion und der Entfaltung der dörflichen Siedlungen.

Eine seriöse wissenschaftliche Klärung erfordert auch die Frage der Berechtigung, den Um- und Aufbau der dörflichen Siedlungen als selbständiges Problem zu betrachten. Die fraglose Unterschiedlichkeit der Entwicklung von Stadt und Dorf in der Vergangenheit verliert ohne Zweifel in der Perspektive, in Anbetracht der fortschreitenden Aufhebung der Ursachen dieser Unterschiedlichkeit, ihre Berechtigung.

Ein Merkmal des gegenwärtigen Studiums bei der Lösung der mit dem Um- und Aufbau der Dorfsiedlungen verbundenen Probleme muß daher eine ausgeprägte theoretische Aktivität und eine gewissenhafte Vorbereitung wirksamer praktischer, vom Gesichtspunkt der unfernen Aufgaben der Realisierung erforderlicher Maßnahmen sein.

K VÝSLEDKŮM SOFIJSKÉ KONFERENCE O OTÁZKÁCH ZEMĚDĚLSKÉ VÝSTAVBY

Problematicke zemědělské účelové výstavby i aktuálnosti otázek přestavby a výstavby vesnických sídlišť je věnována mimořádná pozornost i v členských zemích Rady vzájemné hospodářské pomoci. Je to nezbytný důsledek společného, koordinovaného úsilí o maximální urychlení vzestupu zemědělské produkce a tím o vytvoření reálných podmínek pro zajištění jak vysokých nároků v zásobení obyvatelstva potravinami, tak v zásobení průmyslu surovinou.

V soulase s touto naléhavostí se v druhé polovině října 1960 uskutečnila v Sofii speciální konference o zemědělské výstavbě, svolaná společně Stálými komisemi Rady vzájemné hospodářské pomoci pro stavebnictví a pro zemědělství. Hlavním cílem konference bylo široké posouzení otázek zemědělské účelové výstavby objektů a farem pro živočišnou výrobu a praktická výměna názorů na směry jejich perspektivního rozvoje.

Významným přínosem konferenčního jednání byla první výměna názorů na perspektivní utváření sítě venkovských sídel i struktury jednotlivých vesnic.

Výsledky sofijské konference byly publikovány ve sborníku „Informační zprávy“ vydaném Stálou komisí ekonomické a vědeckotechnické spolupráce v oblasti výstavby Rady vzájemné hospodářské pomoci.¹⁾ Obsahové její zaměření je možno stručně formulovat takto:

a) určení základních směrů rozvoje technologie v živočišné výrobě a jejich odraz v projekci a ve výstavbě;

b) unifikace projekčních norem a problémy typizace zemědělských výrobních objektů a zařízení;

c) upřesnění nejpokrokovějších metod zemědělské výstavby za širokého použití vysoce efektivních materiálů, včetně materiálů místních;

d) určení základních principů územního plánování zemědělských rajónů a vesnických sídlišť.

V soulase s tímto zaměřením, byly v průběhu konference předneseny jak v plénu, tak i v jednotlivých pracovních komisích referáty, zpracované buď jednotlivými delegacemi, nebo sekcemi Stá-

lé komise pro stavebnictví. Přehled těchto příspěvků ukazuje názorně věcnou stránku jednání konference:

1. Příspěvek zástupce československé delegace, V. Nováka,

„O základních směrech technologie v živočišné výrobě a jejich vlivu na stavební řešení zemědělských výrobních objektů“.

2. Zpráva předsedy sekce pro typové projektování Stálé komise pro stavebnictví, S. Albrechta,

„O způsobech využití pokrokové technologie chovu skotu a drůbeže při projektování objektů pro živočišnou výrobu“.

3. Zpráva delegace Německé demokratické republiky,

„O technologii i způsobu zařízení staveb a farem pro skot (výsledky a zkušenosti Německé demokratické republiky)“.

4. Příspěvek delegace Svazu sovětských socialistických republik v Sekci typového projektování,

„O pokrokové technologii chovu prasat a způsobu zařízení jednotlivých objektů a farem“.

5. Příspěvek delegace Bulharské lidové republiky v Sekci typového projektování,

„O pokrokové technologii chovu drůbeže (slepice) a způsobech zařízení jednotlivých objektů a farem pro drůbež“.

6. Referát Sekce stavebních materiálů Stálé komise pro stavebnictví,

„O výrobě a využití efektivních mate-

1) „Informacionnye soobščeniya“, čís. 6, svazek I, II, Berlín, 1961. Tento sborník obsahuje příspěvky, přednesené v průběhu sofijské konference, včetně přehledu mezinárodních pasportů typových projektů (svazek II).

riálů v zemědělské výstavbě, včetně využití místních surovinových zdrojů“.

7. Referát Sekce rozvoje výrobní základny stavebnictví Stálé komise pro stavebnictví,

„O pokrokových způsobech realizace zemědělské výstavby, o mechanizaci stavebních prací a vytváření příslušných výrobních základů“.

8. Referát Sekce rajónového územního plánování a stavby měst Stálé komise pro stavebnictví,

„O základních principech územních plánů zemědělských rajónů a územních plánů vesnických sídlišť“.

Obsah jednotlivých zpráv a příspěvků, většinou bohatě ilustrovaných praktickými příklady projekčních řešení se stal výchozím podkladem pro přijetí mezinárodního pasportu typových podkladů.

Z poměrně jednotné tematicky konference se vymykal jen referát „O základních principech územních plánů zemědělských rajónů a územních plánů vesnických sídlišť“. Jeho zařazení na program jednání odráželo však objektivní nutnost komplexního řešení otázek rozvoje výrobních sil v zemědělství a poskytl možnost široké výměny názorů o směrech a praktických metodách přestavby a výstavby vesnických sídlišť.

Naléhavost této problematiky v jednotlivých členských zemích Rady vzájemné hospodářské pomoci je značná. Rozdílnost v přístupu k jejímu řešení je však závislá zejména na stupni rozvoje národního hospodářství jako celku, zvláště pak na stupni rozvoje zemědělské výroby.

I když právě tyto okolnosti bránily přijmout konkrétní návrhy na praktický postup, přispěla výměna názorů jak k objasnění specifických podmínek v jednotlivých členských zemích Rady vzájemné hospodářské pomoci, tak i k objasnění úlohy a poslání územních plánů v procesu rozvoje zemědělské výroby.

Výsledky sofijské konference o otázkách přestavby a výstavby vesnických sídlišť byly pak předmětem jednání Sekce územního plánování Stálé komise pro stavebnictví na 5. zasedání v Budapešti ve dnech 12.—18. září 1961. Byla přijata společně doporučení, ve kterých se mj. združňuje:

„Koncentrovat investice, zejména technického vybavení občanské výstavby a služeb do sídlišť, u nichž se počítá s perspektivním rozvojem. V sídlišťích, ve kterých se s rozvojem sídlištních funkcí nepočítá, rozmísťovat jen ty investice, které jsou nezbytné pro zemědělskou výrobu a pro zabezpečení současného stavu jejich obyvatel nejzákladnějšími službami.“

V členských státech RVHP nabývá velkého významu využití dobrého stavebního fondu v drobných sídlišťích, která se v perspektivě nebudou rozvíjet, a to pro účelové využití v rámci zemědělských závodů.

Při organizaci a rozmístění zemědělských závodů a jejich hospodářsko-výrobních jednotek i při organizaci a rozmístění sídlišť je nutno přihlížet k existenci dosavadních měst a průmyslových středisek, jakož i dopravních tepen.

Pro zabezpečení rostoucích požadavků zemědělské výroby, jakož i potřeb průmyslnosti a hospodárnosti výstavby, je nutno vytvořit síť základů stavebního průmyslu a základů využívajících místních stavebních materiálů v jednotlivých zemědělských rajónech. Je nezbytné, aby při vypracování územních plánů zemědělských rajónů byla uskutečněna lokalizace těchto základů.

Při zpracovávání územních plánů vesnických sídlišť je nezbytné k dosažení hospodárnosti hromadné bytové výstavby i výstavby technického vybavení:

a) postupně zvětšovat rozsah výstavby obytných budov do 2—3—4 podlaží,

b) zmenšit rozměry pozemků a přenést individuální zelinářské zahrady za hranice obytného území,

c) maximálně využít volných ploch velkých zahrad a jiných nezastavěných ploch uvnitř vesnických sídlišť pro zvýšení hustoty zástavby.

V zájmu zvyšování hospodárnosti zástavby a zlepšení architektonického vzhledu veřejných prostranství sídlišť je třeba seskupovat administrativní i kulturní budovy i budovy služeb, jakož i soustřeďovat jejich provoz podle možnosti do několika málo objektů.

V zájmu dlouhodobé perspektivy zpracovávání územních plánů zemědělských rajónů a sídlišť je nutno v nejbližší době zajistit další rozpracování a prověrku existujících normativů a ekonomických ukazatelů, jakož i metodických a technických osnov.

Členským státům Rady vzájemné hospodářské pomoci se doporučuje vypracovávat vzorová řešení územních plánů zemědělských rajónů a sídlišť s možností jejich využití v podmínkách jednotlivých členských států.“

Sofijská konference znamenala bezesporu významný přínos v řešení společných otázek rozvoje zemědělské výroby na úseku investiční výstavby a je počátkem těsné, konkrétní spolupráce členských států Rady vzájemné hospodářské pomoci v této oblasti.

C. Sc. inž. arch. Miloš ŠTĚPÁNEK

PROBLEMATIKA PŘESTAVBY A VÝSTAVBY VESNICE

Literární řešerše Výzkumného ústavu výstavby a architektury,) Brno*

Andrzejewski Adam: *Budownictwo mieszkaniowe i polityka budowlana w krajach skandynawskich* (Obytná výstavba a stavební politika ve skandinávských zemích), Miasto č. 12, str. 19—27, 1960.

Becker H. J., Schlote W.: *Neuer Wohnbau in Finnland* (Nová bytová výstavba ve Finsku), Karl Krämer Verlag, Stuttgart, 1958.

Van Beusekom H. G.: *Het woonkernprobleem in de nieuwe polders* (Hlavní bytové problémy v nových poldrech), v *Economisch-statistische Berichten*, Rotterdam, 45. Jhg. Nr. 2241, str. 678, 29. 6. 1960. (Práce je citována v: *Informationen des Instituts für Raumforschung* č. 23, str. 589, 1960.

Birjulin I.: *Planirovka celinných sovchozov Sibirii* (Územní plánování na sibiřských celinách). Seľskij strojitel, čís. 7, str. 19, 1959.

Birjulin I.: *Planirovka i zastrojka sel — neotložnoje delo* (Územní plánování a výstavba vesnic je neodkladným úkolem. Seľskoje strojitelstvo č. 11, str. 16, 1960.

Birjulin I., Konduchov A.: *Blagoustrojstvo usadeb sovchozov* (Vybavení sídlišť v sovchozech). Seľskoje strojitelstvo č. 7, str. 19 a další, 1960.

Bóna J.: *Základné problémy prestavby a výstavby dediny*. Projekt Bratislava 2, č. 9, str. 126—131, 1960.

Bouma C. J. A.: *Europäische Familienbetriebe: Niederland* (Evropské individuální zemědělské závody: Nizozemí). Bauen auf dem Lande, čís. 11/12, str. 272—273, 1959.

Bulzacki Waclaw: *Budownictwo wiejskie w Finlandii* (Vesnická výstavba ve Finsku). Budownictwo wiejskie, čís. 9, str. 26—28, čís. 10, str. 15—18, 1959.

Deluer G. O.: *Dosvid projektuvannja*

rajonnoj planirovki Kagarlickogo rajonu kijivskoj oblasti (Zkušenosti územního plánování Kagarlického rajónu v Kijevské oblasti). Visnik architektury i budivn. i archit. URSS, č. 1, 1960.

Denozières M. P., Brunette M. R.: *L'assainissement des communes rurales* (Asanace venkovských obcí) 6 foto, lit. 12. Techn. Sci. Municip. 55, č. 11, str. 385—395, 1960.

Descheffer H.: *Landwirtschaftliches Bauen in den Niederlanden*, 24 s. DIN A4, 1954 (Inzerováno v: *Bauen auf dem Lande* č. 10, 1959.

Dvorcova T.: *S chutorov — v blagoustrojstvennyje poselki* (Z malých vesniček vybudovat dobře vybavená sídliště). Seľskij strojitel č. 9, str. 26, 1959.

Faragó Kálmán: *A magyar falvak fejlődésének kérdésehez* (K otázce rozvoje maďarských vesnic). Magyar építőművészet č. 4, str. 3—6, 1961.

Focşa Gheorghe: *Le musée du village à Bucarest* (Muzeum vesnice v Bukurešti). Str. 206, Bucarest 1958. VÚVA-Bo 5830.

Glušakov A.: *Kakim budet kolchoz „Novaja žizn“* (Jaký bude kolchoz „Novaja žizn“). Seľskij strojitel, č. 6, str. 15, 1959.

Groenman Sj.: *Dorfplanung — ein Problem in den neuen Poldern der Niederlande* (Územní plánování vesnice — problém nových poldrů v Nizozemí). *Informationen des Instituts für Raumforschung*, Bad Godesberg, ř. 23, str. 580—1, 1960.

Gucalenko I., Waser mann Z.: *Novoje v seľskom strojitelstve* (Nová tendence ve výstavbě na vesnici). Architektura SSSR, čís. 11, str. 2—6, 1959.

Janda Jiří: *K některým problémům socialistické přestavby vesnického osídlení a vesnice*. Architektura ČSSR, č. 2, str. 97—101, 9 obr., 1 tab., Praha 1961.

Jemeljanov I.: *Tri krupnych naseľnennych punktov vmesto 36 melkich de-*

*) V dalším zkratkou VÚVA.

reven (Tři velká sídliště místo 36 vesniček). Seľskij strojitel' č. 1, str. 18, 1960.

Jeršov R. N.: *Ob opytě maloetažnogo žilištnogo strojitel'stva v zarubežnych stranach* (Zkušenosti nízké bytové výstavby v zahraničí). Gozizdat Moskva, 1960.

Jůva Karel: *Úprava a výstavba venkovských obcí*. Vydalo Ústředí moravských obcí, měst a okresů, Brno 1941 (49 str.) VÚVA-Bo 75.

Kadlec A.: *Přestavba vesnice*. Architektura ČSSR, č. 1, str. 39, 7 obr., Praha 1961.

Kadlec A., Mačel O., Viklický A.: *Přestavba venkovských obcí*. 3 díly, str. 376, 124 obr., 26 příl., Praha, VÚVA, 1961.

Kiss Dénes: *Opponensi vélemény a tervpályázat m. é. sz. Bírálátán* (Oponentní posudek k soutěži). Magyar építőművészet, č. 4, str. 27, 1961.

Kodoň M.: *K územnímu plánu rekreační osady Podbanské*. Projekt č. 4 až 5, str. 74—75, 2 obr., Bratislava 1961.

Konduchov A.: *Centralnaja usadba sovchoza „Gorodskoj“* (Ústřední sídliště sovchozu „Gorodskoj“). Seľskoje strojitel'stvo č. 2, str. 16 a další, 1960.

Koroľ V.: *Novoje v planirovke i zastrojke kolchoznych sel Belorusii* (Novinky v plánování a výstavbě kolchozních vesnic v Bělorusii). Architektura SSSR, č. 11, str. 21—25, 1959, VI.

Kőszegfalvi György: *Regionális áttekintés a mezőgazdasági településhálózatról* (Venkovská sídlištní síť z hlediska územního plánování rajónů). Magyar építőművészet č. 4, str. 7—8, 1961.

Kravčenko V. J.: *Aktuální pitannja sil* (Aktuální problémy přestavby vesnic). Visnik Akademii budivnictva i architekturi URSS, čís. 1, str. 3—8, 1960.

Kudrjavcev A., Svetličnyj B., Martynov G.: *Novyj etap v planirovke i zastrojke kolchoznych selenij*. (Nová etapa v plánování a zastavování kolchozních sídlišť). Architektura SSSR, č. 9, str. 44—45, 1959, IX.

Kurgin S.: *Rajonnaja i vnutrichozajstvennaja planirovka* (Územní plánování zemědělských rajónů a hospodářských obvodů). Seľskoje strojitel'stvo č. 7, str. 20, 1960.

Kurial A.: *Přestavba bytového fondu venkovských obcí*. Ve spise: Soubor vědeckých a odborných prací z III. vědecké konference ČVUT v Brně, konané ve dnech 16.—19. XII. 1957, str. 197—211, Praha: SPN, 1958.

Ljaščenko S.: *Rešenija XXI. sjezda KPSS i zadači seľskogo strojitel'stva* (Usnesení XXI. sjezdu KSSS a úkoly zemědělské výstavby). Architektura SSSR, čís. 2, str. 18—23, 1959.

Lux Kálmán: *Magyar szocialista falu tervpályázat* (Soutěž na maďarskou socialistickou vesnici). Magyar építőművészet, č. 4, str. 7—24, 46 obr., 1961.

Máčel O., Vajdiš J.: *Slovácko, architektonický vývoj vesnice*. Naklad. čs. výtvarných umělců, Praha 1958.

Mamedzade K.: *Kolchoz „Bolgarija“ perestrojivajet svoji sela* (Kolchoz „Bolgarija“ (v Azerbájdžánu) přestavuje svoje vesnice). Seľskoje strojitel'stvo, č. 1, str. 17, 1960.

Mandaus J.: *Zemědělství, územní řešení a vesnice*. Projekt Bratislava 2, č. 9, str. 131—133, 1960.

Mandaus J.: *Územně plánovací studie zemědělského závodu*. Československý architekt, č. 25—26, Praha 1961.

Myslík J.: *Přestavba a výstavba vesnice*. Čs. architekt, č. 7, str. 4, 3 obr., Praha 1961.

Naumov S. F., Sokolova E. B.: *Razmeščeniye maloetažnych žilych domov, priemy planirovki i zastrojki territorii* (Rozmístění nízkých obytných domů a způsoby zastavění a plánování území). Kniha. Kapitola I. — Opyt strojitel'stva. 1959.

Nefedov S.: *Sooruzat blagoustrojennyje kolchoznyje poselki* (Budovat dobře vybavené kolchozní osady). Žilišč. strojit., č. 9, str. 2—4, 1959.

Němec Jiří: *Přestavba vesnice v současné době*. 43 str. Státní zemědělské nakladatelství, Praha 1960. VÚVA-Bo 5588.

Niemke W.: *Die Umwandlung alter Dörfer in sozialistische Dörfer* (Přeměna starých vesnic ve vesnice socialistické). Deutsche Archit., 8, čís. 5, str. 257—265, 1959.

Niemke W., Grünberg H.: *Alte Dörfer — neue Dörfer* (Staré vesnice — nové vesnice). Berlín 1959, 30 str. VÚVA-Bo 5247.

Novák V.: *Návrh směrného plánu výstavby a přestavby obce Mělnické Vtelno*. Architektura ČSSR, č. 2, str. 101—104, 12 obr., Praha 1961.

Novikov G.: *Selo Šušenskoje segodnja* (Vesnické Š. dnes). Seľskij strojitel' č. 7, str. 4, 1959.

Ožogin S.: *Blagoustrajivajetsja selo Virjatio* (Zlepšuje se vybavení vesnice V.). Seľskij strojitel' č. 11, str. 7, 1959.

Perczel K.: *A „Szocialista falu“ tervpályázat kiírásának alapelvei* (Zásady soutěže „Socialistická vesnice“). Magyar építőművészet, č. 4, str. 25—26, 1961.

Pojer M.: *Výstavba dedin — úloha dejinného významu*. Výstavba socialismu, č. 21, str. 5, Bratislava 1961.

Polikarpov V.: *Planirovka selenij v Talovskom rajoně* (Územní plánování

vesnic v T. okrese). Seľskij strojitel', č. 5, str. 7, 1959.

Proske E.: *Das ländliche Siedlungsnetz im Bezirk Halle* (Sít venkovských sídlišť v kraji Halle). Deutsche Architektur č. 10, 1959.

Prozorovskij G. N.: *Planirovka i pereustrojtvo seľskogo rajona* (Plánování a přestavba zemědělské oblasti). 5 sit., 3 púd. 2 řezy, 2 pohl., 4 tab. — Izv. Akad. Stroj. i Archit. SSSR, č. 3, str. 27—38, 1960.

Prozorovskij G., Andrijuchin T.: *Rajonnaja planirovka seľskoj mestnosti* (Územní plánování zemědělského rajónu). Architektura SSSR, č. 11, str. 13—16, 1959, Výstavba a architektura č. 3, str. 13—15, 1960.

Prozorovskij G. M., Pavlov V. P.: *Osobennosti industrializacii strojitel'stva v sele* (Zvláštnosti zprůmyslnění stavitelství na vesnici). Izv. Akad. Stroj. i Archit. SSSR, čís. 1, str. 58—64, 1960.

Pyć Włodzimierz: *Budownictwo z gliny v NDR* (Stavby z hlíny v NDR). Budownictwo wiejskie čís. 3, str. 14—17, 1959.

Rjazanov V., Solofněnko N.: *Važnějšíje problemy planirovki i zastrojki seľskochozjajstvennych rajonov* (Nejdůležitější problémy plánování a výstavby zemědělských rajónů). Architektura SSSR č. 2, str. 21—23, 1960, Výstavba a architektura č. 9—10, str. 6—8, 1960.

Schmitter E. P.: *Die Grenzen werden fallen* (O územním plánování zemědělských rajónů v severozápadní Evropě včetně Holandska). Bauen auf dem Lande, č. 3, str. 53—56, 1959.

Sluka M.: *Otázka přestavby naší vesnice*. Plánované hospodářství, č. 2, str. 105—115, Praha 1961.

Stárek V.: *Rozmístění zemědělské výroby v okrese — důležitý předpoklad slučování JZD*. Zemědělská ekonomika (ČSAZV) 1961, č. 3, str. 203—212, 2 tab.

Svetličnyj B., Martynov G.: *Novyj etap v planirovke i zastrojke kolchoznych selenij* (Nová etapa v plánování a výstavbě kolchozních sídlišť). Architektura SSSR, čís. 9, 1959, Výstavba a architektura, čís. 4, str. 7—11, 1960.

Szontágh Pál: *Mezőgazdasági építmenyek aktuális kérdései* (Aktuální otázky zemědělských staveb). Magyar építőművészet č. 4, str. 30—33, 14 obr.

Ščelkov O.: *Po jedinomu architektoničeskomu planu* (Podle jednotného architektonického plánu). Architektura SSSR, čís. 11, str. 26—27, 1959.

Šibajev D.: *Problemy rasselenija i razmeščeniya strojitel'stva v sovchozach v svete rešenij XXI. sjezda KPSS* (Otázky osídlení a rozmístění staveb v sovchozech

ve světle usnesení XXI. sjezdu KSSS). Architektura SSSR, č. 5, str. 36—39, 1959.

Štěpánek L.: *Za krásnější vesnici*. 72 str. Státní zemědělské nakladatelství, Praha 1960. VÚVA-Bo 5421.

Tatarov I.: *Sela strojatsja po planu* (Výstavba vesnic se provádí podle plánu). Seľskoje strojitel'stvo, č. 12, str. 15, 1960.

Timofejev: *Strojitel'stvo krupnych seľskich poselkov v Latviji* (Výstavba velkých zemědělských sídlišť v Litvě). Seľskoje strojitel'stvo, čís. 10, str. 22 a další, 1960.

Tonew L., Jonczew W.: *Planowanie wsi Bulgarskiej: Zeszyt 1* (Plánování bulharských vesnic. Sešit 1). Instytut urbanistyki i architektury, Warszawa, 1959.

Trautmann: *A mezőgazdasági építés politikája* (Politika zemědělské výstavby). Magyar Tudományos Akadémia Műszaki, Tudományos Oszt., Közleményei 27. k. 1—2 sz., str. 163—174, 1960.

Trintignac M.: *La planification aux Pays-Bas. Le développement des polders*. V: Etudes et Documents du Centre de Recherches Economiques et Sociales, Paris. Serie VIII, č. 8—9, str. 9—105, 1960. — Recenze: Informations des Instituts für Raumforschung, Bad Godesberg, č. 23, 1960.

Trzeciak J.: *Planowanie przestrzenne v ZSRR elementem postępu na wsi* (Územní plánování v SSSR jako prvek pokroku na vesnici). Budownictwo wiejskie, č. 11, str. 1—4, 1960.

Valentík Z.: *Výstavba socialistické vesnice*. Plánované hospodářství, č. 7, str. 588—596, Praha 1961.

Vasilkov A.: *Sostavlenije generálnych planov dlja kolchozov* (Vypracování generálních plánů pro kolchozy). Seľskij strojitel', č. 5, str. 7—8, 1959.

Viklický A.: *Základní perspektivy rozvoje venkovského osídlení*. Architektura ČSR 19, č. 5, str. 342—344, 1960.

Viklický A.: *Úvahy o přestavbě venkovského osídlení v cizině a u nás*. Architektura ČSSR, čís. 7, str. 500—501, 1961.

Viklický A.: *Perspektivy přestavby venkovského osídlení*. Čs. architekt č. 11, str. 4, 2 obr., Praha 1961.

Zykov M.: *Planirovka seľskochozjajstvennogo rajona* (Územní plánování zemědělského rajónu). Seľskij strojitel', č. 3, str. 11 a další, 1960.

Žmudskij D., Pavlovskij A.: *Prijemy planirovki seľskich poselkov* (Způsoby plánování zemědělských sídlišť). Žiliščnoje strojitel'stvo, čís. 6, 1960.

* * *

Annual Bulletin of Housing and Building Statistics for Europe (Statistic-

ká ročenka o bytové výstavbě v Evropě). OSN Ženeva 1959.

Dorfplanung in der DDR (Plánování vesnic v NDR). Ministerium für Bauwesen und Deutsche Akademie, 1958.

Dorfplanung in der Deutschen Demokratischen Republik (Územní plánování vesnic v NDR). Berlin, 31 str. VÚVA-Bo 5248, 1959.

Drei- bis fünfgeschossige Wohnhäuser auch auf dem Lande (Tří- až pětiposchodové obytné domy také na venkově). Deutsche Architektur, čís. 2, str. 94—95, 1959—II.

„Fremdindustrie“ aufs Land (Průmysl na venkov). 15. I. Informationen, Inst., Raumforschung 10, č. 1, str. 21—25, 1960.

Hoeveel dorpen in Oostelijk Flevoland? (Kolik vesnic ve Východním Flevolandu?). Land en Water, č. 2, str. 84, 1959, Informationen č. 17, str. 385, 1959.

Itogi otkrytoho konkursa na projekty sel'skich žilych domov (Výsledky veřejné soutěže na projekty vesnických obytných domů). II, Sel'skij strojitel č. 2, str. 19—22, 1959.

L'habitation dans les pays nordiques (Bytová výstavba v severských zemích). Kodaň, citováno v Miesto čís. 12/1960, str. 27, 1960.

Metodika výrobní části jednoduchého

projektu HTÚP. Praha: Ministerstvo zemědělství ve SZN, 29 str., VÚVA-Bo 5295, 1959.

Neue Bauernhöfe in Norden (O zemědělské výstavbě v Dánsku). Bauen auf dem Lande, čís. 7, str. 157—162, 1959.

Obydlie v poľnohospodárskych sídliskách. Literární rešerše č. 203. 36 záz., Kčs 10,—, obj. č. ÚTK-Rs-203, 1953—1959.

Opyty strojitelstva sel i poselkov sel'skochozjajstvennogo charaktera v Vengriji v 1949—1959 gg. (Zkušenosti z výstavby zemědělských sídlišť v Maďarsku v letech 1949—1959). VÚVA-Bo 5823.

Planirovka i zastrojka poselkov (Plánování a výstavba vesnických sídlišť). Moskva: Gosstrojizdat. 133 str. KVŠT II 1491 99, 1958.

Projektirovanije dlja industrial'nogo strojitelstva v sel'skoj mestnosti (Projekty pro průmyslovou výstavbu na vesnici). Architektura SSSR, čís. 11, str. 71, 1960.

Přestavba obce Rapšach. Architektura ČSSR, č. 3, str. 173—178, 18 obr., Praha 1961.

Vegaviana (Španělsko) — originální řešení nové osady. Revista Nacional de Arquitectura č. 202, 1958.

Zařazení obcí do výrobních oblastí a podoblastí. Praha: Ministerstvo zemědělství, 228 str. VÚVA-Bo 5296, 1959.

SLOVNÍČEK ZEMĚDĚLSKÉ EKONOMIKY

PROSTŘEDKY ZEMĚDĚLSKÉHO PODNIKU

dělíme buď z hlediska rychlosti jejich opotřebování na základní a oběžné a obě tyto skupiny na výrobní a nevýrobní, nebo z hlediska jejich působení ve výrobní nebo nevýrobní sféře na výrobní a nevýrobní a tyto dvě skupiny potom dělíme na základní a oběžné, resp. oběhové prostředky.

ZÁKLADNÍ PROSTŘEDKY

v zemědělských podnicích jsou pracovní prostředky, které se pozvolna opotřebovávají ve výrobní nebo nevýrobní sféře zemědělských podniků. Dělíme je na základní prostředky výrobní a základní prostředky nevýrobní.

ZÁKLADNÍ PROSTŘEDKY VÝROBNÍ

jsou pracovní prostředky, které se ve výrobním procesu spotřebovávají pozvolna — opotřebovávají se — a na výrobky přenášejí jen část své hodnoty, např. stáje, skleníky, traktory, kombajny, strojní zařízení, dospělá chovná a tažná zvířata apod.

ZÁKLADNÍ PROSTŘEDKY NEVÝROBNÍ

jsou pracovní prostředky, které se pozvolna opotřebovávají v procesu oběhu, např. skladištní budovy, sádky pro ryby, nebo ve sféře nevýrobní spotřeby, např. obytné budovy, kulturní a sociální zařízení, zdravotnická zařízení.

OBĚŽNÉ PROSTŘEDKY

zemědělského podniku jsou pracovní předměty a peněžní částky, které působí buď ve sféře výroby nebo oběhu tak, že neustále přecházejí z jedné sféry do druhé. Oběžné prostředky zemědělského podniku dělíme na oběžné prostředky výrobní a na oběžné prostředky nevýrobní — oběhové prostředky.

O ČEM PÍŠÍ EKONOMICKÉ ČASOPISY

Sborník Vysoké školy zemědělské, Brno
— Schwarzer J.: Plánování struktury reprodukční části chovu skotu v celoročních výrobních plánech (č. 4) — Skočík M.: Příspěvek k metodám organizace měsíční a roční socialistické soutěže v JZD (č. 4) — Lom F.: Vývoj technologie rostlinné výroby za feudalismu a kapitalismu (č. 3-4).

Sborník Vysoké školy zemědělské, Praha
— Lom F.: Soustavy hospodaření v zemědělství.

Podniková organizace — Havlín, Strnad: K organizaci zavádění samostatných počítačů v ČSSR (č. 1).

Účetní evidence — Starý V.: Význam úprav účetní evidence na rok 1962 (č. 2).

Technika v selskom chozjajstve — Rubcov P.: Komplexní elektrifikace dojení (č. 1) — Bujanov A.: Zvýšit produktivitu práce při obdělávání kukuřice (č. 1).

NOVÉ EKONOMICKÉ KNIHY

Bolozercev A. G. dr.: Komplexní mechanizace pěstování a sklizně kukuřice. Selchozgiz Moskva, 1961.

Sebesta M., Šimunič F.: Nové formy odmeňovania v JRD, SVPhL Bratislava, 1961.

Kúkel - Dančo: Problémy špecializácie a kooperácie. SAV Bratislava, 1961.

Kolektiv: Organizácia soc. poľnohospodárskej veľkovýroby v horských a podhorských oblastiach. SVPhL Bratislava, 1961.

Kolesněv S. G.: Organizace socialistických zemědělských závodů. SZN Praha, 1962.

Olmová G.: Ekonomické základy cen zemědělských výrobků v socialismu. SNPL Praha, 1962.

Suchánek J.: Práva a povinnosti členů JZD. SZN Praha, 1962.

Kolektiv: Investičná výstavba v poľnohospodárstve. SVPhL Bratislava, 1961.

M. Zubina a kol.: Odpovídáme rolníkům na otázky z ekonomiky JZD. SNPL Praha, 1962.

Kolektiv: Problémy rozvoje československého zemědělství v období budování rozvinuté socialistické společnosti. (Z jednání zemědělské sekce vědecké konference VSŠ při ÚV KSČ 1. a 2. června 1961.) SNPL Praha, 1962.

Co bude obsahovat páté číslo Zemědělské ekonomiky

V pátém čísle našeho časopisu bude zařazeno několik aktuálních příspěvků, které znamenají nové pohledy na některé ekonomické problémy. Budou to tyto příspěvky:

- K otázkám stanovení ekonomické efektivnosti specializace osiv a sadby v rámci RVHP (Vl. Jeníček)
- Specifičnost vzájemných vztahů mezi rozvojem zemědělství a osídlením v okolí velkých měst (Jindřich Minařík)
- Uplatňovat chozrasčotní principy v hospodářské činnosti JZD (Ladislav Urbánek)

V rubrikách pak budou uveřejněny tyto články:

Kritiky a recenze: Knihy o peňažnej odmene v JRD. Autor recenze C. Sc. Vr. Bauch hodnotí dosud vyšlé knihy o peněžní odměně v JRD, a to doc. dr. J. Karlíka, akademika J. Kořátka a kol. a C. Sc. inž. M. Šebesty a M. Šimuniče. — Z vědeckého života: Společné jednání ekonomů ČSSR a NDR o otázkách normování práce. — Zemědělská ekonomika v zahraničí: Spojení zemědělské a průmyslové výroby na vesnici (SSSR).

V čísle bude také zařazen Slovníček.

Objednávky na toto číslo přijímá

ÚSTŘEDÍ VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ

vydavatelství — propagace

Praha 2 - Vinohrady, Slezská ul. č. 7

nebo

POŠTOVNÍ NOVINOVÝ ÚŘAD V BRNĚ

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozborů a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru zemědělské ekonomiky. Vydává Ústav vědeckotechnických informací ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství. Vychází měsíčně. Celoroční předplatné 120 Kčs. Redakce: Praha 2, Slezská 7, telefon 544-51, 575-41. Rozšiřuje Poštovní novinová služba. Objednávky a předplatné přijímá Poštovní novinový úřad, ústřední administrace PNS, třída Obránců míru 2, Brno. Lze též objednat u každého poštovního úřadu a doručovatele. Objednávky do zahraničí vyřizuje Poštovní novinový úřad, vývoz tisku, Jindřišská 14, Praha 1. Vytiskl Mír, novinářské závody, n. p. závod 2, provozovna 22, Legerova 22, Praha 2.

A-08*21284

Chcete být informován o současné světové úrovni zemědělství?

Čtěte

PŘEHLED ZEMĚDĚLSKÉ LITERATURY

který Vám měsíčně poskytne více než tisíc stručných obsahů z článků a knih z celého světa, a to hlavně z těchto oborů:

**Zemědělská politika
a ekonomika**

Zemědělská technika

Půdoznalství

Rostlinná výroba

Agrotechnika

Ochrana rostlin

Výživa rostlin

Zemědělské plodiny

Ovocnářství

Zelinářství

Okrasné zahradnictví

Květinářství

Živočišná výroba

Biotechnologie

Chov skotu

Chov prasat

Chov ovcí a koz

Chov koní

Drůbežnictví

Včelařství

Rybářství

Zpracování zem. výrobků

Veterinářství

**Základní a pomocné vědy
v zemědělství**

Nové poznatky ze zemědělského výzkumu a praxe pomáhají při řešení problémů na Vašem pracovišti, při uplatňování nových metod a technologií, dávají Vám klíč k rychlejšímu splnění Vašich úkolů.

O všech zajímavostech ve Vašem oboru z celého světa se dozvíte v Přehledu zemědělské literatury, neboť pracovníci Studijního a dokumentačního střediska

ÚSTAVU VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ

čtou a sledují za Vás 1600 zahraničních časopisů v 21 cizích jazycích.

Předplatné na 12 čísel za rok je 240 Kčs.

Časopis se vydává též na volných listech s tiskem jen po jedné straně, takže si jednotlivé záznamy můžete řadit do kartotéky.

Objednejte u Poštovní novinové služby, u Vašeho poštovního doručovatele nebo přímo v administraci časopisů Ústavu vědeckotechnických informací v Praze 2, Slezská 7.

Počet pracovníků v zemědělství k 1. únoru 1962

ČSSR

ZMĚNY V POČTU TRVALE ČINNÝCH A POMÁHAJÍCÍCH PRACOVNÍKŮ

V ZEMĚDĚLSTVÍ PODLE SKUPIN ZÁVODŮ

(předběžné výsledky)

Skupina zemědělských závodů	Počet pracovníků k 1. II.		Srovnání s rokem 1961		Na trvale čin. pracovníka připadá zeměděl. půdy	
	1961	1962	přírůstek (+) úbytek (-)	index 1961=100	1961	1962
					v ha	
a	1	2	3	4	5	6
trvale činní pracovníci celkem (bez STS)	1 357 485	1 309 263	-48 222	96,4	5,4	5,5
z toho ženy	716 009	684 699	-31 310	95,6	x	x
v tom:						
ústředně řízené zemědělské závody	43 861	46 758	+ 9 826	122,4	6,4	5,6
školní statky a školní poleší	6 929	6 929				7,3
státní statky	170 504	176 372	+ 5 868	103,4	6,6	6,9
z toho ženy	68 024	72 224	+ 4 200	106,2	x	x
ostatní veřejné zemědělské závody	8 630	8 746	+ 116	101,3	x	x
družstevníci	854 887	814 389	-40 498	95,3	x	x
JZD stáli námezdní pracovníci celkem	23 749	24 792	+ 1 043	104,4	x	x
z toho ženy	878 636	839 181	-39 455	95,5	5,6	5,7
	462 128	438 991	-23 137	95,0	x	x
jednotlivě hospodařící rolníci s výměrou zeměděl. půdy	23 867	20 849	- 3 018	87,4	6,3	x
z toho ženy	164 819	148 460	-16 359	90,1	x	x
pomáhající pracovníci celkem	929 684	851 558	-78 126	91,6	x	x
z toho ženy	458 841	422 795	-36 046	92,1	x	x
v tom: JZD celkem	327 194	264 238	-62 956	80,8	x	x
z toho ženy	179 842	150 676	-29 166	83,8	x	x
jednotlivě hospodařící rolníci s výměrou zeměděl. půdy	414 617	406 154	- 8 463	98,0	x	x
z toho ženy	107 921	103 592	- 4 329	96,0	x	x
	79 952	77 574	- 2 378	97,0	x	x
celkem	602 490	587 320	-15 170	97,5	x	x
z toho ženy	278 999	272 119	- 6 880	97,5	x	x

Slovensko

Skupina zemědělských závodů	Počet pracovníků k 1. II.		Srovnání s rokem 1961		Na trvale čin. pracov- níka připadá zeměděl. půdy	
	1961	1962	přírůstek (+) úbytek (-)	index 1961= 100	1961	1962
					v ha	
a	1	2	3	4	5	6
trvale činní pracovníci celkem (bez STS)	509 330	476 998	-32 332	93,7	5,4	5,7
z toho ženy	246 269	225 065	-21 204	91,4	x	x
v tom:						
ústředně řízené zemědělské závody	12 583	14 857	+ 4 379	134,8	8,5	7,1
školní statky a školní poleší		2 105				5,9
státní statky	42 993	41 264	- 1 729	96,0	6,3	7,1
z toho ženy	10 021	9 967	- 54	99,5	x	x
ostatní veřejné zemědělské závody	1 161	818	- 343	70,5	x	x
družstevníci	263 440	242 360	-21 080	92,0	.	.
JZD stálí námezdní pracovníci	10 794	11 696	+ 902	108,4	.	.
celkem	274 234	254 056	-20 178	92,6	6,6	6,9
z toho ženy	117 159	104 791	-12 368	89,4	x	x
jednotlivě do 0,50 ha	16 522	13 477	- 3 045	81,6	2,7	x
hospoda- nad 0,50 do						
řící rolníci 2,00 ha	43 204	39 531	- 3 673	91,5	1,6	.
s výměrou nad 2,00 ha	118 633	110 890	- 7 743	93,5	3,5	.
zeměděl. celkem	178 359	163 898	-14 461	91,9	3,0	3,1
půdy						
z toho ženy	115 662	105 762	- 9 906	91,4	x	x
pomáhající pracovníci celkem	428 459	406 319	-22 140	94,8	x	x
z toho ženy	213 065	203 390	- 9 675	95,5	x	x
v tom: JZD celkem	184 630	151 904	-32 726	82,3	x	x
z toho ženy	109 586	94 038	-15 548	85,8	x	x
jednotlivě do 0,50 ha	123 953	134 956	+11 003	108,9	x	x
hospoda- nad 0,50 do						
řící rolníci 2,00 ha	58 346	59 324	+ 978	101,7	x	x
s výměrou nad 2,00 ha	61 530	60 135	- 1 395	97,7	x	x
zeměděl. celkem	243 829	254 415	+10 586	104,3	x	x
půdy						
z toho ženy	103 479	109 352	+ 5 873	105,7	x	x

ZMĚNY V POČTU TRVALE ČINNÝCH PRACOVNÍKŮ V ZEMĚDĚLSTVÍ (BEZ STS) PODLE KRAJŮ
(předběžné výsledky)

Území, kraj	Počet pracovníků k 1. II.		Srovnání s rokem 1961		Na 1 trvale činného pracovníka připadá v roce 1962 zemědělské půdy v ha		
	1961	1962	přírůstek (+) úbytek (-)	index 1961=100	celkem	z toho	
						u státních statků	v JZD + záh.
a	1	2	3	4	5	6	7
ČSSR	1 357 485	1 309 263	-48 222	96,4	5,5	7,0	5,7
České kraje	848 155	832 265	-15 890	98,1	5,4	6,9	5,2
Slovenské kraje	509 330	476 998	-32 332	93,7	5,7	7,1	7,0
Hlavní město Praha	3 654	3 777	+ 123	103,4	1,3	2,1	—
Středočeský	137 154	135 495	- 1 659	98,8	5,3	5,6	5,2
Jihočeský	107 323	104 606	- 2 717	97,5	5,8	7,9	5,9
Západočeský	75 023	73 868	- 1 155	98,5	7,3	8,5	6,4
Severočeský	64 287	62 986	- 1 301	98,0	6,7	7,4	6,1
Východočeský	139 579	137 110	- 2 469	98,2	5,1	6,6	5,0
Jihomoravský	207 598	204 392	- 3 206	98,5	4,6	5,9	4,5
Severomoravský	113 537	110 031	- 3 506	96,9	5,3	7,2	5,2
Západoslovenský	196 371	183 758	-12 613	93,5	5,5	6,2	6,1
Středoslovenský	159 950	155 516	- 4 434	97,2	5,4	8,8	7,8
Východoslovenský	153 009	137 724	-15 285	90,0	6,2	7,8	7,7

EVIDENČNÍ POČET PRACOVNÍKŮ VE STROJNĚ TRAKTOROVÝCH STANICÍCH
k 31. XII.

Území, kraj	Evidenční počet			Index celkového počtu 1960= 100
	celkem		z toho žen	
	1960	1961		
a) Pracovníci				
ČSSR	22 571	22 513	3 388	99,7
České kraje	17 186	15 238	2 454	88,7
Slovenské kraje	8 385	7 275	934	86,8
Středočeský	2 744	2 481	448	90,4
Jihočeský	2 024	1 556	237	76,9
Západočeský	1 859	1 724	278	92,7
Severočeský	2 052	1 827	332	89,0
Východočeský	2 591	2 326	341	89,8
Jihomoravský	3 830	3 260	470	85,1
Severomoravský	2 086	2 064	348	98,9
Západoslovenský	3 905	3 103	345	79,5
Středoslovenský	2 215	1 895	280	85,6
Východoslovenský	2 265	2 277	309	100,5
b) Dělníci stáli				
ČSSR	14 999	12 688	239	84,6
České kraje	10 098	8 544	199	84,6
Slovenské kraje	4 901	4 144	40	84,6
Středočeský	1 670	1 421	48	85,1
Jihočeský	1 136	787	4	69,3
Západočeský	1 125	982	28	87,3
Severočeský	1 198	1 039	24	86,7
Východočeský	1 501	1 302	4	86,7
Jihomoravský	2 276	1 843	23	81,0
Severomoravský	1 192	1 170	68	98,2
Západoslovenský	2 426	1 850	10	76,3
Středoslovenský	1 214	985	9	81,1
Východoslovenský	1 261	1 309	21	103,8